

עמודים

ביטאון הקיבוץ הדתי | תשרי תש"פ | 790 (1)

מי הבוס?

-
לכל משפחת הקיבוץ הדתי,
לחברותינו, לחברינו,
לבנותינו ולבנינו באשר הם,
לצוות החינוכי במוסדות התנועה,
לקיבוצים וליישובים,
לכל ידידינו,
לעם ישראל כולו,
ולכל באי עולם
אנו נושאים תפילה ומבקשים
שתהא השנה הבאה עלינו לטובה
שנת התחלות חדשות,
שנת שיבה לעצמנו לשורשנו,
שנת שיבה למקורנו, לצור ישראל והעולם,
שנה של עשייה משמעותית ומתחדשת
מתוך חירות, אמונה, אהבה ואחריות,
שנה שירבו בה אחדות, שותפות לדרך, וקירוב לבבות
שנה של ביטחון ושלום,
שנת רצון,
שנה טובה ומתוקה!

אמיתי וחברי המזכירות הפעילה

והתשובה הראשית,
שהיא מאירה את המחשכים מיד,
היא
שישוב האדם אל עצמו,
אל שורש נשמתו,
ומיד ישוב אל האלהים,
אל נשמת כל הנשמות,
וילך ויצעד הלאה מעלה מעלה בקדושה ובטהרה.

(רא"ה קוק, אורות התשובה, טו, י)

לְמַדְנִי, אֱלֹהִי, בְּרַךְ וְהַתְּפַלֵּל
עַל סוּד עֵלָה קַמְלִי, עַל נְגַה פְּרִי בְּשֵׁל,
עַל הַחֲרוּת הַזֹּאת: לְרֵאוֹת, לְחוּשׁ, לְנִשְׁמָה,
לְדַעַת, לְיַחַל, לְהַכְשִׁיל.

לְמַד אֶת שְׁפָתוֹתַי בְּרַכָּה וְשִׁיר הַלֵּל
בְּהַתְּחַדֵּשׁ זְמַנְךָ עִם בָּקָר וְעִם לַיִל,
לְבַל יִהְיֶה יוֹמִי הַיּוֹם כְּתַמּוֹל שְׁלֹשׁוֹם.
לְבַל יִהְיֶה עָלַי יוֹמִי הַרְגֵל.

(לאה גולדברג, תפילה)

דבר העורכת

לא זוכרת את עצמי מובילה משהו עד גיל 30 בערך.
אם בצעירותי מישהו היה צריך לנבא את עתידי ולסמן לאן אגיע, קרוב לוודאי שידו לא הייתה מתרוממת מעל לקו המותניים - "זאת תלך ישר, עם הזרם, עם כולם".

לא זוכרת את עצמי לא מובילה משהו מגיל 30 ואילך.

רואה איך פעם אחר פעם אני אוספת לי משימות מאתגרות.

אז מה קרה שם?
איך חל המהפך?

נראה לי שהסיפור (שלי לפחות) הוא החיפוש אחר נתיב המבוך שבו נבוכתי הרבה זמן. לקח זמן עד שאספתי לי בסל תובנות על עצמי, על יכולותי, על הייחודיות שבי, על כל מה שהפך אותי למשמעותית, בעיניי ובעיני סביבתי, עד שמצאתי את המנהיגה הקטנה שבי. אמנם השביל שלי הוא ממש לא שביל של שיאני עולם (רחוק מזה), אבל בעבורי הוא נתיב ייחודי, שבו אוסף כישורי הקטן הפך למשמעותי, לי ולסביבתי.

בעיניי, מנהיגות ואחריות הן המסע הזה של היחיד ושל סביבתו בניסיון למצוא את הנתיב הייחודי לו, ולצד זה - מנהיגות ואחריות הן גם הנכונות לעזור לאחרים למצוא את הנתיב שלהם. (ואני ממש מתאפקת יפה, ולא מספרת את חלקה של מערכת החינוך בחיפוש הנתיב שלי... רק ספוילר קטן - היא ממש לא!)

אני מאמינה שבסופו של דבר חברה שבה כולם מנהיגים וכולם נושאים באחריות כלשהי, איש-איש בתחומו, היא חברה עם אנרגיות אינסופיות, חברה שהפוטנציאל שלה בשמים.

יהי רצון שבשנה הקרובה נהיה מנהיגים טובים של עצמנו - קודם כול!
של משפחתנו,
של הקהילה שבה אנחנו חיים ושל עם ישראל.

שלכם,
ריבה

תוכן העניינים

מענייני דיומא

- 2 אחת משלנו, לזכרה של טובה אילן < נח חיות
- 4 שורשים וכנפיים < לימור ספראי
- מי הבוס?
- 9 משמעת או משמעות? < אסתר פישר
- 11 2 רבנים, אחד א-לוהינו < עם הרבנים אילעאי עופרן ואיתמר חייקין
- 18 תנו בהם אמון < הרב ליאור שיליאן
- 23 שלומית וארגז הכלים < עם שלומית פלינט
- 31 סיור במסלולי הפסיקה < יוחנן בן יעקב
- 35 מתכון, הלכות והיררכיה < יואל קרצ'מר רזיאל
- 39 מי עובד אצל מי? < קובי שטיין
- 43 השיבה שופטינו כבראשונה < זאב ספראי
- 46 רואים אותי? < דני שטיינר
- 49 חמש תקנות, שישה מלומדים ומסקנה אחת < אמנון שפירא

- 55 מזווית אחרת < נעמי ואלעד ליפשיץ

טור אישי

- 56 הו גליוטינה < יונתן שרמן
- 57 תשובה לשאלה < ניצה טרבלסי
- 58 החיים כמצאות < איתי וגשל

- 59 על המדף

- 69 לזכרם

עורכת: ריבה פריד • עריכה לשונית: שושנה תנעמי
עריכה גרפית: סטודיו דוב אברמסון, עיצוב: נועה עמבר
מערכת עמודים: איתי וגשל, קובי שטיין, יואל קרצ'מר-רזיאל,
שרית אוקון, יערה לשם, זאב קציס, יוחאי בשן,
עדי פרי, הילה אונא, שוקי קרביץ, עינת לוי, גולן רייז
תמונות: ארכיוני הקיבוצים, מן האינטרנט
דוא"ל: amudim@kdati.org.il • אתר הקיבוץ הדתי: www.kdati.org

אחת משלנו

לזכרה של טובה אילן

נח חיות

גם אחרים שקיבלה, מעידים על המקום שטובה תפסה בחברה הישראלית, שראתה בה אישה אמיצה, המשמשת מודל והשראה לעשייה חינוכית, חברתית וערכית.

מה הפך את טובה, 'אחת משלנו', לכה מיוחדת ומוערכת?

אני מבקש לבחור בשלוש תכונות: עין טובה, מעורבות ציבורית אמיצה והבחנה בין עיקר לטפל.

לרגל יום הולדתה ה-70 של טובה הוציאו חבריה ומרכז 'יעקב הרצוג' קובץ מאמרים שנקרא 'עין טובה'. לכאורה, משחק מילים המכיל את שמה של טובה ואת גילה בגימטרייה (עין=70). אך למעשה אחת התכונות הבולטות של טובה הייתה אכן עין טובה. היא ירבה בשיעור, הקשיבה למרצה, וידעה להפיק מהשיעור נקודה מרכזית, לעתים אפילו נסתרת, ולומר: "אני לומדת ממך את הנקודה הזאת". היא ידעה להתבונן בזולת, מורכב ככל שיהיה, ולמצוא בו את התכונות הראויות; מה אפשר ללמוד ממנו, כיצד אפשר להיעזר בו מבלי שתכונות אחרות יטילו את צלן על מחשבתה.

לפני כמה חודשים הסתלקה מאתנו חברתנו טובה אילן. טובה הייתה חברת קיבוץ עין צורים, ומהדמויות הבולטות בקיבוץ הדתי בארבעים השנים האחרונות. לאורך שנות חייה, הרבות והמלאות, בלטה טובה בתפקידים רבים ומגוונים: מדריכה ופעילה בבני עקיבא; מדריכה ומחנכת בחברת הנוער בעין צורים; מנהלת בית הספר האזורי בשפיר (מהגדולים בארץ באותה תקופה); מחנכת בקבוצת יבנה; מייסדת מרכז 'יעקב הרצוג', שעמדה בראשו למעלה מעשור; פעילה בתנועת הקיבוץ הדתי; אחת ממייסדות 'קולך'; פעילה ב'מימד'; ואף חברת כנסת לזמן קצר מטעם 'מימד-העבודה'.

טובה, שצמחה בערוגתנו ופעלה לצדנו, זכתה להערכה ולהוקרה על פעילותה מכיוונים רבים ומגוונים: פרסים מטעם 'קולך' ו'מבוי סתום' על פעילות פמיניסטית-אורתודוקסית; פרס שאול ליברמן; דוקטור לשם כבוד מאוניברסיטת בר-אילן; פרס 'אבי-חי'; פרס 'אגרסט' לתרבות יהודית; פרס 'רוטברג' מטעם האוניברסיטה העברית; פרס 'קירת עם אחד ביחד', מדליקת משואה ביום העצמאות שנת תש"ס ועוד. פרסים אלה, כמו

היא לא צמחה מהפרטים, אך הבחינה היטב ב"מנגינה" - הבחינה בין עיקר לטפל, נדלקה על רעיון. היא לא הייתה חזקה בעובדות ובמספרים, לא שיננה מאות דפי גמרא בעל פה או מקורות אחרים, אך ידעה למצות את הנקודה המרכזית, לזקק אותה ולהילחם בעבורה תוך שהיא מובילה אחריה גייסות.

טובה הייתה מעורבת בכל דבר ועניין. רבים מחבריה ניסו להניא אותה מכך מתוך דאגה לכוחותיה ולבריאותה. בשנים שעבדתי לצדה ראיתייה דרוכה ומעורבת בשלל נושאים. "למה גם זה אכפת לך?" הייתי שואל אותה כשהיא הייתה מתגייסת לנושא שהיה נראה לי אוטורי. מתי כבר תתפטרי ממועצת חמ"ד שכל כך מרגיזה אותך?" חזרתי והצעתי. והיא בשלה - מתוכחת, נלחמת, או תומכת. כך בנושאים חברתיים בעין צורים; כך בנושאים תנועתיים, עת לא פעם עשתה 'חיים קשים' למזכ"לים של התנועה שפנו לדעתה לכיוונים מוטעים; וכך בסוגיות למיניהן בחברה הישראלית, הן במקומות שהייתה לה בהם השפעה והן במקומות רחוקים ממנה לכאורה. מכאן קצרה הדרך לפעילות החברתית הענפה שלה, הרשמית והלא רשמית. היא הייתה טוטאלית, ועבדה כל שעות היום מבלי לחסוך בכוחותיה, לעתים עד להתמוטטות.

כשנשאלה טובה מדוע היא דתייה, היא הייתה עונה: "בגלל המנגינות". אחד מהסיפורים החביבים עליה היה

מימיה בסמינר, עת נתבקשה לומר בעל פה מזמור תהילים לפני מורה שדרש זאת מתלמידותיו. טובה לא למדה את המזמור, אך נזכרה שזה המזמור שנאמר שבע פעמים לפני תקיעת השופר. "חשבת שאם אעצום את עיניי ואשמע באוזני רוחי את המנגינה, אזכר באבא שאומר את המילים". טובה הורידה את ראשה, עצמה את עיניה, ואמרה את המזמור כולו בעל פה לתדהמתם של המורה ושל חברותיה לכיתה. טובה לא למדה בעל פה, לא את המזמור הזה, ולא נושאים אחרים. היא לא צמחה מהפרטים, אך הבחינה היטב ב"מנגינה" - הבחינה בין עיקר לטפל, נדלקה על רעיון. היא לא הייתה חזקה בעובדות ובמספרים, לא שיננה

מאות דפי גמרא בעל פה או מקורות אחרים, אך ידעה למצות את הנקודה המרכזית, לזקק אותה ולהילחם בעבורה תוך שהיא מובילה אחריה גייסות. טובה הייתה בידידות מופלאה עם יוסק'ה אחיטוב ז"ל, והיא נעזרה בו שוב ושוב למציאת המקורות הנכונים, שאותם היא פיתחה לרעיונות, וחזרה להתדיין אתו על כך. לצד הבקיאיות והחריפות של יוסק'ה היא העמידה את היכולת לזקק רעיון, להוביל אותו, ולהילחם למענו ללא פשרות, מבלי להתבלבל משפע הפרטים.

כשנדרשה להוביל פרויקט, היא הייתה מודעת היטב לחסרונותיה, בעיקר בתחום הלוגיסטי. היא דרשה את הזכות לבחור את עוזריה בתחומים שהיא הייתה חלשה בהם, והיא אכן קיבלה אותה. לעוזריה היא נתנה חופש פעולה ואמון אינסופי, והיא הכירה להם תודה על עזרתם. בד בבד, ידעה לאסוף את המשאבים הדרושים, משאבי כסף וזמן - הכול במטרה להוביל את הפרויקט באופן הטוב ביותר: כך ביחידה חדשנית על ציונות דתית, כך בחינוך כיתה, וכך בפרויקט החשוב ביותר שהיא עמדה בראשו - הקמתו של מרכז 'עקב הרצוג' ללימודי יהדות.

טובה הייתה אישה של אנשים. רבים מהם הכירה בתחומי עבודתה; תלמידים, קולגות ואפילו יריבים. היחסים היו מתהדקים במהלך הפעילות המשותפת, אך נמשכים גם שנים לאחר שהדרכים שלה ושלהם נפרדו. לאלה היה לה תמיד זמן. טלפון לפני שבת או חג, דרישה בשלומם... אכן רבים "עלו אליה לרגל", קפצו לביקור, וידעו שתמיד תהיה להם אוזן קשבת.

גם לעת זקנתה לחמה טובה להישאר מעורבת בכל תחום שבו היא יכלה לתרום: נשיאה של מרכז 'עקב הרצוג'; חברת הנהלה של מכללת ספיר; חברת מועצת 'ביחד' ועוד. היא רצתה להמשיך לעשות ולתת, וראתה בכך את טעם החיים.

בתוך כך המשיכה להתעניין בתלמידיה הוותיקים, ולהקדיש להם זמן ותשומת לב.

טובה הלכה מאתנו בשיבה טובה, והשאירה מורשת חשובה ומפוארת בדמות מאמרים רבים ומפעלים שהקימה, ובעיקר ברוח ובהשראה שהעניקה לנו, ושהן משמשות לנו כצוואה - להיאבק ללא פשרות למען עולם טוב יותר במעגלים הפנימיים והחיצוניים כאחד.

שורשים וכנפיים

דברי פרידה לסיכום חמש שנות פעילות בתנועה

לימור ספרא

“אנו הלכנו בדרך החלוציות הדתית הבונה... אנו שאבנו כוח רב מן ההתלהבות הפנימית, כי עלינו היה להפוך את החלום למציאות. בשביל הבנים הקבוצה היא המציאות היום-יומית האפורה. דבר זה מחייב להעמיד לפנייהם אידיאל חינוכי בנוסח אחר, הוא צריך לכלול את ה'כן', את הבסיס לחברה הקיימת, לקבוצה, כפי שרוצים וצריכים לקיימה. אבל כיצד נעשה זאת, קיים ניגוד בין השאיפה להמשכת הקיים לבין הרצון החלוצי... אין לנו לוותר בשום פנים על הרצון החלוצי גם בדור הבא...” (מתוך החינוך בחיינו/ משה אונא, 1945)

בתחילת הדרך היה צריך להסיר אבק מספרי ההגות של ראשוני הקיבוץ הדתי, לכחכח גרונות רדומים, ולחזור ולברר: מהו ייעודה של התנועה? מי היו אלו שניסחו את הייעוד? האם דבריהם עוד רלוונטיים? ואם כן, כיצד מממשים את הייעוד הזה? באילו כלים ומסגרות אפשר לבטא היום את המטרות הנשגבות שנוסחו אז? וכמובן - כיצד מעוררים את הנוער שלנו לעשייה, לאקטיביזם מתוך תחושת שליחות ואחריות לכלל החברה הישראלית על פי אותם ערכים שנובעים ממשנת הקיבוץ הדתי?

המהלך הראשון היה פנייה ישירה לבני ובנות הנוער - “בואו! בואו ללמוד, להבין, לשאול, לברר.” תחושת המשמעות והערך המוסף החלו לחלחל בכל מי שנענה לקריאה והגיע. הרוח החדשה, שהתחילה להרעיד את מערכות החינוך, דבקה גם ב, מדריכת נוער צעירה וחדשה יחסית בקיבוץ קטן. החשיפה לרעיונות הכתובים וההבנה שהקיבוצים הם מימוש של אותם רעיונות הקסימו אותי, ומהר מאוד מצאתי את עצמי שותפה לדרך החדשה.

רזי העמיד מחלקה לתפארת, יש מאין - מחלקה הנטועה עמוק בשורשי התנועה, אך חדשנית ורלוונטית מכל מבחינה אפשרית - החל בהתנהלות הלוגיסטית והשיווקית, וכלה במתודות החינוכיות.

לפני חמש שנים, כשנתבקשתי להחליפו, ידעתי שאני נכנסת לנעליים ענקיות של יום בנשמתו, ביצועיסט מאין כמותו ומחולל סערה שאי אפשר להיות אדישים לה.

בשבת פרשת מסעי תשע"ט נפטרה בקיבוץ עין צורים איה (מבצרי) דיאור. איה, מחלוצות הקיבוץ הדתי ומוותיקות קיבוץ עין צורים, הייתה אישה אצילה, דעתנית ובעלת להט ערכי.

את איה זכיתי לפגוש לראשונה בעין צורים באירוסין של אחותי עם נכדה של איה. שם, בירכה איה באופן שלא אשכח, בהטעמה של כל מילה, את ברכת שהחיינו. לאחר מכן, בחתונה, התברכתי בהנחיית החופה. איה הייתה מהראשונות לגשת ולפרגן לי על הנחיית. הסיפוק מכך שאישה הנחתה את החופה ניכרה היטב בפניה.

אולם פגישתנו המעמיקה הייתה באחת השנים שבהן הדרכת בסמינר כלכלה לכיתות י', שהתקיים בעין צורים. דוכי (יצחק) ואיה אירחו אותנו בביתם, וביליל שבת, לאחר שהסתיימה הפעילות וחזרנו לביתם, הם אמרו לנו כי לתפיסתם המהפכה הגדולה ביותר של הקיבוץ הדתי היום היא מה שקורה במחלקת החינוך. הם שמחו מאוד לראות נוער וצעירים עוסקים שוב בהגות ובערכים שהם חינוכו אליהם, ושעל בסיסם הם בנו את ביתם ואת קהילתם.

והם צדקו. החלוציות וההתרגשות - של הבנייה המחודשת של עולם שהלך ונעשה מובן מאליו עד כי לעתים לא נודע כלל - הורגשו באוויר. רכז הנוער החדש דאו, רזי בן יעקב, יצר תשתית חדשה בתוך הנהגת התנועה, ובעידודו והובלתו של המזכ"ל נחמיה רפל הוא בנה מחלקה שתפקידה היה “הגדת לבנך ולבתך”, בשילוב של “נעשה ונשמע”.

בכל המפגשים הללו השתתפו אלפי בני ובנות נוער מכיתות ז' – י"ב כחניכים וכמדריכים.

פעילות לצוותי חינוך ופיתוח תוכן

9 כנסי חינוך שהייתי שותפה להם (גם לפני תפקידי במחלקה), מאות אנשי ונשות חינוך שהתפנקו לאורך השנים מכנס מלא השראה והעשרה כיאה לאנשי חינוך;

כנסי הכשרה, עשרות סדנאות, מפגשים ותהליכים אישיים, צוותיים וקהילתיים בקיבוצי התנועה לליווי מערכות החינוך החברתי-קהילתי ולקידומן;

כתיבה, הפקה והפצה של מגוון חומרי הדרכה ותכנים לעיון סביב מעגל השנה, הזדמנויות אקטואליות ברוח משנת הקיבוץ הדתי; מיצוב הליווי וההכשרות שלנו כמקצועיות, רלוונטיות מאתגרות ומפנקות;

הטמעת שפה ערכית: מה זה חינוך חברתי-קהילתי? מהו תפקידו, ומה ההבדל בינו לבין מתנ"ס או תנועת נוער? למה גם זה חשוב, ולמי?

לאחר שיזמנו והפקנו את המפעלים הנ"ל, עבדנו על ההתמקצעות של המערכות. לצד דרישות המדינה וההורים חלחלה ההבנה שכדי להוביל דרך צריך להיות טובים. לכן עבדנו על יצירת תשתית מסודרת, עבודה עם חזון, תכניות עבודה, מעקב ובקרה עליהן, שיקוף עקבי להורים ויצירת שותפות אתם. במהלך השנים נראה כי הצלחנו לייצר שפה מקצועית וערכית במערכות רבות שלנו, ועם זאת, התחלופה הגבוהה של כוח האדם מקשה על הטמעת השפה בקהילות באופן עמוק ויציב.

במהלך השנים היינו שותפים במגוון קיבוצים בתהליכים אסטרטגיים, כמו: מקומה של תנועת הנוער, שינויים במודל עבודת נוער, בניית מודלים חדשים למערכת מבחינה תקציבית או מבחינה חינוכית והתאמתם למציאות ולאגדרים שהמדינה מציבה תוך שמירה על עמוד שדרה ערכי וחיזוק הערך החינוכי-ייחודי של המערכות.

השותפים המרכזיים שלי בתהליך הזה היו מנהלי החינוך והצוותים שלהם. זכיתי להכיר מנהלים ומדריכים צומחים, מתפתחים, מתמקצעים, מחוברים לשטח, לאתגרי ולהשתנותו, מלאים במסירות, באכפתיות ובאמונה בצדקת הדרך, ויחד עם זאת, יודעים להתבונן במציאות כפי שהיא, לרענן ולשנות כשצריך, להוביל תהליכים גם אם הם כואבים, להחזיק חזק גם בזמנים קשים וגם מתוך התסכולים, שהם מנת חלקם בתפקיד.

אז הרגשתי כיצד דבריו של משה אונא שלעיל רלוונטיים גם אליי. את החלוציות בהקמת מחלקה ובבניית מפעלי החינוך, כבר נטל על עצמו רזי. ולפתחי עמדה השאלה כיצד אני שומרת על יציבות המחלקה – מעמיקה את השורש, הופכת את המשנה שחזרה לחזית הבמה, למשנה שתעורר ברבים מבני הנוער תחושת הזדהות. בשלב הבא היה עליי לחשוב כיצד לכוון אותם שיפעלו לאור ההזדהות עם המשנה הזאת, ובד בבד גם לשמור על חוויית הראשוניות והחלוציות, על דינמיות, על התחדשות מתמדת ועל התלהבות של תנועה שהיא בתנועה, כשמה.

המתח הזה לא נעלם גם לאחר חמש שנים בתפקיד, וההתמודדות אתו תישאר גם למחליפתי במחלקה.

זהו מתח מובנה של תנועה רעיונית-מיישבת, והמתח הזה הוא גם חלק מהפעילות החינוכית שלנו – איך מייצרים בכל שנה מחדש סמינרים רלוונטיים, אקטואליים, חדשניים וכיפיים, שגם שומרים על חיבור לאותה תעודת זהות תנועתית. כיצד מדברים

את הערכים המשותפים, ומכוונים גבוה שנה אחר שנה?

איך מצד אחד מלווים את מנהלי החינוך בקיבוצים במשימת הקודש שלהם, על כל צדדיה האדמיניסטרטיביים והמתסכלים לעתים, ומצד שני, עוסקים יחד אתם ברוח ובלימוד של העומק שעומד מאחורי הרעיון של המערכת החינוכית בקיבוץ.

איך מכילים את כולם, ומשאירים את דלתנו פתוחה כך שכל הרוצה יבוא ויהיה שותף, ויחד עם זאת שומרים על סטנדרטים גבוהים של לימוד, של עשייה ושל אווירה?

תאמרו – הכול שאלה של איוון, אך לעתים נדמה שקשה מאוד למצוא את המקום העדין הזה שבו נוגעים כדי לאחוז בזה, וגם מזה לא להניח, ואפילו יותר מכך – איך הם לא סותרים זה את זה.

אז מה בכל זאת עשינו?

בחינוך –

פעילות לנוער

מאות מפגשים, כגון: סמינרי חורף וקיץ; אירועים של 'שרים הלל' לתנועה; טורנירים של כדורסל; עשרות מפגשים אזוריים/קיבוציים לנוער במהלך השנים סביב תנועת הנוער, ההנהגה ובכלל; השתתפות נוער וצעירים שלנו בשלל אירועים כלל-ישראליים, כגון "אספה ישראלית"; עצרת הזיכרון ליום הזיכרון ליצחק רבין ועוד.

ללילה, ידעו שיהיו עייפים למחרת בעבודה, ובכל זאת השקיעו, והגיעו כדי להשיב את הרוח קודם כול לעצמם, אולם ללא ספק משבי הקבוצה רעננו מפעם לפעם גם את הקהילות שלהם, והדהוד הקול עוד יימשך.

ומה עוד?

2 שבתות צעירים (25-45) עשירות ברוח ובחברה;

בנייה, ליווי והנחייה של עשרות סמינרי קליטה וזהות במגוון קיבוצים;

כנס ראשוני בנושא השתלבות צעירים בהנהגה בקיבוץ וקבוצת וואטסאפ של ועדות הצעירים.

התחלות נוספות של מיזמים רבים החלו ולא שרדו במהלך השנים, אולם כאמור, עלינו להמשיך ולמצוא את הדרך לקידום הצעירים ולחיבורם לערכים ולעשייה התנועתית בקיבוצים ובתנועה.

תחום הצעירים הוא תחום העולה ומתפתח במדינת ישראל, וגם אצלנו בשנים האחרונות הוא נמצא על סדר היום, אולם הוא עוד ב'חיתולים', והוא מחייב התקדמות משמעותית שתלויה לא מעט במשאבים העומדים לרשות התנועה.

משימתיות: מחנכים ועושים

בעבר הרחוק היה הקיבוץ הדתי חוד חנית ושופר בחברה הישראלית. לעתים נדמה כי זה היה ונעלם, אך במסגרת פעילותי בתנועה נוכחתי כמה מחפשים את הקול שלנו, וכמה רואים בנו שותפי אמת לעשייה חברתית בחברה הישראלית. במחלקת החינוך, יד ביד עם אגף החברה כולו,

היינו שותפים בעשרות מיזמים וחיבורים לטובת החברה כולה. ביניהם, שותפות בקואליציה הדתית למיגור הזנות, אמנת השיח הישראלי, מעגלי תיקון ב"ז בתמוז, הרצאות למסעות חינוכיים של 'תקווה ישראלית', הקמת גרעין מחנכים בעוטף עזה בשותפות עם התק"צ ועם המועצה האזורית שער הנגב, קידום תכנית בר/ת מצווה לדתיים ולחילוניים, פעילויות משותפות עם 'השומר הצעיר', ואפילו ממש בעת כתיבת שורות אלו אנו משתתפים במיזם 'משפיעים יחד' של תנועת 'פנימה' בהנהגת הרב שי פירון - מיזם שמטרתו להשפיע על השיח הישראלי בנוגע לגזענות בשותפות עם פעילים חברתיים יוצאי אתיופיה ועוד. מיזם זה נולד בעקבות המחאה הסוערת של צעירים ממוצא אתיופי על רקע מותו של סלומון טקה ז"ל מירי שוטר.

ראיתי את השותפות שנרקמה ביניהם, את התמיכה, את הפרגון ואת ההפריה ההדדית, וזכיתי לחברים לחיים.

השתדלתי, ואני מקווה שעמדתי בזה, להיות תמיד בשבילם - להקשיב, לתמוך, להנחות, ללמד, ליצור או לחשוב יחד, אצל מי יותר ואצל מי פחות. אני מאחלת להם שימשיכו במלוא העוז והאהבה לחנך למשמעות ולשייכות, ולראות את האופק גם כשנמצאים בפרטים הכי קטנים. ולכם, אנשי הקהילה, מאחלת שתראו אותם, שתפרגנו, שתוקירו ושתעריכו את אלה שמובילים באחריות גדולה את הלב הפועם של הקהילה שלכם.

לאורך השנים פגשתי גם בני ובנות נוער מוכשרים, סקרנים, אכפתיים, מחפשי משמעות ורוחניות, מלאים בנתינה, עסוקים בהרחבת הדעת והכישרונות שלהם, חושבים וביקורתיים, מטילים ספק, ושואלים שאלות חריפות, רוצים להשפיע, ובעיקר להיות חלק ממה שהו גדול.

ועדיין לעתים עולה שאלה עמוקה: האם לכל ההשקעה הזאת בבני הנוער - שעות של שיח מפרה ומאתגר כאחד, כמויות של טקסטים ומפגשים אנושיים, שיחות ודיונים - מצפה אפיק גם בהמשך דרכם. האם כשהם חוזרים משנת י"ג, וממשיכים בדרכם נותרת בהם השאיפה להמשיך ולממש את מה שלמדו ושחוו? לצערי, גם אם ירצו בכך מאוד, אין להם בהכרח כלים או פלטפורמה לכך, משום שהיום אין לתנועה הצעות מעשיות, מסלולי הגשמה, בעבור הצעירים. אמנם יש ביניהם כאלה שמוצאים זירות להשפעה ברוח התנועה, וזה לכשעצמו מרגש, אך שאר הצעירים שמעוניינים מאוד ליצור משהו בתוך התנועה, מתאכזבים לעתים מעולם המבוגרים השקוע בטרדות היום יום.

==

במהלך שנותיי בתנועה עמלנו רבות על פיצוח נושא הצעירים (תהליך שהחל עוד אצל רוזי). ועדיין, המשימה העיקרית כיום היא חיזוק תחום הצעירים בתנועה - השקעה ביצירת הזדמנויות של השתלבות הצעירים בהנהגות בקיבוצים, בתנועה ובחברה הישראלית ויצירת הזדמנויות ללימוד משותף, לאקטיביזם חברתי, לתעסוקה וליצירה.

מה כבר הספקנו בתחום הצעירים?

שלוש שנים סוערות של למידה ממלאת ומעשירה בקבוצת 'משבי רוח' בצפון ובדרום עם חבר'ה שעזבו את המשפחה

הם יפעלו כששורשיהם עמוק בקרקע. התנועה צריכה לתת את הפלטפורמה ללמידה, לחשיבה וליצירה משותפת של כלל היישובים, ולחבר בין צעירי התנועה מכלל הקיבוצים שיעסקו יחד ברוח ובחומר ויצעידו את התנועה קדימה.

"תיקון עולם במלכות ש-די" – עלינו לשמור ולחזק את מקומנו כתנועה ערכית המחויבת לעם ישראל ולחברה הישראלית הכללית בעשייה משותפת עם מגוון ארגונים וגופים בחברה. עלינו לפעול מתוך ההבנה כי היכולת של הקיבוץ הבודד ושל התנועה כולה תהיה תמיד גבוהה מיכולתו של אדם בודד, מוכשר ככל שיהיה, לפעול לטובת חלקים הזקוקים לכך בעם ישראל, לא מתוך פטרונות חלילה, אלא ממקום של שותפות, של כתף אל כתף, כדי לחולל שינוי עמוק. זו בעיניי הדרך ליצוק עוד משמעות ותוכן לחיינו השיתופיים.

מדרשת 'תורה ועבודה'

בכל שנתיי בתנועה הדבר שאני הכי גאה בו הוא השותפות ביסודה של מדרשת 'תורה ועבודה', בניהולה ובהנהגתה.

יחד עם רזי ועם עמרי עמירם, בגיבוי ובתמיכה מלאה של נחמיה רפל, שהיה אז מזכ"ל התנועה, הקמנו זרוע ביצועית של המחלקה שנועדה להפיץ את משנת הקיבוץ הדתי ואת ערכי הצינונות הדתית, כפי שאנחנו תופסים אותה, לכלל הצינונות הדתית.

במשך חמש שנות פעילותה של המדרשה פיתחנו כמות אדירה של תוכן איכותי וייחודי, הפקנו מאות גיליונות של עלון שבועי אינטרנטי, קיימנו מאות סמינרים, סירים וסדנאות לאלפי בני ובנות נוער וצוותי חינוך. הגענו למעלה ממאה מדריכים, כותבים ומשתתפים בשיח הצעירים, שהפכו לשותפים שלנו לדרך. הם נחשפו ללימוד מרתק של סוגיות מורכבות בנושאים כגון: דמוקרטיה, כלכלה, חקלאות ומודרנה. והכול בעיניים של תורת חיים, בליווי ארון הספרים היהודי הרחב כולל כתביהם של הוגי התנועה, אשר אפשר להם לדון באופן מושכל בסוגיות עכשוויות. אותם צעירים קיבלו הזדמנות ובמה לשיח, לדיון, לחידוד הדרך שאותה הם חיפשו ולהעמקה בה.

הכאב הכי גדול שלי הוא על סגירת המדרשה. אני מאמינה שזאת צריכה להיות אחת הבשורות הגדולות שלנו כתנועה – שם נמצא לב האתגר שלנו, ושם ה'כתובת' לשאלת ה'למה' שכל כך חסרה לנו - הן בקרב החברים, הן בקרב הנוער והצעירים, והן בחברה הישראלית. אני מאמינה בה בלב שלם, וחושבת שכתנועה עלינו

אנו מחנכים את בנינו ובנותינו להיות מעורבים, להוביל, להנהיג ולפעול למען תיקון עולם.

כחלק מהחינוך לכך, עלינו לשמש דוגמה אישית. הנהגת התנועה רואה בעצמה מובילת דרך, ופועלת בהתאם, גם כשהדברים שנויים במחלוקת, ואני גאה על הזכות להיות שותפה בכך. וכמובן שתמיד יש עוד במה להתקדם, גם בתחום הזה.

אתגרים לעתיד: "לא עליך המלאכה לגמור, ולא אתה בן חורין להיבטל ממנה."

כאמור, התנועה כתנועה היא דינמית. לפעמים היא מגיבה לסימני הזמן, ולעתים מזהה אותם מבעוד מועד, ומעצבת לאורם את המציאות. בתוך התהליך הזה נעשו ניסויים רבים. חלקם צלחו, חלקם כשלו; חלקם היו נהדרים לשעתם, וגוועו כשמוצו; וחלקם עד היום נמשכים ומהדהדים.

כפי שאני רואה את הדברים, יש למחלקת החינוך בתנועה, ולהנהגת התנועה בכלל, כמה אתגרים חינוכיים חשובים בפתח:

"חינוך משמעו לשייך" (ס.יזהר) - הדור הבא שלנו: הדרך לחיזוק התחושה של שייכות לקהילה ושל חיבור בלב ובעשייה למקום ולדורות השונים, עוברת בחינוך. יש לזהות את המגמות המצמצמות את החינוך הקהילתי במתכונתו הנוכחית, ולדייק את עבודתנו החינוכית - לזהות מה טפל ומה עיקרי; מה נשאר ומה הולך. יחד עם זאת, לזהות את הצרכים לטווח ארוך, שבהם יש מקום לחזק את הקהילתיות. וזאת, כאמור, בעזרת החינוך. זה

התפקיד העיקרי של המערכת, ומתוך כך היא צריכה לפעול.

לצד העיסוק ברגולציה ובחיזוק כוח האדם יש לחדד כל הזמן את ה"לשם מה", את הערכים העומדים בבסיס המערכת. התנועה צריכה ללוות את כלל היישובים שלנו בתהליכים הללו, ולהיות בעבורם מצפן ביד אחת וארגו כלים ביד השנייה.

"שורשים וכנפיים" - חיזוק הצעירים בתנועה הוא יעד אסטרטגי לתנועה בצמיחה ובהתפתחות. יחד עם הקליטה (פנימית וחינוכית) יש צורך בחיבור לערכים, לדרך ולזהות של הקיבוצים ושל התנועה, כך שהמצטרפים לקיבוצים יחוו אמונה, שייכות ומחויבות למקום, לפועלו, לערכים שלו ולעשייה בו. יש להכשירם לקבלת תפקידים מרכזיים בהנהגה החברתית והכלכלית של הקיבוצים ושל התנועה מתוך תחושת שייכות אליה וחיבור עמוק לערכים המנחים אותה. וכך, כשהם יהיו המנהיגים הבאים,

הכאב הכי גדול שלי הוא על סגירת המדרשה. אני מאמינה שזאת צריכה להיות אחת הבשורות הגדולות שלנו כתנועה – שם נמצא לב האתגר שלנו, ושם ה'כתובת' לשאלת ה'למה' שכל כך חסרה לנו – הן בקרב החברים, הן בקרב הנוער והצעירים, והן בחברה הישראלית. אני מאמינה בה בלב שלם, וחושבת שכתנועה עלינו להמשיך ולחפש, וגם למצוא, את המסגרת הנכונה והאפשרית לממש את היכולת הזאת למסור את 'תורת' התנועה תוך העמקה ושית.

לא נולדתי בתנועה, אלא בחרתי בה. זיהיתי בה זרעים של אמת, פגשתי בה שורשים עמוקים, אילנות גבוהים ועושר של רוח, שאותם יש לשמר, לחזק, לטפח, לעתים לגזום ולעתים רק לנוח בצלם.

אני מאמינה שלתנועה יש בשורה בעולמנו – בשורה של חיים בתוך הזרם ונגדו, ועם כל המורכבות שבכך, ההנהגה ואנשיה צריכים לשמור על הבשורה הזאת, ולטפח אותה.

אני נפרדת מהתפקיד, אך לא מהתנועה, ובטוחה כי הרשת הזאת של 23 קיבוצים ומושבים, עם כל אנשיה, נשיה וטפיה, תמשיך להיות מודל של אנשי עמל, ציונות, ערבות הדדית ודאגה לכלל החברה – כל קיבוץ לחוד, ויחד כתנועה.

עצות ליוצאים לדרך

- בית - כדאי שיהיה קרוב לאדמה.
- לב - חשוב לשמור פתוח.
- מגע בין אנשים - חייב עדינות וחסד.
- שותפות - היא קודם כול נאמנות.
- כשיש סדר, לא צריך חוקים.
- כדי להצליח צריך להשתמש גם במחשבה.
- כל תנועה דורשת את זמנה הנכון.
- כשלא מתלוננים, מתגלה המהות, ולא הפגמים.

(לאו צה)²

להמשיך ולחפש, וגם למצוא, את המסגרת הנכונה והאפשרית לממש את היכולת הזאת למסור את 'תורת' התנועה תוך העמקה ושית.

לצערי, נוכחנו כולנו כי לאחר סגירת המדרשה הלכו ודעכו באופן אטי, אך עקבי, הקשרים עם מוסדות הציונות הדתית, שהיינו בעבור חלקם אפיק של לימוד מעמיק, כגון אמ"ת 'קמה' ירוחם, אולפנית צפת, אולפנת 'אוריה', 'פלך' זיכרון ועוד. גם הקשר עם אותם צעירים (חלקם בוגרי מוסדות הלימוד של התנועה) שהדריכו ושהיו שותפים לחיפוש – הלך ודעך. איבדנו את התשתית הארגונית שלנו לפיתוח תוכן, למאגר המדריכים ולחיבור לציונות הדתית הכללית בתחום החינוך. כלומר, איבדנו את אחד מהשופרות המשמעותיים שלנו.

אמנם מדרשות וסמינרים ממילא פחות ופחות רלוונטיים כיום בשל הרצון הצודק של רבים מצוותי החינוך להנחות בעצמם את תלמידיהם, ולהסתמך פחות על מקורות חוץ לפעילויות חינוכיות חד פעמיות, אך אני מאמינה שצריך לחפש את הדרך לפעול בתחום החינוך הדתי, ולהפיץ את הבשורה שלנו, אשר יש לה צמא רב בזירות ובשבילים חדשים.

תנועת הקיבוץ הדתי בעבורי הייתה ועודנה בית – בית רוחני ורעיוני, בית של התיישבות ושל עשייה בלתי נלאית.

העשייה לצד אנשים שאינם "עובדים" בארגון, אלא "פעילים" בתנועה, הטעינה אותי בכוחות מחודשים כל העת, ומילאה אותי גאווה על היותי שליחת ציבור לצד אנשים ישרים ומחויבים.

התווכחנו וחלקנו רבות על הדרך, על הכלים, ולעתים גם על הערכים – אולם תמיד בדרכי נועם, בכבוד הדדי ולשם שמים.

בשנים הללו, שבהן צמחתי בתוך התנועה מתפקיד לתפקיד, זכיתי להרבה אמון, פרגון והערכה, ועל כך תודתי הגדולה.

(1) על כך הרחבתי במאמרי בדעות 84.

(2) ותודה לדותן לוי – חלק מהציטוטים כאן לקוחים מספרו הנפלא 'דרוש כפר - חינוך למשמעות'.

משמעת או משמעות?

חיפוש אחר הדרך
האידיאלית להפעלת סמכות

אסתר פישר

לא קל בעידן הזה לזהות את הקו הדק שמפריד בין סמכות שראוי ונכון לערער עליה ללא מורא, להתנער ממנה, לבין סמכות שצריך לתת לה מקום, להיות נכונים להכפיף את עצמנו אליה, ואפילו להתבשם ממנה. בעידן כזה שבו המושג סמכות הולך ומאבד מיוקרתו, לטוב ולרע, נראה שכדאי וראוי להפוך ולדרוש בו.

נסתיים הספר.

לוי אמר: יביאו לנו משלי.

ר' שמעון ברבי אמר: יביאו לנו תהילים.

כפה אותו [ר' שמעון] ללוי, והביאו תהילים.

כשהגיעו לכאן: "כי אם בתורת ה' חפצו",

פירש רבי ואמר: אין אדם לומד תורה אלא ממקום שלבו חפץ.

אמר לוי: רבי, נתת לנו רשות לעמוד.

הסיפור פותח בדרשה של רבי יהודה הנשיא לפסוק (כמעט) פותח של ספר תהילים. רבי קורא את שתי צלעות הפסוק כסיבה ותוצאה: אם אדם חפץ בתורת ה' - אז היא תיהפך להיות 'תורתו' שלו, והוא יהגה בה יומם ולילה. מיד לאחר הדרשה הפותחת מובא סיפור המתרחש בתוך בית מדרשו של רבי במהלך שיעור שמשותפים בו שני תלמידים: לוי ור' שמעון (בנו של רבי). מהסיפור עולה שרבי, הדמות בעלת הסמכות, נוקט בשיטה דמוקרטית בבחירת החומר הנלמד, ומאפשר לתלמידו לבחור את הספר הבא ללימוד במסגרת שיעור התנ"ך. אך אבוי! כל אחד מהם רוצה ללמוד ספר אחר... ר' שמעון מנצח, וכופה את הבאת ספר תהילים, כפי שהוא העדיף. הלימוד מתחיל. עם הגעתם לפסוק ב' דרש רבי את דרשתו הידועה. למשמע דרשתו של רבי, תלמידו לוי מגיב במשפט משונה: "רבי, נתת לנו רשות לעמוד". נראה שכוונת הדברים היא, שלוי הבין מתוך דרשת רבו שיש לו רשות לעזוב את השיעור, שכן הוא לומד תהילים בניגוד לרצונו - לבו הרי חפץ ב'משלי'.

מסופר על הרב עמיטל זצ"ל, שבשעה שעמדה ישיבת 'הר עציון' לעבור לבית המדרש החדש, הוא ניהל שיחה עם הבחורים בנוגע לשאלה איזה פסוק יירקם על ארון הקודש של הישיבה. אחד הבחורים הציע שיירקם הפסוק "טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף". אמר הרב עמיטל: "לא רוצה. אני לא רוצה שתלמוד תורה בישיבה ייבנה על 'טוב לי', שכן כל דבר שנבנה על 'טוב לי' טומן בחובו את ההכרה שאם לא יהיה לי טוב - אז לא. לא על כך בונים את עולמה של הישיבה". קם בחור אחר, ואמר: "אני מציע אפוא את הפסוק: 'כפה עליהם הר כגיגית'". אמר הרב עמיטל: "לא רוצה. לא רוצה שאנשים יבואו לבית המדרש בגלל 'כפה עליהם'. אני רוצה שיאהבו את התורה, יתענגו עליה, ישמחו בה."

סיפור זה ממחיש היטב את המתח המוכר לכל איש/ אשת חינוך והורה: מה מניע יותר לפעולה - הפעלת סמכות, או התעוררות של רצון פנימי? מהו האיזון הנכון ביניהם במעשה החינוכי? האמרה "אין אדם למד תורה אלא ממקום שלבו חפץ" מורגלת בפנינו וחיבה עלינו. אך כיצד ייראה עולם התורה אם נעודד לימוד תורה המבוסס רק על חפץ הלב? בשאלה זו עוסק הסיפור התלמודי הבא:

"כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה וילילה" (תהילים א', ב).

אמר רבי: אין אדם לומד תורה אלא ממקום שלבו חפץ, שנאמר "כי אם בתורת ה' חפצו".

לוי ור' שמעון ברבי היו יושבים לפני רבי, ולומדים בסדרי המקרא.

בסיפור המתרחש בית מדרשו של רבי בשיעור שמשתתפים בו לוי ור' שמעון (בנו של רבי), לוי לא רוצה ללמוד תהילים, אלא משלי, אך בזכות זה שכפו עליו - הוא גילה את הפסוק מתהילים ואת הדרשה של רבי המעודדת את ה'לב החפץ'! אם הוא היה הולך מלכתחילה עם לבו, ומסרב ללמוד תהילים - הוא היה מפסיד את הלימוד הזה!... מה שבא ללמדנו שלעיתים בקומות של כפייה וסמכות מסתתרת המשמעות והחירות.

יש ויש/ אמנון שמוש
יש מרעפים
על בניהם
אהבה ללא תנאי
וחרות בבחירת הדרך

מה פשר הסיפור המוזר הזה? הייתכן שעולה ממנו מסר אנרכיסטי, שבו תלמידים בוחרים מה שהם רוצים, ויוצאים מהשיעור כי לבם אינו חפץ בו? על פניו הסיפור מדגים בדיוק את חששו של הרב עמיטל, לפיו "אם לא יהיה לי טוב - אז לא", וכידוע "לא על כך בונים את עולמה של הישיבה".

יש מחדירים
בהם
השקפת עולמם
ועקרונות רבי ערך

יש זורעים
אמון
וקוצרים אמונות

יש נוטעים
אמונה
וקוטפים נאמנות

יש בסיפור מתמודד עם שאלת הרצון וחפץ הלב ומקומם ב'קבלת סמכות'. אך המספר מבקש להצביע על כמה בעיות שעלולות לצוץ בבית מדרש המתנהל על 'טהרת' חפץ-הלב, וכדרכם של לא מעט סיפורים תלמודיים, יש לקרוא אותו עם קצת אירוניה. יש ניגוד בולט בין ה'לבו חפץ' ובין הכפייה שכפה ר' שמעון על לוי. אך עם זאת, דווקא בחומר ה'כפוי' מסתתרת הלגיטימציה ללימוד מתוך רצון ובחירה! אמנם לוי לא רוצה ללמוד תהילים, אלא משלי, אך בזכות זה שכפו עליו - הוא גילה את הפסוק מתהילים ואת הדרשה של רבי המעודדת את ה'לב החפץ'! אם הוא היה הולך מלכתחילה עם לבו, ומסרב ללמוד תהילים - הוא היה מפסיד את הלימוד הזה! דווקא רבי יהודה הנשיא, הדמות הסמכותית, הוא זה שנותן את ה'אישור' ליציאה מהמסגרת ולמרד ב'כפייה' של ר' שמעון. מה שבא ללמדנו שלעיתים בקומות של כפייה וסמכות מסתתרות המשמעות והחירות.

מי שיאמר
לי
מה נכון
אכרע לפניו
ברך

יש בסיפור הקטן הזה סוג של "רצוא ושוב": בין 'תהילים' ל'משלי' המסמלים כאן את ההתרוצצות בין כפייה לבחירה; בין הכרח לחופש. ואכן, כמחנכים וכהורים אנו מצויים ב"רצוא ושוב" מתמיד - מצד אחד ההבנה שאכן הסמכות הפנימית, ה"אתערותא דלתתא", היא הכוח המניע הטוב והאמתי ביותר, ומנגד - הצורך לא לוותר לחלוטין על הסמכות החיצונית - על מרכיב הכפייה, ועל המסגרתיות, שהיא הכרחית כדי למנוע אנרכיה, ופעמים רבות היא גם מהווה קרקע פורייה והנעה לצמיחה אישית.

(1) עבודה זרה יט ע"א (בתרגום מארמית)

את 'סיפור הפרוכת' של הרב עמיטל, שבו פתחתי, הרב יובל שרלו מסיים כך: "מי שמכיר היטב את הרב עמיטל, היה יודע שאם זה היה תלוי בו, שני הפסוקים היו נרקמים על ארון הקודש".

וברוח זו, של הריבוי ההכרחי במעשה החינוכי, אני מבקשת לסיים עם שירו הנפלא של אמנון שמוש, 'יש ויש':

אסתר פישר - ראש מדרשת עין הנצי"ב, ומלמדת בה כבר מעל 20 שנה. ממייסדות ומנחות בית מדרש 'ניגון נשים' במדרשה באורנים. בעלת תואר שלישי בתלמוד ומגדר. עמיתה במחזור ב' של התכנית 'רבנות ישראלית' של המדרשה באורנים ומכון הרשמן. גרה במירב. נשואה לבני, ולהם 5 ילדים.

2 רבנים, אחד א-לוהינו

הנהגה משותפת - איך היא עובדת, ומה הבשורה שבה?

ריבה פריד עם הרבנים אילעאי עופרן ואיתמר חייקין

חילוני-דתי, יזמו מרכז 'הרצוג' יחד עם 'קולות בנגב' תכנית חדשה שנקראת 'חברותא', שאני הנחיתי יחד עם שרון לשם-זינגר. זו הייתה הפעם הראשונה שבה התנסיתי בחוויה הזאת שנקראת 'הנחיה בקו'. מעולם לא התנסיתי בכך, וזה היה מאוד קשה בהתחלה.

מה היה קשה?

לא הכרתי את הפורמט הזה, ולא הבנתי מה זה אומר להנחות ביחד - או שאתה אחראי, או שהשני אחראי. וזה באמת מה שקרה בהתחלה - חילקנו את הגזרות בינינו, מי אחראי על מה. אני הייתי אחראי על הטקסטים, ושרון הייתה אחראית על הצד הדינאמי.

מכינת 'רוח השדה' שבקיבוץ בארות יצחק הוקמה לפני שנתיים בידי הרבנים איתמר חייקין ואילעאי עופרן, ומאז הקמתה הם מנהלים אותה ביחד - ניהול ב'קו'. זה לא המוסד התורני הראשון שמתנהל עם כמה ראשים, אבל בין היחידים. כדי להבין איך זה עובד - איך עושים את זה בפועל, איך מתקבלות החלטות, אילו אילוצים טמונים בניהול המשותף, ומאילו יתרונות נהנים בזכותו - יצאתי לפגוש אותם.

כיצד נולד הרעיון להובלה משותפת של המכינה?

איתמר - את החוויה של הנחיה בקו (הנחיה משותפת) פגשתי לראשונה במרכז 'הרצוג' בשנת 1996. זה היה אחרי רצח רבין. בתגובה למתח הקשה שנוצר אז, ובמטרה לקדם שיח משותף

אילעאי – זה לא לגמרי קו. זה קו גולמי.

איתמר – נכון. אבל עם הזמן, לאט-לאט נולד העניין, והגעתי למצב שבו היום אני כבר לא יכול להנחות לבד, והיום אני גם משוכנע שהנחיה כזאת היא לא נכונה. יש משהו בהנחיה בקו שחושף את המשתתפים לזוויות מבט שונות, שיוצר בהכרח את המרחב שבין המנחים, מרחב שבו מתאפשר לקבוצה להיכנס. היום ברור לי לגמרי שבעולם ההנחיה זה הפורמט הנכון. ובכל זאת, כשהקמנו את מכינת 'רוח השדה', זה בא בשלב מאוחר יותר.

אילעאי – ההתנסות הראשונה שלי בהנחיה בקו הייתה בעולם הטיפול. עבדתי במרפאה לבריאות הנפש ב'קפלן', היינו חבורה של פסיכולוגים מתחילים, ובזכות הפריבילגיות שיש למערכת ציבורית, זכינו להתנסות בטיפול זוגי בקו – שני מטפלים, גבר ואישה, מטפלים יחד בזוג. כך טיפלנו שנה שלמה בזוג, וזו הייתה התנסות נדירה מאוד, כי בשוק החופשי שעת טיפול היא יקרה מאוד, ושני מטפלים יחד, על אחת כמה וכמה... זו הייתה חוויה שונה לגמרי. אם אני חושב על זה בהקשרים שבהם התנסיתי במהלך השנים, גם כמורה וכרב, שלושת המקצועות האלה הם מקצועות שבהם האדם הוא בודד. אתה יכול להתייעץ עם הרבה אנשים, אבל אף פעם אין מי שהיה אתך שם, בתוך המפגש, ופתאום יש מישהו שהיה אתך יחד במפגש, ואפשר לחשוב אתו, ולעבד. להיות שותף להתלבטות, להחלטות.

איתמר – האמת היא שזה לא מדויק לגמרי. אני חושב שגם אצלך וגם אצלי קדמה עבודה בקו... בבית. זה מעורר בכולנו חיוך, אבל אני אומר את זה כי בסופו של דבר בבית זה סוג של עבודה בקו, אבל זה כל כך טבעי לנו שם, ונתפס כצורה הטבעית והפשוטה ביותר, ולכן מוזר איך קרה שכל כך הרבה שנים זה דגם שנשאר רק בבית, ורק עכשיו הוא מתחיל לצאת מהבית, והופך לדגם שאפשר להפנות אותו גם לתחומים אחרים.

אילעאי – המכינה לא קמה בדגם של קו. זה לא היה תכנון של אף אחד מאתנו. זה תולדה של 'תאונה' או 'השגחה'.

איתמר – אני דווקא חושב שזה קרה מכיוון שמבחינתנו זה כבר היה מודל אפשרי. הסיפור היה כזה: אני סיימתי אז תקופה כמנהל ברשת אמ"ת, בסגנון ניהול שבו הייתי מאוד לבד. אפילו שהיה לי צוות טוב, ואפילו שהיו לי שותפים טובים וראויים להובלה, הייתי מאוד בודד בצריחה, כי בסוף אני הוא זה ש"מעלים אותו

על המוקד", שכולם רואים בו את האחראי – המורים, ההורים, התלמידים, והרגשתי כמו האיש הקטן שנמצא באמצע, בין כל מי שנמצאים מעליך לבין כל מי שמתחתך, ובניגוד מלא לניהול בקו – מאוד לבד. אבל יום אחד שמעתי קול חדש... כמעט בכל פעם שבה התארחתי עם התלמידים שלי בבית ספר שדה בכפר עציון, הלכתי לבקר את הרב חנן פורת, ובאחד הביקורים, כשהוא כבר היה חולה מאוד, הוא קרא לבנו אמיתי, ואמר: "תדע לך שנורא כואב לי ששיבת הקבה"ד נסגרה, אולי תעשו משהו? תפתחו מוסד חדש ברוח הזאת. לאו דווקא ישיבה, אפשר גם מכינה." אני זוכר שעניתי לו שאני עכשיו עסוק בחינוך, אבל אולי פעם... וביום בהיר אחד, אחרי 15 שנים בין כתלי בית

הספר, עלה וצמח הרעיון של הקמת מכינה ברוח הקיבוץ הדתי. התקשרתי לאמיתי, שכבר היה אז מזכ"ל התנועה, הזכרתי לו את השיחה הזאת, ואמרתי: "הנה, הגיע הזמן." אמיתי ענה לי: "אתה יודע שאתה לא הראשון שפונה אלי בעניין. מישהו כבר דיבר אתי השבוע על אותו דבר, ואני מאוד רוצה שתפגוש אותו." וזה היה כמובן אילעאי. התקשרתי אליו, ונפגשנו.

אילעאי – אני זוכר את השיחה שלי עם אמיתי, שהתחילה בעקבות נסיעה שלי לשיעור בגוש, ותוך כדי הקשבה לשיחה ברדיו נדדתי במחשבות על איך זה שאין מכינה ברוח הקיבוץ הדתי, ומכיוון שבאותו רגע עברתי ליד הכניסה לכפר עציון, האסוציאציות הולידו אותי מכפר עציון לקיבוץ הדתי, ומשם לאמיתי. מה שמעניין הוא, שאני זוכר שבשיחת הטלפון שלי עם אמיתי הוא אמר לי שזו לא השיחה הראשונה שהוא מקבל בעניין, אז אני לא יודע להגיד מה היה באמת...

ובעוד אני מרגישה שסוף סוף מתחיל ויכוח קטן, ונכונה לקצת אקשן, הוויכוח נגדע עוד לפני שהתחיל... השניים מפזרים חיוכים הדדיים, ובתזמון מושלם הם ממשיכים לדבר לסירוגין.

אילעאי – אחרי כמה שיחות עם אמיתי נפגשנו פגישה ראשונה ברשת אמ"ת. (בבחינת "הגם לכבוש את המלכה עמי בבית...") ישבנו שם באחד החדרים, ומכיוון שבמובן האמיתי לא באמת הכרנו, רק ידענו באופן כללי האחד על קיומו של השני, שיחקנו משחק אסוציאציות – ציירנו שמש, וזרקנו מילים בהקשר של הקמת מכינה, כדי לראות שאנחנו חולמים על אותו דבר, שאנחנו באותו כיוון. עוד לפני הניסיון לנסח חזון ולצאת לגיוס מימון למכינה היה חשוב לנו לברר שאנחנו באותו כיוון.

כשהתחלנו את הדרך הלכנו
למשרד יחסי ציבור ורצו מאתנו
מאה אלף ₪. אז עוד לא היה
לנו גרוש בכיס, אז אמרנו
"תודה", ומכיוון שלאילעאי
כבר הייתה פלטפורמה
מפותחת בתחום התקשורת,
הוא קיבל על עצמו לעשות את
השיווק... חסכנו הרבה כסף
למכינה ולתלמידים. זו דוגמה
שמאפיינת את היכולת לזהות
יתרונות, כשיש כאלה, ולדאוג
לחלוקה לגזרות השונות שכל
אחד מאתנו מקבל על עצמו.
(איתמר)

קן גולדמן, חברותא

יש סיטואציות שבהן המודל הדו-ראשי לא מתאים להן. יש סוגיות שבהן צריך שיהיה מנהל אחד, ושיהיה ברור מי הוא, שיהיה ברור של מי האחריות, בעיקר בפעילויות שהן מאוד אינטנסיביות וממוקדות בזמן, למשל מסע של שלושה ימים, שחייב תכלול, ולכן מודל זוגי לא מתאים להן. בסיטואציות כאלה אפשר לחלק משימות, אבל מישהו צריך להיות מעל הכול, לנהל את זה. (אילעאי)

הכול הולך חלק? אין מריבות, ויכוחים, תסכולים הדדיים?

איתמר – למרות שכבר הכרתי את הדגם של הנחיה בקו, וכבר ידעתי גם מה זה לנהל מוסד, היה לי ברור שהבחירה ללכת יחד על הקמת מכינה היא אתגר אחר, אתגר מורכב שאנחנו עדיין עובדים עליו, ובודקים אותו עד היום, אבל בהתחשב בעובדה שמדובר סך הכול בשנתיים, אפשר כבר לסכם שאנחנו לא רבים הרבה. פה ושם... (בחיוך)

אני חושב שבסופו של דבר, הסוד הוא שכל אחד מביא לתוך הניהול בקו תכונות ייחודיות. כלומר, כשיש הסכמה על הדרך, ויש שונות בחלק מהיכולות, מהרצונות, מהדגשים, זה מה שעושה את זה מוצלח. לדוגמה, בכל התחום של התקשורת אילעאי עושה עבודה שהיא מאוד נחוצה למכינה, וזה תחום שאני פחות בקיא בו. כשהתחלנו את הדרך, ורצינו שידעו על קיומנו, הלכנו למשרד יחסי ציבור כדי שישווק אותנו, ורצו מאתנו מאה אלף ₪. אז עוד לא היה לנו גרוש בכיס, אז אמרנו "תודה", ומכיוון שלאילעאי כבר הייתה פלטפורמה מפותחת בתחום התקשורת, הוא קיבל על עצמו לעשות את השיווק לבד, ובזכות הכישורים שלו חסכנו הרבה כסף למכינה ולתלמידים. זו דוגמה שמאפיינת את היכולת לזהות יתרונות, כשיש כאלה,

אתם זוכרים מה עלה שם?

איתמר – אפשר לומר שפחות או יותר, תכנית הלימודים שתלויה היום על קיר בית המדרש של המכינה, נבנתה משם. המון מילים ומושגים שזרקנו עברו מתהליך של סיעור מוחות לתהליך הבא – ניסוח עקרונות שהפכו בסופו של דבר לעקרונות ההפעלה. אני חושב שאין מרחק גדול בין הניסוח הראשוני לבין האופן שבו אנחנו מתנהלים פה כיום.

אילעאי – כדי לשקף את התחלת הדרך מהזווית שלי, צריך להזכיר שהגענו לתהליך ממקומות שונים – איתמר הגיע עם ניסיון של מי שכבר הקים בית ספר. אני אף פעם לא עשיתי משהו כזה. אני יכול להעיד על עצמי שבאתי עם הידיעה שאין לי כישורים לזה, ובטח שלא ניסיון, ועוד לפני הקמת המכינה עברתי עם עצמי תהליך כדי להגיע למצב שבו אני חושב בכלל בראש יזמי. אני זוכר שהיה משפט שחזרתי עליו הרבה בתחילת הדרך – "אני צריך להגיע בשנה השנייה. לא טוב לי להגיע מאפס".

איתמר – ואני לעומת זאת, הכי אוהב להתחיל מדף ריק...

אילעאי – במובן הזה היה ניגוד גדול מאוד בינינו, אבל זה היה ניגוד שמאוד איזן אותנו, ומשם כבר ידענו שלמרות פערי הגיל ופערי השפה – השילוב בינינו הוא נכון ומתאים, מאז ומתמיד.

אתך בחדר מישהו ב"ליגה" שלך, אתה לא יכול לעשות את זה. יש מניפולציות שאני יכול לעשות על תלמידים כשאין פה עוד מבוגר, אבל כשאני צריך לעמוד לא בסטנדרט שלהם, אלא בסטנדרט שלו, זה לא יקרה.

אתם אומרים את זה בעיקר בהקשר של חדשות המגזר בתחום הזה של הפעלת מניפולציות בידי דמויות סמכותיות?

איתמר – אחת המחלות הכי גדולות שלנו כיום, ורואים את זה בתחומים רבים ומגוונים, היא ההערצה וה'חצרות' – הנטייה הזאת לפתח 'חצרות' סביב אדם נערץ. פשוט מדהים להיווכח איך פעם אחר פעם אנחנו נופלים בזה, ולא לומדים את הלקח. אם יש מנחה משותף אחד לכל הסיפורים, לכולם, זה הסיפור של חסידים ורב נערץ. זה מתכון מסוכן!

אילעאי – המרחק מנערץ לעריץ הוא קטן. אחת הבשורות שניהול בקו מביא אתו, היא שלא יכול לקרות בו מצב של הערצה. ואני מאוד שמח על כך שזה הפורמט שלנו במכינה, דווקא משום שאני מכיר בעצמי את התכונה הזאת, ויודע שזה כל כך נעים ש-40 זוגות עיניים נשואות אליך.

מספרים על הרב עמיטל, שהיה אומר אותו דבר גם על חתונות. כשפעם שאל בחור ישיבה "למה התחתנת?" הבחור נאם לו נאום חוצב להבות על בניין עדי עד וקדושת הבית היהודי, והרב עמיטל ענה לו שלא בגלל זה הוא התחתן. "או למה?", שאל הבחור. והרב עמיטל הסביר: "אתה לומד עכשיו תורה, עוד שנה-שנתיים מישהו יזמין אותך להעביר שיעור באיזה מקום, בסוף השיעור אנשים ילחצו לך את היד, ויגידו לך יישר כוח, קצת אחרי זה אנשים יתחילו לקרוא לך 'הרב', אתה תלמד עוד, ואנשים יתחילו לקום כשאתה נכנס לחדר, תלמד עוד קצת, ואנשים גם יתחילו לדבר אליך בגוף שלישי, ולשאול אותך מה לעשות, ולעשות מה שאתה אומר, ויום אחד אתה תתחיל להאמין להם, ובשביל זה אתה צריך להתחתן. כל יום אתה תחזור הביתה, ושם תהיה תמיד מי שתזכיר לך מי אתה באמת, ותעצור אותך מלהתמוגג מעצמך, כשתשלח אותך החוצה עם שקית הזבל."

מה פחות נוח בניהול משותף?

איתמר – ניהול בקו מחייב המון דיוק בינינו. כבר גילינו לא אחת שבכל מקום שבו לא דייקנו, לא ישבנו קודם לעשות תיאום בינינו, זה לא עבד. ניהול בקו הוא לא מנגנון יעיל בטווח הקצר, אבל בטווח הארוך – הוא יעיל, אבל גם בזה כדאי לדייק. כשאני רוצה להכין שיעור, אני יכול לתכנן אותו תוך כדי נסיעה, לשלוח בשתיים בלילה איזה דף להדפסה, וזהו. אבל כשאני צריך לתת שיעור ביחד עם מישהו, אני חייב לתאם, 'לבזבז' זמן על שיחה ועל חשיבה משותפת, זה לא one man show, ולכן זה מחייב תיאום, ותיאום זה זמן. ראינו את זה השנה באופן בולט לעומת שנה שעברה. בשנה שעברה היה לנו מפגש משותף, ולא היה לנו זמן הכנה קבוע. התוצאה היתה הרבה פחות מוצלחת. השנה

ולדאוג לחלוקה לגזרות השונות שכל אחד מאתנו מקבל על עצמו. אנחנו לא עובדים בכאוס. כל אחד מקבל אחריות על מה שהוא חזק בו, אבל מקפיד לשתף את השני. וכמובן שגם לפעמים מתווכחים, אבל כשמוזהים שיש סוגיה שמהותית לשני – מוותרים לו.

אילעאי – יש כמובן גם מחלוקות שנובעות מריבוי משימות. איתמר למשל היה בעברו רב קיבוץ בארות יצחק, והוא מכיר חלק מהחברים באופן אישי, ומתמצא בדינמיקה, ולכן היה ברור וטבעי שממשקי תנועה-קיבוץ-מכינה הם שלו. יש גם חלוקה בתוך השדה החינוכי. איתמר הרבה יותר מנחה, ואני הרבה יותר מורה. ובמובן מסוים זה מאפשר לדייק גם את העבודה החינוכית שלנו. השדה החזק שלי הוא שיעור מוצלח. תהליך של הנחיית כיתה דורש ממני הרבה יותר משאבים, ויוצא פחות מוצלח. ולהיפך. זה מאפשר לנו גם להעשיר את התלמידים במגוון התנסויות.

זה כולל אפשרות לבחור אצל מי מביניכם ללמוד?

איתמר – אכן יש לנו גיוונים נוספים, וזה עלה בדיוק היום, בשיחת הסיכום שלנו עם התלמידים. יש לנו משהו שנקרא 'חבורות' (במלעיל), שבהן אפשרנו לתלמידים לבחור עם מי מאתנו ללמוד. אני לימדתי השנה ריה"ל, כוורי, הרב קוק ומהר"ל, ואילעאי לימד רמב"ם. בשיחת הסיכום אתם, שהייתה בעצם השיעור האחרון שלנו, הם דיברו על ההבדלים הבולטים, על שיעורים שהם יותר 'שכל' מול שיעורים שעוסקים יותר בלב, בחיבור לחיים. ובשיחה הזאת אחד התלמידים אמר שהוא הלך בכוונה פעם אליי ופעם לאילעאי, כי הוא הרגיש שזה הדבר הנכון בשבילו. לעומת זאת, יש שיעורים שאנחנו מלמדים ביחד, כשהרעיון הוא להביא לתוך השיעור עצמו את שני כיווני ההסתכלות, את שדה הראייה הרחב, שמביא אתו בהכרח שתי נקודות מבט. זה עניין שאנחנו עובדים עליו, על ההסתכלות הרחבה.

אילעאי – וזה בעיניי ייחודי מאוד בעולם לימוד התורה. אין כאן אמירה נחרצת אחת, חזית אחידה, אלא שתי אמירות נחרצות, שמאלצות את התלמיד לבחור בעצמו באחת מהן. איתמר תמיד אומר שכשיש שניים שמלמדים, נוצר בהכרח מרחב מאפשר לתלמיד, זה לימוד שנותן גם לו מקום. כשיש מורה אחד מול תלמידים, המורה נמצא תמיד במרכז המעגל וחולש עליו, וכך לא נותר מרחב לתלמיד. ואני אגיד כאן משהו שאולי אסור להגיד בקול – מכינה או ישיבה הם מוסדות שבנויים הרבה פעמים, ואני אומר את זה בעדינות, על איזושהי מניפולציה שמבוססת על יתרון הידע האדיר שיש למורה על תלמידיו, ועל היתרון הרטורי שלו עליהם. המשמעות היא, שבעצם נוצר מצב שהמורה, אם הוא קצת מנוסה וקצת חכם, יכול לעשות איזו מניפולציה שהוא רוצה על התלמידים שלו, וגם אנשים נפלאים וטובים נופלים בזה. התלמידים לא יודעים מה שהוא יודע, לא מסוגלים להפעיל ביקורת, כי הם בעמדת נחיתות במובנים רבים. אבל כשיושב

מחפש את העומק של ההבנה השכלית, וזה מקרב אותנו אל השלם, הרבה יותר קרוב משיעור של אדם אחד.

אילעאי – הרבה פעמים אנחנו מזינים כך אחד את השני. כשאני שומע את הכיוון שאתה הולך אליו, זה מכתוב את הכיוון שאלי אני אלך. זו הזנה הדדית.

חשוב לי לציין שיש גם מכשול בניהול בקו, שיש לו צד אמתי, ויש לו צד שקשור יותר לחוויה – וזה הצד של התמודדות עם פערים שקשורים בעשייה, בחלוקת הנטל. אנחנו שונים בהרבה דברים – איתמר כבר נמצא בשלב שבו נולדים לו נכדים, ואני עוד בשלב שבו עדיין נולדים לנו ילדים, הזמן שלנו שונה, העיסוקים האחרים שלנו הם שונים, ויש לנו לפעמים חריקות בתחום הזה, שאנחנו צריכים ללמוד לסדר אותן.

ויש גם סיטואציות שבהן המודל הדו-ראשי לא מתאים להן. יש סוגיות שבהן צריך שיהיה מנהל אחד, ושיהיה ברור מי הוא, שיהיה ברור של מי האחריות, בעיקר בפעילויות שהן מאוד אינטנסיביות וממוקדות בזמן, למשל מסע של שלושה ימים, שחייב תכלול, ולכן מודל זוגי לא מתאים להן. בסיטואציות כאלה אפשר לחלק משימות, אבל מישור צריך להיות מעל הכול, לנהל את זה.

אתם יודעים לזהות במבט לאחור דברים שנפלו לכם בין הכיסאות בגלל המודל הזה? שכל אחד מכם חשב שהשני מקבל עליו אחריות, ובעצם אף אחד לא קיבל?

איתמר – אנחנו משתדלים לברר את זה כל הזמן. כמו כל מי שעוסק בחינוך, אני יוצא כל שנה בתחושה הזאת שיש דברים שחמקו ממני, שפספסתי תלמיד, שמילה שלי הייתה יכול לעזור, ולא אמרתי אותה, שלא זיהיתי מצב בזמן, שהייתי יכול להרים תלמיד, ולא שמתי לב לזה. מהניסיון שלי, דווקא במצב של ניהול בקו אני מרגיש שמתפספסים לנו פחות דברים, כי התלמידים שאילעאי רואה ונקשר אליהם הם לא אלה שאני קרוב אליהם, ואז נוצר מצב שבו גם בתוך החבורה עצמה יש כאלה שאני רואה, ויש כאלה שהוא רואה, והסך הוא גבוה יותר. כשאני משווה את זה למורה יחיד, אני חושב שיש פחות סיכוי שנפספס תלמידים.

אילעאי – יש לזה גם עוד היבטים. אני יכול להעלות סצנה לדוגמה מהעבר, שהיה איזה בחור מהמכינה שעשה משהו שמאוד הרגיו אותי, ואז, כשאיתמר ראה כמה אני כועס, הוא אמר לי: "אל תדבר אתו, אני אדבר". יש משהו בזה שיש לנו אפשרות לחלק את התפקידים בינינו, לחשוב מה מתאים למי, וממילא מה מתאים שנעשה ביחד, בקול אחיד. דווקא בשל העובדה שנשמעים במכינה שני קולות באופן תדיר, כשיש עניינים שבהם שנינו משמיעים קול אחד ואחיד, והוא מאוד חד משמע, (שזה גם משהו שצריך לדעת לעשות מדי פעם) יש לזה עוצמה גדולה יותר.

השתמשנו באותה פלטפורמה אבל הקפדנו על זמן הכנה משותף. התוצאה הייתה שתי רמות מעל, וזאת מסיבה פשוטה – כי היינו צריכים לתאם, לדבר לפני זה, להבין יחד מה אנחנו רוצים. ברור שהתיאום הזה תמיד פחות יעיל ומהיר, וזה כמו בן 'בזבוז' משאב יקר מאוד ששנינו נכנסים לאותו שיעור, אבל אני חושב שזה מאוד חשוב. ואציין כאן עוד נקודה שחשובה לי בצמיחה של התלמידים – אני חושב שהם לומדים עוד כמה דברים חשובים מצורת הניהול בקו, כמו למשל תרבות המחלוקת, וזה לא כי אנחנו מחנכים אותם לזה במובן של לדבר על תרבות המחלוקת, אלא מפני שזה קורה להם מול העיניים, והם רואים איך זה עובד.

אילעאי – וזה למשל משהו שמאוד חשוב גם בתהליך של בניית זוגיות. אני זוכר שאחד החבר'ה שאל אותנו בתחילת שנה אם נדבר על זוגיות, אז איתמר ענה לו שאנחנו "על זה" כל הזמן. זה מה שאנחנו עושים.

איתמר – אפשר לדבר על הדברים, ואפשר פשוט לעשות אותם. לא דיברנו על זוגיות אפילו פעם אחת, גם לא היינו צריכים להביא את סוגיית תגורו של עכנאי, כי זה בדיוק מה שאנחנו עושים ביומיום שלנו פה. זה הסיפור – השיח בינינו. ולימוד כזה מחייב אותם לחשיבה עצמית, והם צריכים לבחור בסוף כל שיעור עם מי הם בוחרים ללכת, איזו עמדה הם מקבלים.

אילעאי – זה לא לדבר על, אלא לעשות את.

(כשולי השיחה שלנו, שמתקיימת בבית המדרש, יושבים כמה מתלמידי המכינה, וכשאני שואלת אותם האם באמת כך זה מתנהל, עונה אחד מהם בחיוך שאכן, "יש אוהדים לפה ואוהדים לשם" ...)

וזה כשלעצמו פותח שיח ומעודד חשיבה עצמית?

איתמר – בעומק של העניין – אנחנו בעצם עובדים על שני חלקים – אחד מאתנו מחפש יותר את הכוונה, את הלב, ושני

אנחנו צוחקים הרבה לאורך הדרך על הפסימיות שלי ועל האופטימיות שלו. כבר מהמפגשים הראשונים זה בלט. כשפרסמנו הזמנה לשמיניסטים שיבואו למפגש היכרות, עשינו הימורים כמה יבואו. אני הייתי במחשבות על 02, בליווי חשש שלא יהיה אפילו זימון... ואיתמר ראה מולו 07 משתתפים. בהרבה מעגלים אני זה שנוטה לראות את הקטסטרופה של המצב, והוא רואה ורוד. בעומק, הרי כל אחד מאתנו צריך להחזיק גם את האופטימיות וגם את הפסימיות (אילעאי)

יושבים לך דברים על הכתפיים, ורק עליך, והיום אין לי את זה. במובן העמוק, התחושה היא שאני לא לבד.

אילעאי – אנחנו צוחקים הרבה לאורך הדרך על הפסימיות שלי ועל האופטימיות שלו. כבר מהמפגשים הראשונים זה בלט. כשפרסמנו הזמנה לשמיניסטים שיבואו למפגש היכרות, עשינו הימורים כמה יבואו. אני הייתי במחשבות על 20, בליווי חשש שלא יהיה אפילו זימון... ואיתמר ראה מולו 70 משתתפים. בהרבה מעגלים אני זה שנוטה לראות את הקסטרופה של המצב, והוא רואה ורוד. בעומק, הרי כל אחד מאתנו צריך להחזיק גם את האופטימיות וגם את הפסימיות. להחזיק את החשש העמוק שזה לא יצליח, ואת התקווה הגדולה שזה כן יצליח, אבל כשיש שניים – אפשר להתחלק. קשה מאוד לשאת רגשות הפוכים, והניהול בשניים מאפשר להשתחרר מחלק מהמעמסה הזאת.

הזוגיות החדשה הזאת שלכם מהדהדת באיזהו אופן בזוגיות שלכם עם נשותיכם?

אילעאי – לי ברור שכן. זה מהדהד קודם כול, כי יש בחיים שלי אדם שנכח בהם מאוד. אנחנו נפגשים כמה פעמים ביום, ונוגעים בדברים, מתעסקים גם בשאלות של מהות הקיום שלנו. זה מעסיק אותנו ברמה הכי קיומית, אז ברור שזה מהדהד ונוגע. סבתא שלי הייתה אומרת שהמקצוע האידיאלי הוא מוכר בחנות נעליים, כי אתה סוגר את החנות וזהו, זה לא מעסיק אותך עד מחר, אבל אנחנו לא פתחנו חנות נעליים...

איתמר – אני רוצה לדבר על ממד נוסף שלמדתי מהרב פרומן, ואנחנו שנינו מאוד מאמינים בו. כשהיה מגיע צלם לצלם את הרב פרומן, הוא היה אומר: "יש לי סקופ בשבילך, בוא תראה את השכינה!" כשהצלם היה מתלבט לאן לכוון את המצלמה, הוא היה מפנה אותו לרווח שבינו לבין אשתו...

אני חושב שיש פה רעיון גדול, הרעיון של 'שכינה ביניהם', וההבנה העמוקה של זה. כל המהלך הזה של ניהול בקו, ואני לא יכול להגיד שחשבנו על זה מראש, הוא מהלך רוחני, ואנחנו בשלבים של גילוי שלו, מעין 'גילוי שכינה'. ההבנה הרוחנית העמוקה שהשכינה נמצאת תמיד במקום של "ביניהם", לא בצד מסוים, וגם לא כשאדם ממלא את כל החלל, אלא כשהוא מפנה מקום, שם השכינה יכולה להיכנס. אני סקרן לגלות לאן זה עוד יגיע, ואני רואה שיש כאן עוד דרך ארוכה ועמוקה. היו כמה רגעים שבהם ראיתי את זה ממש קורה. יש בדבר הזה גם ממד דתי פנימי.

אילעאי – יש רק שני דברים שהתורה אומרת עליהם שהם לא טובים – "לא טוב היות האדם לבדו", ו"לא טוב הדבר אשר אתה עושה... לא תוכל עשהו לבדך", ובשתי הפעמים זה נאמר כשהאדם עושה משהו לבד.

איתמר – ויש מנגד – "הנה מה טוב ומה נעים, שבת אחים גם יחד" – זה הטוב, זה החיובי.

איתמר – בניהול בקו חייבים כל הזמן לעבוד על האגו. משהו במערכת המשותפת הזאת לא גותן לאגו לחגוג. כשהאגו גבוה מדי, זה לא עובד, ואז אתה חייב כל הזמן לומר לאגו – "זה בסדר, תן לי לחזור למי שאני". לדוגמה: כולנו אוהבים תשומת לב, שייזכרו את השם שלנו בלבד, ולא בצירוף שם של עוד אדם. ובעניין הזה יש לי סיפור, קוריוז קטן: כשעשו בתיכון ביבנה "הפיכה" לראש חודש אדר, זה היה בתקופה של המאבק בין יבנה לבארות על המכינה, והם כתבו שם מעין מערכת שעות דמיונית של המכינה. בחלק מהמשבצות כתבו 'הרב אילעאי', ובחלק שנתר כתבו 'הרב האחר', בלי שם. כשהאגו אוהב להתפשט ולהשתלט, שרק אותו יזכרו, רק עליו יכתבו, לא נוח לאדם שייזכרו אותו ליד עוד מישהו. האגו הוא פרימיטיבי, ותמיד נשאר כזה, לא מתפתח. כמובן שבמקרה הזה הרב אילעאי טרח לומר לתלמידים שבבארות יצחק כותבים אותו דבר, רק הפוך...

היו שאמרו לכם בתחילת הדרך "חברה, זה לא ילך לכם. אל תנסו?"

איתמר – לא שאלנו אף אחד, ואם אמרו משהו כזה – כנראה שלא הקשבנו.

אילעאי – באירוע הסיום של שנה שעברה ניגש אליי אחד ההורים, ואמר לי: "תשקיעו הרבה משאבים בטיפוח הזוגיות שלכם. זו הבשורה. זה המשאב הכי יקר שיש לכם פה." וזה לגמרי נכון.

איתמר – וחשוב להגיד שזו השקעה, והיא לא חד פעמית. כל הזמן צריך לרסן. לצורך העניין, הרבה יותר נוח לי לרוץ קדימה עם הרעיונות שלי, עם הדרך שלי. ולא לעצור, לספר, להתייעץ, לשמוע עוד דעה. זו עבודה. כל הזמן יש תחושה שזה גורם מעכב, אבל יש דברים שאני יודע על עצמי שלא הייתי יכול לעשות, שאני לא יודע איך עושים אותם, והעובדה שיש אתי מישהו שיוודע לעשות אותם, זה משחרר. וזה עובד גם להיפך – יש גם משהו שמאוד מחזק אותי בידיעה שאני מביא אתי לזוגיות הזאת ערך מוסף ייחודי.

רק כשאנחנו לא מצליחים לדבר הרבה זמן, זה לא עובד. ובדרך כלל אנחנו משקיעים זמן בדיבור, בהליכה משותפת בשדות הקרובים למכינה. תמיד לפני שלומדים יחד, עושים סיבוב של דיבור, וכשמסוים מה הייתה תקופה ארוכה שבמקרה לא יצא לנו, הגיע הקצר בינינו. וזה בדיוק כמו בזוגיות, ואשתי יכולה להעיד על זה...

איתמר, כשאתה משווה היום, במבט לאחור, את הבדידות שלך כמנהל ואת הניהול בקו, אתה יודע לראות בבירור את ההבדלים?

אין מה להשוות. מספיקה רק סוגיית העומס הנפשי. מאז שאני במכינה, אני מרגיש שאני לא בעומס. לפעמים דברים פחות מצליחים, ולפעמים יותר, אבל אין לי את העומס. יש משהו בשנות הניהול שלי, שבהן העומס היה שם בתודעה, שכל הזמן

אני חושב שיש פה רעיון גדול, הרעיון של 'שכינה ביניהם', וההבנה העמוקה של זה. כל המהלך הזה של ניהול בקו, ואני לא יכול להגיד שחשבנו על זה מראש, הוא מהלך רוחני, ואנחנו בשלבים של גילוי שלו, מעין 'גילוי שכינה'. ההבנה הרוחנית העמוקה שהשכינה נמצאת תמיד במקום של "ביניהם", לא בצד מסוים, וגם לא כשאדם ממלא את כל החלל, אלא כשהוא מפנה מקום, שם השכינה יכולה להיכנס (איתמר)

מתברר שכך נראית הנהגה במאה ה-21. לפחות במרחב שבו אני חי ופועל, המודל הזה כבר נעשה מצוי ושכיח - את ראש הישיבה של פעם מחליפה כיום הנהגה משותפת. יותר ויותר ישיבות בציונות הדתית ממנות בראשן צוות מוביל, ולא רב יחיד. המודל הזה, שפעם היה קיים רק בישיבת 'הר עציון', ואחריה בישיבת 'מעלה גלבע', קיים היום גם בישיבת רעננה, במעלה אדומים, ב'כרם ביבנה' ובישיבות נוספות.

אם עד לפני דור היה ברור ששאלות בהלכה מופנות לפוסק הדין יחידי ומכריע בהן, כיום הולך ונוצר מודל של פסיקה משותפת. לפני כמה חודשים פרסמו הרבנים סתיו (האב והבן) חיבור הלכתי שכתבו יחד, ובשבוע שעבר השיק ארגון 'בית הלל' ספר הלכה, כנראה ראשון מסוגו, שנכתב בחבורה.

ברוב הקהילות והיישובים שאני מכיר מקרוב מכהן רב, אך הוא איננו "מרא דאתרא" במובן המקובל, שעל פיו יישק דבר. לא פעם הוא גורם מיעיץ, אחד מני כמה, במהלכים חברתיים נרחבים. ובקהילה ירושלמית אחת, כן ירבו, כבר מכהנים יחד רב ורבנית בהנהגה משותפת.

השבוע התברר שאפילו מפלגה פוליטית, הפועלת ב"ערבות הג'ונגל" הישראלי, יכולה להתנהל (או לפחות להכריז ולהצהיר על ניהול) בידי זוג יו"רים שותפים, ולא בידי מנהיג בודד.

אם הישיבות השמרניות, ההלכה המסורתית, המוסיקה הקלאסית והפוליטיקה הישנה יכולים להתנהל כולם במודל חדשני כזה, אז אולי עוד תחומים יכולים להצטרף למהפכה.

המודל הזה עשוי להציל אותנו משלל "תכניות המנהיגות" שצצות תחת כל עץ רענן, ונותנות משקל יתר למודל המנהיגות הצבאי, שמבוסס על כוח ועל כריזמה של מנהיג בודד. בתקווה שבמקומן יקומו תכניות שמחנכות להובלה משותפת, רחבה ונותנת אמון, או בפשטות - תכניות שמחנכות להקשבה.

בעצם, זה הרעיון היהודי הכי בסיסי שיש - רק ה' הוא אחד, וגם זה מתחיל ב"שמע ישראל"...

כמה זמן אתם רואים את עצמכם עומדים יחד בראש המכינה?

אילעאי לוקח נשימה ונאנח, ואיתמר מיד מסביר: "בכל תפקיד שמילאתי עד היום, הגדרתי לעצמי לכמה זמן באתי. תמיד אמרתי מראש: כרב בארות יצחק - הגדרתי מראש קדנציה של 4 שנים. השליחות באנגליה - הוגדרה לשנתיים, וכן הלאה, קצבתי את "עונשי" עוד לפני שהתחלתי. כאן זה התפקיד הראשון שלי שבו אמרתי 'אני בא'. ולא הגדרתי לכמה זמן."

אילעאי - לדבר על סיום - זה רחוק לי. כשהתחלנו כאן, הרב ריינר אמר לי שכשאדם מקים מוסד חינוכי, הוא צריך לתכנן שההלוויה שלו תצא מאותו מוסד. אז אני לא מבטיח, אבל מקווה."

איתמר - "אנחנו רואים בבית המדרש הזה עוד המון קומות. בחזון שלנו אנחנו מדברים על תלמידים שהם בוגרי צבא. מן ההתחלה זה היה בתכניות שלנו. אני חושב שאנחנו המוסד היחיד בארץ שהייתה לו תכנית בוגרים עוד לפני שהיה לו בוגר אחד... גם הסיפור הזה של 'משמר חיילים' - ליל לימוד בחמישי בערב, שמיועד לחיילים דתיים, קם עוד לפני שהיה לנו חייל אחד בוגר המכינה."

החשיבה הזאת שלנו, על תכנית בוגרים, היא האופק להתפתחות ולהתחדשות. יש לנו לאן לצמוח, וזה בעיניי אחד המניעים החשובים להישארות באותו מוסד לאורך שנים - היכולת לצמוח אתו, להיות כל הזמן בתהליך של התפתחות ושל התחדשות.

בסיום הריאיון הרב אילעאי שולח לי פוסט שהוא פרסם בפייסבוק, שמסכם את נושא הניהול המשותף באופן ברור, ואני מביאה אותו כאן כלשונו:

באחד הבקרים השבוע שידרו ברדיו יצירה קלאסית מוכרת בביצוע "תזמורת הדיסוננסים" - תזמורת חדשה המנגנת ללא מנצח, וההחלטות המוסיקליות מתקבלות בה מתוך שיח בין חברי ההרכב. תוך שהם מפליאים לנגן את ויולדי, חשבתי כמה מתאים ומדויק השם הזה, שהרי כשאין מנצח, נוצרים מן הסתם לא מעט קונפליקטים וויכוחים בין החברים. ובכל זאת, ראו זה פלא, תזמורת הדיסוננסים ניגנה את "ארבע העונות" בהרמוניה נפלאה.

תנו בהם אמון

על אמון ועל סמכות חכמים

הרב ליאור שיליאן

מן הריחוק בזמן, הן מן הריחוק בתפיסות העולם, והן מחוסר ההזדהות המופגן של התלמידים עם חלק מדברי חז"ל או עם מעשיהם. ממילא הריחוק גורם לפגיעה בסמכותם של חכמים בכלל ובלגיטימציה לפסוק לנו הלכה בפרט. כמחנכים וכהורים מוטלת עלינו האחריות לחזק את האמון של ילדינו בדברי חכמים בכל הדורות - מדברי התנאים ועד לאלו שבדורות האחרונים, ובתוך זה גם הנאמנות שלנו לקיום מצוות בכלל ולעולם ההלכה בפרט.

במאמר זה אבקש להציע שתי נקודות מבט העשויות להיות מענה לאחריות הזאת - האחת דרך התבוננות על עולם ההלכה, והשנייה דרך התבוננות על מעשה אחד של חכמים.

אחד הקשיים שמחנכים בחינוך הדתי מתמודדים אתם היום קשור בסמכותם של חכמים ובאמון בהם. ככלל, אפשר לומר כי קבלת סמכות ומרות היא אחד הקשיים הניצבים כמעט בפני כל נער או נערה בתהליך ההתבגרות שלו/ה, ונראה שבעולם שלנו האתגר הזה הוא אף קשה ומורכב יותר - קושי בקבלת סמכות הורית, קושי בקבלת סמכות של מורים וקושי גם בקבלת סמכות דתית. הסיפורים שהתפרסמו בשנים האחרונות על רבנים שסרחו, או שניצלו לרעה את כוחם, ודאי לא הוסיפו לחיזוק הסמכות ולהעצמת האמון ברבנים המזוהים כממשיכי המנהיגות הרוחנית. אך לא רק שם נמצאת נקודת התורפה. פעמים רבות תלמידים מרגישים מרוחקים מעולמם של חכמים שאותו הם פוגשים דרך ספרות חז"ל. הריחוק נובע ממגוון סיבות - הן

פרק א' – נאמנות לעולם הלכה שלם

בעולם הידע העצום של ימינו כמעט שאין מידע שאינו זמין לכל אחד ואחת. כל אחד יכול להגיע כמעט לכל מידע שיבקש באמצעות דרכי תקשורת מגוונות, ובעיקר דרך האינטרנט. מהפכת הידע הביאה את הדור שלנו לתבונה כי לכל דבר יש הסבר, ואת הכול צריך להבין. ממילא, כשמישהו מאתנו ייתקל בדברי חז"ל שלא יעלו בקנה אחד עם עולם שיש בו לוגיקה סדורה והיגיון צרוף – יהיה לו קשה להשלים עם זה. אינני מתכוון רק לקושי עם היגיון פנימי של פסיקת הלכה, עם דרכי לימוד של חז"ל וכיו"ב, אלא גם קושי הנובע מאי התאמה לעולם הערכי והמוסרי שאנו חיים בו. לעתים הקושי עשוי להיות מועצם עד

כדי חוסר אמן. "מדוע עליי לעשות דברים שהיו רלוונטיים לפעם, והיום הם כבר אינם?", "מדוע עליי לקבל עשייה הלכתית שאינני מבין את ההיגיון העומד מאחוריה?" – אלו שאלות חשובות וכבדות משקל, שראוי לתת עליהן את הדעת. אך בעיניי, לאחר הניסיון לתת מענה לכל קושי הקשור בהיגיון של ההלכה או קושי בחיבור לעולם הרוחני של חז"ל, יש לומר גם את האמירה הלא כל כך פופולרית היום, והיא, שעם יד על הלב, לא את הכול נוכל להבין.

האם העובדה כי לא כל מה שמציעים לנו חז"ל מתיישב עם עולמנו ההגיוני

והמוסרי מחייבת השמטת הקרקע תחת רגלי העולם האמוני שלנו? האם הקשיים שיש לנערינו, כמו גם לנו, שוברים ומפרים את כל האמון שאנו רוכשים לחז"ל? הרב ליכטנשטיין זצ"ל סבור שלא. בתשובה לשאלה שנתן בעבר לרב יצחק בן דוד בריאיון שערך עמו, הרב ליכטנשטיין אומר כך:

מידת ההבנה שלנו את התורה בכלים מחשבתיים איננה קבועה: יש תכנים תורניים שכשאים לומד אותם הם מחזקים, מלהיבים ומחשקים את כל החזית הדתית שמנחה אותן לגבי אמונתו. אלו תכנים שאנחנו מבינים אותם ושואבים מהם את כוחנו, את ישותנו ואת אמונתנו. לצדם, יש תכנים תורניים שמבחינת ההשפעה על הדבקות, על הרובד הקיומי – הם לא מוסיפים אבל גם לא מקשים. אך יש סוג שלישי של תכנים שאותם אנחנו לא מבינים, ולו הדבר היה תלוי בנו היינו מעצבים אותם אחרת, אבל זה לא תלוי בנו. כאן זו נקודה של קבלת עול מלכות שמיים, אמונת חכמים, כניעה בפני המסורה – ביטויים דומיננטיים בחווייתנו כמאמינים בני מאמינים. הטענה שאדם יכול להבין באותה מידה כל מה שהוא נתקל בו בעולמה של תורה – איננה תואמת את המציאות, ואני לא יודע מדוע היא בכלל מתבקשת. להיות מאמין, ובייחוד

להיות יהודי מאמין, זה לא אומר שמלכתחילה הכול מובן באותה מידה...

המחשבה כאילו כל עולמנו האמוני צריך להיות סדור, דבר דבור על אופניו, באסתטיקה מושלמת וללא רבב, היא מחשבה שאיננה הכרחית בלשון המעטה. לעתים גם השאלות והספקות הם חלק חשוב בעולמנו הדתי. אמנם נכון שנער לא יכול להיות במצב של שאלה תמידית, אך נראה כי תפקידנו כהורים וכמחנכים הוא לשקף לו עולם אמוני רחב, שחלק גדול ממנו מתיישב עם עולמנו המוסרי, והמעט שבו אולי לא, אבל חשוב להניח את החלקים המגוונים של עולמנו האמוני במקום הראוי לגודלם.

כך מסיים הרב ליכטנשטיין את דבריו:

אם אדם רואה בעולמה של הלכה ובעולמה של יהדות שילוב של גורמים תאולוגיים עובדתיים, ערכיים ומוסריים, הרי שהוא צריך להיות מחויב לה בפועל באופן מלא, גם כאשר היא סותרת תפיסות מוסריות שהוא מחזיק בהן. אני מאמין בשילוב בין חובת האמונה בתורה, בנותן התורה ובתכנים התורניים, ובין ניסיון תמידי להבין אותה, ומתוך המודעות המלאה שייכתנו קשיים. למעשה, התורה עצמה מפנה אצבע לדברים שעלולים לעמוד לשאלה ולהיות קשים: "וכי ישאלך מחר בנך לאמור" – זוהי שאלה, ושאלות הן התשתית

של עולמנו האמוני והדתי.

העובדה כי אנו מבינים שיש חלקים בעולמנו הדתי שאינם מיושבים עם עולמנו המוסרי והערכי איננה מחייבת השלמה עם הסתירה או עם הקושי. גם כאן מונח לפתחנו, ההורים והמחנכים, תפקיד בעל משמעות, והוא ליווי ילדינו. הבה נצא למסע עם ילדינו במטרה לתת מענה לחלקים שאינם מתיישבים עם עולמם הערכי. גם לנו תהיה תועלת ביציאה למסע שבו נחפש גם אנחנו השלמה עם עולמנו שלנו. אך כשנצא למסע, נזכור מהי נקודת המוצא, ומהו הבסיס שממנו אנחנו מתחילים את מסענו. נבוא בעיניים פקוחות, עם ידיעה שיייתכן שנצליח לגשר על הפער, ויייתכן שלא, אך ברור לנו מהיכן אנו יוצאים, ולאן אנחנו שבים. מצע יסודות האמונה הוא זה שאמור להיות בסיס-האם שלנו. משם ננסה להבין את מה שעדיין לא הצלחנו, אך לא עם ידיעה ברורה שנשוב מן המסע עם תשובות לכל השאלות. עם תודעה כזאת מוטלת עלינו חובה לצאת למסע. לא לשקוט על השמרים, ולא לשבת בצד ולתת לילדינו להתמודד לבד. אנחנו שם בשבילם, לצדם, ומוכנים גם לצאת אתם אל המסע.

העמדת התמונה השלמה בבהירות הנכונה ובחדות הנכונה עשויה להקל בשיח על הנאמנות להלכה. תמונה שלמה המציגה

אפשר לומר כי קבלת סמכות ומרות היא אחד הקשיים הניצבים כמעט בפני כל נער או נערה בתהליך ההתבגרות שלו/ה, ונראה שבעולם שלנו האתגר הזה הוא אף קשה ומורכב יותר - קושי בקבלת סמכות הורית, קושי בקבלת סמכות של מורים וקושי גם בקבלת סמכות דתית

העובדה כי אנו מבינים שיש חלקים בעולמנו הדתי שאינם מיושבים עם עולמנו המוסרי והערכי איננה מחייבת השלמה עם הסתירה או עם הקושי. גם כאן מונח לפתחנו, ההורים והמחנכים, תפקיד בעל משמעות, והוא ליווי ילדינו. הבה נצא למסע עם ילדינו במטרה לתת מענה לחלקים שאינם מתיישבים עם עולמם הערכי

להיתפס בידי תלמידיהם ברגעים הכי מביכים שלהם, רק כדי להציל את עצמם ממה שהם מבינים כמציאות קשה יותר וכחטא גדול יותר. הם מבינים כי חילול ה' הנוולד מחטא חמור יותר מחילול ה' הנוולד מהודאה על כך שהיה ניסיון לחטא.

2. למדנו שבמידת הגבורה יש מעלות, יש מדרגות. לפעמים יצרו של אדם כל כך חזק, עד שמידת הגבורה שבו אינה מסוגלת להכריע את יצרו, אבל היא עדיין מספיק חזקה כדי לעצור את הנהייה אחרי היצר גם במחיר עמידה בבושה. רב עמרם בוחר כאן להתגבר על הבושה שתאחז בו בשעה שעשורות או מאות זוגות עיניים יביטו בו בפליאה, מכיוון שהוא יודע שאין בכוחו להתגבר על היצר המניע למפגש עם השבויה. אולי הדרך שלו להתמודד עם היצר היא לעשות לו תחבולות.

בעבורי ובעבור התלמידים זה היה שיעור חשוב ועמוק בעולמם של חכמים. חכמים עצמם מביאים סיפורים המספרים על חולשתם. דיון מעניין התפתח סביב השאלה האם הסיפור מחזק את האמונה שלנו בחכמים, או מחליש אותנו. נראה כי חז"ל הכריעו בשאלה הזאת. כמו בתורה, כך גם בתלמוד, מוצגים אבותינו וחכמינו גם בחולשתם. הם אינם גיבורי על. הם בהחלט בני אדם, ולכן גם להם יש יצרים שהם לא תמיד מצליחים למשול בהם.

אבל זה בדיוק העניין – פרסום החולשות שלהם – הוא גם נקודת החוזק שלהם. חכם המודה בחטא ומנסה להינצל ממנו גם במחיר אי נעימות אישית או פגיעה במעמדו, עושה זאת מתוך הבנה שחילול ה' והנזק הציבורי שייגרם בגין מעשיו גדול מהנזק האישי העשוי להיגרם לו בגלל ההודאה בחטא. כל אדם עלול ליפול, גם אנשים בעלי מעמד ציבורי או משרה רוחנית. (וככל שהכוח גדול, כך יצר הפיתוי לנצל את הכוח גדל.) חז"ל מלמדים אותנו כי גם אם מידת הגבורה לא עמדה להם פעם אחת, ולא הצליחו לכבוש את יצרם, הרי שגדולה נמדדת גם בגבורה אחרת – בגבורה לעמוד בבושה – בבושה הנובעת מחשיפה, בבושה

את החלקים המוסריים והערכיים של ההלכה – אלו המתיישבים עם עולמנו שלנו, ואלו המצריכים התמודדות – עשויה להעצים את הנאמנות להלכה ולדבריהם של חז"ל, ולסייע לנו לקבל את סמכותם.

פרק ב' – אמון בחכמים ובמעשיהם

קבלת סמכות חכמים קשורה קשר הדוק לא רק בדבריהם ובפסיקות ההלכה שלהם, אלא גם בדמויותיהם, המתגלות לנו בסיפורים עליהם. אנו יכולים לתווך לנערים שלנו את עולמם המורכב של חז"ל גם דרך דמותם או מעשיהם. דוגמה אחת אבקש להביא כאן כדי להמחיש במה דברים אמורים:

בסוף שנת הלימודים, בעת חזרה שלי עם תלמידים לקראת בגרות בתושב"ע, למדנו יחד את סוגיות הגמרא במסכת קידושין. הגענו יחד לסיפור על רב עמרם חסידא, אמורא בבלי, בן הדור השני. הגמרא² מספרת שבעליית הגג של ביתו הניחו נשים שבויות, ואז ברגע אחד של תקיפת היצר הוא מצליח להעמיד סולם כבד משקל, ולהתחיל לטפס אל עבר אחת מהן. בעודו מגיע לאמצע גובהו של הסולם, הוא תופס את עצמו ברגע אחד, נעצר, אוחז בחזקה בסולם, וזועק: "אש בביתו של עמרם!" העוברים והשבים, שגם תלמידיו ביניהם, שומעים את זעקתו של רבם, נכנסים מהר לתוך ביתו, ו"תופסים אותו על חם" רגע אחד לפני החטא.

ולמרות ששתיקתן של השבויות זועקת לא פחות אל תוך חלל ביתו של רב עמרם, כמו גם אל הסיפור עצמו, יש לנו מה ללמוד מהסוגיה הזאת.

ראשית, אפשר ללמוד כי אנשים גדולים חוטאים. טוב, על זה כבר שמענו מספיק לאחרונה, ואת זה אנחנו כבר יודעים. ואם לומר בעדינות, התובנה הזאת איננה מחזקת את האמון שאנו מבקשים ליצור אצל ילדינו במעשיהם של חכמים. אך אפשר לומר כי מהסיפור על רב עמרם למדנו עוד שני דברים:

1. למדנו שחכמים לא חוששים להודות בחולשתם. הם דואגים

חכם המודה בחטא ומנסה להינצל ממנו גם במחיר אי נעימות אישית או פגיעה במעמדו, עושה זאת מתוך הבנה שחילול ה' והנזק הציבורי שייגרם בגין מעשיו גדול מהנזק האישי העשוי להיגרם לו בגלל ההודאה בחטא. כל אדם עלול ליפול, גם אנשים בעלי מעמד ציבורי או משרה רוחנית.

תעסוק באלו שלא היו גיבורים, ואנחנו צריכים לחשוף ולהאדיר את אלו שכן היו כאלה. לדבר על גדולתם של חכמים אז, ועל ענקי הרוח של היום.

כך אולי ראוי לחזק את האמון שלנו ושל הדור הבא בחכמים, וכך ראוי לחזק את סמכותם של חכמים בעולם שבו יש טשטוש מעמדות וערעור הסמכות. העצמת סמכותם של חכמים עשויה לחזק את הסמכות בעולמנו בעוד מקומות שבהם היא נצרכת כל כך, כמו אצל ההורים בבית, וכמו במסגרות אחרות.

(1) <http://www.toravoda.org.il/node/3107>

(2) קידושין פא ע"א

הרב ליאור שיליאן, רב קיבוץ עין צורים, ר"מ ביישיבת אמי"ת עמיחי וחבר בארגון רבני צהר.

הנובעת מהודאה. במקרה של רב עמרם הגבורה לעמוד בבושה הצילה אותו גם מלחטוא ולעשות את המעשה החמור. הודאה שבאה לאחר מעשה אינה מפחיתה מחומרתו, אף על פי שהיא עדיפה ממעשה שאין בו הודאה. הסיפור על רב עמרם מלמדנו כי אפשר לבחור להיות 'גיבור', גם אם נראה כלפי חוץ שנתגלעה חולשתך.

הסיפור על רב עמרם מסתיים בהכרזה שלו, שגוף ה'בשר' שלו ניצח את יצר ה'אש' שלו. כוחו של היצר הוא כאש - לטוב ולרע - הוא יכול לבנות, ויכול גם לכלות כל חלקה טובה, אך רוח האדם, הנתונה בבשרו יכולה גם יכולה לו, אם רק ירצה בה האדם.

סיפורים על אנשי רוח ויצרים קיימים גם בימינו, ופוגמים ביחסו של הציבור אליהם. סיפורים מעין אלו היו, ישנם, ויהיו, אבל יש לזכור שעל כל סיפור כזה יש עשרות אחרים שאינם מתפרסמים - על רבנים שמסרו את נפשם למען קהילתם, ולא פעם עמדו בגבורה מול אתגרים. דוגמה אחת, שהיא כל כך קרובה לנו, היא דמותו של הרב אלישיב זצ"ל, שנסתלק מאתנו לפני כשנה. כמה מסירות, כמה עשייה, כמה גדלות היו טמונים בו, וכמה ראוי שנדבר עליו ונספר על דמותו לבנינו...

מה שלא תעשה התקשורת, כדאי שאנו נעשה. התקשורת

שמור במערכת!

כל המקרים המתוארים, הן בחסכון והן בשמות הקיבוצים, הינם מקרי אמת.

שמות החברים שמורים במערכת מטעמי שמירת פרטיות.

ט' וט' קיבוץ עין צורים:

חסכו 1,400 ₪ לחודש

"תמיד ידעתי שאני משלם כפול על ביטוחים, לא האמנתי עד כמה עד שהגעתי ליועץ"

ח' וד' קיבוץ ראש צורים:

חסכו 1,300 ₪ לחודש

"נמאס לי שמתקשרים אליי סוכנים, חיפשתי מישהו מקצועי ואובייקטיבי שלא מוכר ביטוחים"

ש' וא' קיבוץ המעפיל:

חסכו 1,200 ₪ לחודש

"אנחנו אנשים פשוטים, עובדים כמו כולם, לא מבינים בדברים האלו, הגענו להוצאות על ביטוחים שכבר היו יותר מידי. עשיתם לנו סדר"

ב' קיבוץ מענית:

חסך 800 ₪ לחודש

"איפה הייתם עד היום!"

ע' וח' קיבוץ טירת צבי:

חסכו 900 ₪ לחודש

"בכל פעם שפניתי לסוכן יצאתי עם עוד ביטוח... עכשיו הבנתי מה באמת צריך ועל מה אפשר לוותר"

היועץ שלי

מבית מלמד יועצים

חפשו בגוגל: ה"יועץ שלי" | 09-7655326

שלומית וארגז הכלים

שיחה עם בוגרת מחזור ראשון של מסלול 'מורת הלכה'

ריבה פריד עם שלומית פלינט

הריאיון עם שלומית פלינט, תושבת ירוחם, מתקיים ממש בעיצומם של הימים שבהם היא מסיימת מסלול במחזור הראשון של בית מדרש למורות הלכה - תכנית שמתקיימת במדרשת עין הנצי"ב, פועלת בשיתוף ישיבת מעלה גלבו, ומיועדת לנשים בעלות רקע מבוסס בלימודי גמרא והלכה.

מדי שבוע, במשך ארבע שנים, עשתה שלומית את הדרך מירוחם למדרשת עין הנצי"ב במטרה 'לקבל תורה'.

מה מניע אישה ואם להקדיש את שעותיה ללימוד תובעני כל כך של העמקה, שינון, ומבחני הסמכה לרבנות, כאשר המציאות היא, ש'תקרת הזכוכית' של בוגרות התוכנית נמוכה עד מאוד?

"הגעתי לעולם ההלכה דרך הוראה במד"רשת 'אמי'ת באר' שבירוחם. המשבצת הזאת של מורה להלכה, שדי נחתה עליי, חייבה אותי להתעמק בדקדוקי ההלכה. בשלב מסוים נוכחתי לגלות שהכלים שיש לי הם מוגבלים, שאני לא מבינה עד הסוף איך זה עובד, מה עומד כנגד מה. שאם אני רואה הלכה בשולחן ערוך מול רמ"א שחולק עליו, אני לא לגמרי מבינה את השיקולים שעומדים מאחורי הפסיקות. אמנם יכולתי ללמד את הבנות 'הלכות שבת' אבל לא תמיד הצלחתי להסביר לעצמי, ואז כמובן גם לא לתלמידות, את הנושאים שהם בליבה - מאיפה הדברים יונקים, ואיך הדברים התגלגלו, וזה היה לי מאוד חסר."

וזה בעצם מה שטענו תמיד נגד נשים. שהן לא יכולות לפסוק הלכה כי יש להן רק את השורה התחתונה?

"נכון. וכמו שציניתי, גם אני בשלב זה ידעתי להגיד לתלמידות ששאלו אותי מה נכון ומה לא רק לפי השורה התחתונה של הפסיקה, או כמה צעדים קודם, אבל עדיין משהו ברקע ההלכתי שלי היה מאוד בסיסי, וזאת, בניגוד לרקע שלי בגמרא, שבו העמקתי במשך השנים. ומכיוון שלימדתי הלכה, התלמידות חשבו שאני יודעת, ומבחינתן - אני הייתי כתובת, מקור לקבלת תשובות לשאלות שהעסיקו אותן, וברגע שהרגשתי שמתנקזות אליי הרבה שאלות, הבנתי שיש כאן איזו קריאה מלמטה. באותה תקופה, כדי להצליח להשיב לשאלותיהן קיבלתי אחריות, והתחלתי להתיעץ עם רבנים, עם חברים שבקיאם בהלכה, אנשים שאני סומכת עליהם - וחזרתי אליהן עם תשובות מוסמכות."

ולא התייעצת עם נשים?

"לא. כי לא ידעתי שיש עם מי. פניתי אז לשכנים שלי, שידעתי שהם פוסקי הלכה. פניתי לרב דוד ביגמן, שהוא פוסק ההלכה של אישי ושלי, עד שבשלב מסוים הבנתי שזה לא יכול להימשך כך, ואם הבנות רואות בי כתובת לשאלות, סימן שאני צריכה כנראה ללכת ללמוד. החלטתי לצאת ללמוד ב'בית מורשה' בירושלים, ואז, כשהתכנית שלהם ללימוד הלכה נסגרה, עברתי למסלול לימודי הלכה בעין הנצי"ב - לימודים שמקבילים ללימודי הסמכה לרבנות. כמובן שכרע הרבנות לא מכירה בזה, אבל כידוע, כבר הוגש בג"ץ בעניין, ואני מקווה שנצליח לשנות את העניין."

אמנם הלימוד התחיל מהתחושה שאני צריכה לדעת לענות אם שואלים אותי, אבל הלכתי ללמוד גם כי זה תחום שעניין אותי מאוד, ובאמת מאוד מאוד נהייתי מהלימודים. לא הייתי שורדת

את הנסיעות מירוחם לצפון אם לא היה משתלב פה גם משהו אמתי של הנאה ושל צורך שלי. זה פתח לי את העיניים, וחיבר אותי לעולמות שלא ידעתי על קיומם. נהייתי גם מהלימוד עצמו וגם מהחברותא - קבוצת נשים מדהימה שפגשתי גם ב'בית מורשה' וגם במדרשת עין הנצי"ב, שהיא בעבורי קבוצת השתייכות משמעותית מאוד. כשאני צריכה עצה - אני שואלת אותן או בשיחה, או בקבוצת הוואטסאפ שלנו."

האם המשמעות היא שכעת, עם סיום לימודי ההסמכה, את כבר נותנת גם תשובות משלך, ללא התייעצות עם רבנים?

"גם בעבר נתתי תשובות, אבל אז הייתי רק מעין צינור. אמנם שאלתי פוסקים, ועשיתי לזה עיבוד והתאמה לשאלת, ולפעמים הבעתי את דעתי בעקבות התשובות שאספתי, או שהרבנים שלחו אותי לקרוא חומר כתוב שיעזור לי להכריע בעצמי, אבל עדיין מרבית התשובות באו ממקור חיצוני. כיום, אני מתחילה להיות זו שמחפשת את התשובה מתוך המקורות, ואני שמחה שאני נשאלת שאלות שאף פעם לא נשאלתי, כי כך אני לומדת."

בדברים מורכבים אני עדיין לא פוסקת לבד, כי בהם אני מרגישה שאני צריכה תמיכה מחברותי הפוסקות, נשים שלימדו אותי ולמדו יחד אתי. אני מספרת להן מה חשבתי, ומחכה לשמוע את דעתן כדי להיות בטוחה שהשיקולים שלי נכונים; שהאינטואיציה שלי נכונה; ששאלתי את השאלות הנכונות. ובאמת, חשוב לציין שאחד הדברים הכי חשובים בשיח ההלכתי הוא להבין מה בדיוק השאלה, ואיך נכון לענות עליה לא רק בשורה התחתונה, אלא גם בגישה ובמסר העולים מהפסיקה."

זה נשמע דומה לתחום של חינוך ילדים בתחום המיניות.

"נכון. העניין הזה של מה שואלים ואיך עונים הוא קריטי לפסיקת הלכה. יש משהו חזק בשאלת ה'איך' - איך עונים על השאלה, וזה אחד הדברים הגדולים שאני לומדת מהנשים הוותיקות ממני בתחום פסיקת ההלכה. אני מרגישה שזכיתי מהנשים האלה הן קבוצת השתייכות שלי, ושזכיתי ללמוד את ההסתכלות הייחודית הזאת שלהן. בזכות הלימוד שלנו בחבורה שבאה עם השקפות עולם מגוונות, וששיקפה מגוון גדול של יכולות, אני יודעת היום עם מי להתייעץ על מה. אם אני נשאלת למשל שאלה שבה צריך את הצד של הפתיחות, יש מישהי שאפנה

**הנשים צריכות להשמיע קול
שיגרום לבתי הדין, לממסד
הרבני, להבין שבארגז הכלים
ההלכתי יש פתרונות לכול,
ושצריך להפעילו. לא צריך
להמציא את ההלכה, הכול
שם. רק צריך להעלות מודעות.
וכשהיא תעלה מפוסקות הלכה,
יהיה לה תוקף רב יותר**

שלעולם לא תהיה לנו תשובה לסוגיה הכל-כך קשה הזאת. כשהחיים מצפים מאתנו לתשובה, חייבת להיות לנו תשובה. יש כאן משהו שאנחנו הנשים חייבות לשבת ולחשוב עליו, ולמצוא פתרון הלכתי בעבורו.

אני זוכרת שהרגשתי אז שזה משהו שנבנה באינטואיציות, ושאוילי לגברים אין את המקום הזה. יש משהו אחר בחברותא הנשית, בשפה הנשית, בחוויה הנשית, בתפיסה שלנו את המשמעות הזאת של אישה צעירה שמאבדת את היכולת שלה לקיים יחסי אישות. אולי אנחנו רואות את הסיטואציה הזאת יותר בזעקה, ולכן מרגישות שצריך לשבת על המדוכה ולתת פתרון לסוגיה הזאת.

יש לי גם דוגמאות על תלמידות שלי ממדרשת 'באר'. כשהן יוצאות לצבא, אנחנו מנחות אותן שהרבנים הצבאיים הם ה'מרא דאתרא' שלהן, ושהן צריכות לפנות אליהם ולשאל אותם. אבל אז, כשהן עושות בדיוק מה שאמרנו להן, הן נתקלות בסוגיות שהן לא מקבלות להן פתרון הלכתי.

יש מקרים שבהם הרב הצבאי לא באמת נותן תשובה, ואנחנו לא יכולות להשאיר את השטח הזה ריק. הן התלמידות שלנו, ויש לנו אחריות עליהן. אלו מקרים שחוזרים אצל הבנות שלנו בארבעה-חמישה בסיסים לפחות, שבהן הן פוגשות חוסר אונים מצד הדמות התורנית שאמורה לתת להן תשובות. כשהבנתי את המצב, התחלתי ללמד מראש במדרשה את הנושאים האלה, והסברתי שבשעת הדחק אפשר לסמוך על הפסיקה של הרב רבינוביץ, שאומר שהפעלת חשמל היא גזרה מדרבנן, ואם כך - זה לא דאורייתא, והשימוש בחשמל בשבת הוא לא איסור מלאכה, "כך היא אומרת בלי הכנה מוקדמת, וכשאני מרימה גבה, היא ממשיכה ומסבירה": "הסיבה שבגללה רוב הפוסקים לא מקבלים את הפסיקה של הרב רבינוביץ", היא כי מנגד עומד חשש גדול ממדרון חלקלק, וזה אחד המקרים שבהם אני מזדהה לגמרי עם הטענה של המדרון החלקלק. החשש הגדול הוא שאם נתיר שימוש בחשמל, המשמעות תהיה פגיעה קשה בקדושת השבת. אז ברור שאני לא חושבת שצריך עכשיו לרוץ עם

אליה; אם זו שאלה שבה אני צריכה דווקא דמות שמרנית יותר שתאזן אותי, אפנה לחברה אחרת; אם אני זקוקה לתפיסת-על מוסרית כדי לענות על שאלה שנשאלתי, אני יודעת בדיוק למי לפנות. העובדה שאנחנו באות מעולמות כל כך שונים שנפגשו, מאפשרת לי לפנות אליהן, ולפעמים אני בוחרת לשאול את כולן בקבוצת הווטסאפ שלנו, כי חשוב לי לקבל את התמונה הרחבה ממגוון נשים שמבחינתי הן סמכות הלכתית. וזו בעצם הנקודה הראשונה והחשובה ביותר - לא הייתי שואלת אותן אם לא הייתי חושבת שהן סמכות הלכתית. כשיש לי שאלות שאני לא בטוחה בהן, או כשיש שאלות שאני חוששת שאני עשויה להקל בהן, אני שואלת כדי לקבל חיזוק או כדי לשמוע דעה אחרת, וזה מאוד מעניין, כי אני בונה לעצמי סמכות הלכתית שהיא נשית, שאני מרגישה שהיא מדברת אליי בשפה שלי. וזה לא חס וחלילה מוריד מסמכויות אחרות שהן עדיין סמכות בעבורי, כמו הסמכות של הרב ביגמן שנשאתר הסמכות הראשית בעבורי, וכשהיו לי שאלות מאוד קשות, ידעתי לפנות אליו.

יש דוגמה שמשקפת את הנקודה הזאת: פנתה אליי חברה שחלתה בסרטן, בשאלה איך לטבול. היה אסור לה להיכנס לבריכה או למעיין מחשש לזיהום, ובים באותה תקופה היה ברור שקר מדי, וגם זה מסוכן לה. אמנם מעט אחרי שהיא פנתה אליי עם השאלה, היא התקשרה שוב ואמרה שמצאה בעצמה פתרון, אבל מיד המשיכה בשיחה, ואמרה: 'אתן צריכות למצוא לזה פתרון הלכתי! אתן לא יכולות להשאיר את הנושא הזה פתוח.' אני חייבת לציין כאן שלאגודה למלחמה בסרטן יש חוברת מרשימה שנבנתה יחד עם מכון פוע"ה על כל הנושא ההלכתי, אבל סוגיה כזאת לא נמצאת בחוברת. בעקבות השאלה שלה פניתי לכמה פוסקות ופוסקים, ושאלתי מה עושים. כל אחד מהם הציע הצעה. אספתי את התשובות שקיבלתי, ופתאום כל הקצוות התחברו למשהו שאפשר לעבוד אתו. המשמעות היא, שצריך עכשיו לשבת ולכתוב את זה כפסק הלכה, ובעזרת השם בשנה הבאה, כשאפסיק עם הנסיעות לצפון, ויהיה לי יותר זמן, אוכל לשבת, ללמוד לעומק את הסוגיה, ולנסות לכתוב מה אפשר לעשות בסיטואציה כזאת. אני יודעת שיש עוד נשים שמתמודדות עם סוגיות כאלה ואחרות, והן מחכות לקול שלנו, וצריך לקחת בחשבון שזו שאלה שאותה חברה לא הייתה שואלת רב, ואני לא יודעת אם היא הייתה שואלת בכלל, ופתאום אני, סתם חברה באותה קהילה, הייתי כתובת בעבורה, ואותה קריאה שלה, אף שכבר מצאה פתרון לעצמה, היא בעיניי מעין צורך של העולם. היא הבינה שזה נושא שצריך לטפל בו, ובעבורי העיסוק בשאלה הזאת היה מאוד מעניין - וכך הדברים התחברו. כשפניתי עם השאלה הזאת לחברותיי, היו נשים שאמרו לי שאין לזה פתרון, שאין דרך להקל, ואני שאלתי את עצמי: 'איך יכול להיות שזו התשובה שיש לנו לנשים האלה? לא מספיק שהן סובלות כל כך, גם לא נאפשר להן לקיים חיי אישות?' ואני יודעת שזה דאורייתא, אבל אני חושבת שאין לנו זכות לא לתת להן תשובה. זה לא לגיטימי בעיניי. אנחנו יכולות להגיד שאין לנו כרגע את התשובה, אבל אנחנו לא יכולות להגיד

הפסיקה הזאת, אבל ברור לי גם שהתלמידה הזאת צריכה לדעת שאם היא מדברת בקשר, ואם הנחו אותה לפתוח שער או כל הדברים האלה שהיא צריכה לעשות בשבת ולא נראה לה שהם לצורכי ביטחון, זה לא איסור תורה. שתדע שזו סיטואציה של שעת הדחק. ובעקפיין יש כאן אפילו איזה פיקוח נפש.

אלה דוגמאות שעלו מהשטח, המראות איך הלימוד מאפשר לי לענות, ומאפשר לי להכין את התלמידות שלי טוב יותר לצבא, כלומר אני יכולה לבוא אליהן היום מראש, לפני שהן מתגייסות, ולהגיד להן שבשעת הצורך אפשר להשתמש בכרטיס מגנטי גם אם זה לא לצורכי ביטחון, וחשוב להדגיש שוב – זו לא הפסיקה הרווחת, ואני פותחת את זה מולן, ואומרת באופן ברור שאנחנו לא הולכים עכשיו להתיר שימוש בחשמל בשבת, ושהפסיקה של הרב רבינוביץ' עדיין לא מקובלת, אלא רק בשעת הדחק, אבל באופן אישי, ברור לי שבעוד 20 שנה, כשיהיה לכולנו בית חכם, כנראה נסתמך על הפסיקה של הרב רבינוביץ'. כרגע הפסיקה שלו לא מקובלת, אז לא נשתמש בה שלא לצורך. השפה הזאת של מתי אני משתמשת בפסיקות מתירות ומתי לא, זו שפה שלא הייתי מעלה על דעתי להשתמש בה לפני חמש שנים. הכול היה אז יותר 'שחור-לבן' בתשובות שלי – מה מותר ומה אסור. היום התשובות שלי באות מתוך הצגת הפוסקים עם מגוון הדעות, ואז בהחזרת הכדור לשואלת באמירה: 'את תחליטי, כי רק את יודעת מהי עבודת ה' שלך'. אם יש לי אפשרות, אני מצרפת לתשובה שלי גם קישור לניסוחים של הנימוקים השונים, כדי שיהיה ברור שלא 'הצנחתי' את התשובה מהאוויר, ודרך אגב, זו גם דרך שלי ללמד אותן שבאינטרנט יש הרבה דברים שאפשר לסמוך עליהם, וכדי לחזק את האינטואיציות שלי, גם אני נעזרת בגוגל, או מתקשרת לחברה, כי אני רוצה לוודא שמה שאני אומרת קיים בהלכה. אני לא מרגישה שאני מקור ידע בלעדי, ויש לי עוד דרך ארוכה ללכת בה כדי להיות פוסקת, אבל מה שהשתנה מאז שסיימתי את הלימודים וקיבלתי סמיכה הוא, שארגו הכלים שלי נהיה מלא יותר. ובשלב זה, בדיוק כמו שבוגר לימודי רפואה, שלא נעשה מיד רופא, אלא רק אחרי התמחות של הרבה שנים, כך גם אני – למדתי המון, התאמצתי על זה, והיה קשה וטוב ומעניין, ועכשיו מתחילים בעצם החיים האמתיים, ואם אני רוצה ללכת למסלול הזה של פסיקת הלכה ושל הוראת הלכה, אני צריכה לעבוד – להישאל שאלות ולענות עליהן לעומק, ללמוד אותן ממש מהפסוק אל הפסק, ולצאת עם משהו כתוב – ללכת בכל שלבי הדרך, בתוך השאלה. יש נושאים שלפעמים מתערבבים, אז גם אם למדנו את כל הלכות כשרות ואת כל הלכות שבת על בוריין, פתאום מגיעות שאלות מורכבות, שבהן יש ערבוב בין מגוון נושאים, והחיבור הזה בין כמה נושאים ביחד הוא האתגר. בעבורי עכשיו זה הזמן להתחיל לפתוח את ארגו הכלים שקיבלתי, ולעבוד אתו."

את חושבת שכך קורה גם אצל גברים שלומדים הלכה?

"ברור לי שגם כשהם יוצאים מלימודי ההסמכה עם ארגו כלים,

הם מבינים שנכונה להם עוד דרך, ולו רק בשל העובדה שהם מתחילים ללמוד בגיל הרבה יותר צעיר, ואת ניסיון החיים שאנחנו מביאות אתנו אין ל'כוללניק' בן 23. בקבוצה שלנו, הגענו לכולל הלכה נשים בנות 35-40. מחד גיסא, זה יתרון גדול, משום שאנחנו מגיעות ללימודים האלה עם ניסיון חיים. כמי שמנהלת בית כבר כמה שנים, כמי שמגדלת ילדים, כמי שמבשלת... (וכאן היא מסתייגת לרגע בחיוך ומעדכנת: 'טוב, אני באמת לא ממש מבשלת...'), יש לא מעט דיאלוגים שנתקלתי בהן באופן ישיר, ואני מביאה אתי את ניסיון החיים שלי כחלק מארגו הכלים. אין ספק שאנחנו הנשים נמצאות מבחינת רמת הלימוד במקום אחר לגמרי, וזה רווח גדול. אבל מאידך גיסא, אם גם הנשים יגיעו ללמוד במסלול הלכה כשהן צעירות יותר, בגיל 40 הן תוכלנה להיות פוסקות ענקיות. אני התחלתי ללמוד רק בגיל 40, וכך יצא שרק בגיל 46 יצאתי מצוידת בארגו כלים שאתו אני יוצאת לדרך... אמנם לא צריך להתיימש מזה, ויש גם את הרווחים, כמו שצינתי, אבל בעיניי, חשוב מאוד שמסלולי לימוד ההלכה יהיו מסלולים שיאתגרו נשים, ועל זה בדיוק תביעת הבג"ץ שלנו – כדי שנוכל לייצר אפשרות לגיטימית לתלמידת חכמים שהיא אישה צעירה ללמוד במסלול לרבנות, ושהמסלול של נשים, כמו המסלול של הגברים, יהיה רלוונטי כמו אוניברסיטה מבחינת התנאים שמקבלים סטודנטים – בהנחות במעון למשל, ובהקבלה לתואר בהתאם למקובל. אני לא מבינה למה אישה שנפשה חשקה בתורה לא תזכה להנחה במעון כמו אותו בחור שגיבה שבחר במסלול של לימוד תורה?

אנחנו מבקשות בבג"ץ שהרבנות תיתן לנו להיבחן דרכה. כל מה שעשינו במסלול הלימודים שלנו הוא בדיוק כמו כל תלמיד לרבנות, וגם המבחן שלנו תואם מבחן לרבנות, ואפילו רחב יותר – כי חוץ מהמבחן בכתב עם חומר סגור, נבחנו גם בעל-פה מול רבנים, ונוסף על כך, נבחנו על עוד שאלה בכל נושא, עם חומר פתוח, והיינו צריכות להגיש את התשובה לבדיקה. אני חושבת שככה באמת נכון יותר להיבחן. אמנם הבחינה בחומר סגור היא חשובה (אף שהיא מרתיעה), כי בזכות השינון הדברים נצרכים, אבל בעומק הדברים, השאלה היא האם יודעים לפתוח את המקורות הרלוונטיים. בעיניי זה חשוב לא פחות. היכולת לייצר את המשא ומתן ההלכתי בין מגוון המקורות משמעותי מאוד בעיניי.

צריך לזכור שהמצב כרגע הוא שהמבחן שלנו הוא לא מטעם הרבנות, והוא לא מעניק לנו שם הסמכה מטעמה, ולכן יש תפקידים שלא נוכל לעשות, רק משום שכך נקבע במשרד הדתות."

אם מסתכלים רגע על העתיד, בתקווה שהבג"ץ יפסוק לטובתכן, מהם היעדים המשמעותיים ביותר שבעינייך נשים חייבות להגיע אליהם?

"ראשית – לסוגיית מסורבות גט ולסוגיית הממזרים, שצריך להשמיע בהן קול. אמנם יש קולות של נשים שנשמעים חזק בסוגיות האלה, אבל הן יותר בצד המשפטי, ופחות בצד ההלכתי.

שלומית פלינט בטקס ההסמכה

הנשים פוסקות ההלכה הן היום צינור משמעותי שנותן מענה לנשים שעד היום נרתעו מלשאול רבנים. חשוב להבין שכל הסיפור של שמירה על טהרת המשפחה עומד היום על כרעי תרנגולת... אני לא יודעת אם זה משום שזה דור מפונק יותר, או משום שיש נשים עם פתיחות גדולה יותר, אבל דברים שהיו מאוד ברורים בדור שלי, לא ברורים היום

הנשים צריכות להשמיע קול שיגרום לבתי הדין, למסד הרבני, להבין שבארגז הכלים ההלכתי יש פתרונות לכול, ושצריך להפעילו. לא צריך להמציא את ההלכה, הכול שם. רק צריך להעלות מודעות. וכשהיא תעלה מפוסקות הלכה, יהיה לה תוקף רב יותר.

שנית - לסוגיית השירות הצבאי של חיילות דתיות. כרגע ברבנות הצבאית אין מספיק מענה, אף שאני יודעת שהם משתדלים מאוד. למשל בסוגיית הכשרות בבסיסים שבהם כל חייל מביא אוכל מהבית, והמטבח שם לא כשר - אין פתרון לחיילות דתיות. צריך לדעת לעבוד מול הצבא, מול מנגנונים בעייתיים, כי פעמים רבות המשמעות היא שכל פעולה בכיוון של שמירת כשרות עשויה לעורר תגובת נגד מהחיילים האחרים, למשל אם הרב יבוא ויחרים מיקרוגל שהשתמשו בו באוכל לא כשר, מיד יהיה 'עליהום' על החיילת הדתייה שבגללה זה קרה. צריך לדעת לייצר אלטרנטיבות. הצבא צריך לחשוב על זה, וזה תחום שאנחנו יכולות בהחלט לתרום בו. לצבא יש אינטרס גדול לגייס

חיילות דתיות, אבל מה עושים בצבא כדי שהן יוכלו להסתדר בבסיסים האלו? ואני מדברת רק על חיילות, כי להן אין את האופציה של כל חייל דתי לבחור במסלול 'הסדר' ולצאת לצבא יחד עם החברים שלו. לחיילות דתיות אין בחירה, וגם כשהן מתגייסות דרך המדרשות, ואומרים להן שהן לא תהיינה לבד אלא עם עוד בת מדרשה, זה לא תמיד נותן מענה, כי לפעמים יש פערים בין בוגרות המדרשות השונות, וכשהן לא באמת יודעות מי תהיה אתן, זה פחות משמעותי להן. זה לא שיש לי בעיה שחיילת דתייה תהיה לבד, אלא שאז הצבא מחויב לתת לה מענה אפילו שהיא אחת! השינוי בצבא יקרה מהר יותר אם פוסקות ופוסקי הלכה יתחילו להיות יותר מעורבים מול הצבא לטובת החיילות. מבחינתי אין דילמה, ברור לנו שבנות יכולות להתגייס אם הן רוצות, אבל צריך לתת להן מענה. לדוגמה, אסור שיקרה מצב שבו חיילת לא תוכל לשמוע מגילה בפורים כי הרב הצבאי לא דאג לה למגילה, כי מה אכפת לו להקטין ראש אם זו רק איזו חיילת, ורק כשהיא אומרת לו (אחרי שיחה אתי): 'המורה שלי אמרה שחייבים להביא לי מגילת אסתר', הוא טורח להביא לה מגילת אסתר, וגם בא לקרוא אותה בשבילה... ואסור שיקרה מצב שבו חיילת לא תשמע תקיעת שופר בראש השנה (אפילו שהיא לא חייבת בזה), כי אין שופר בבסיס, וכשמופעל על הרב הצבאי לחץ, מביאים לה ולכל הבנים שהיו שם שופר, אבל אז מתברר שאף אחד מהם לא יודע לתקוע, וכשהיא מתקשרת ושואלת מה לעשות, אני אומרת לה: 'אין מה לעשות, תתקעו כפי יכולתכם. זה מה יש...', ונזכרת בסיפור על הילד ששרק בבית הכנסת. לפעמים צריך להישען בפסיקת הלכה גם על סיפורים חסידיים, היא מוסיפה בחיך, 'צריך להתגייס למשימה כדי שבינו בצבא שהבנות שמתגייסות הן יראות שמים, ושצריך לתת להן מענה.'

נושא אחר ששלומית מציינת כאתגר חשוב בעבור הנשים הוא כמובן טהרת המשפחה.

"הנשים פוסקות ההלכה הן היום צינור משמעותי שנותן מענה לנשים שעד היום נרתעו מלשאול רבנים. חשוב להבין שכל הסיפור של שמירה על טהרת המשפחה עומד היום על כרעי תרנגולת - הולך ונהיה קשה לאנשים לשמור על ההלכה בעניין הזה, ואני לא יודעת אם זה משום שזה דור מפונק יותר, או משום שיש נשים עם פתיחות גדולה יותר, אבל דברים שהיו מאוד ברורים בדור שלי, לא ברורים היום, כמו למשל שבעה נקיים ודיני הרחקות. אמנם לא היינו אז כאלה 'דוסיס', אבל היה לנו ברור שמקפידים על זה, והיום הכול נתון למשא ומתן, וכשזה כך - איך אנחנו, אנשי ההלכה, עומדים מול זה? מתי נחפש דרכים להקל, ומתי לא? וכשאישה מדברת עם אישה על הנושאים האלה, זה נשמע אחרת מהשיח עם איש, אין מה לעשות. בעיניי כל כך פשוט שיש נושאים שבהם איש צריך לדבר עם איש, ואישה צריכה לדבר עם אישה. ושלא ישתמע חלילה שאני רוצה להשתלט על השיח ההלכתי בתחום הזה, אני פשוט חושבת שהשיח צריך להיות משותף. כשם שגם גברים מקיימים מצוות וגם נשים מקיימות מצוות, כך גם בשביל לפסוק הלכה צריך גם גברים וגם נשים. זו בעיניי הבריאות של העולם."

המשמעות של זה היא שבתחום של טהרת המשפחה את כבר פחות מתייעצת עם רבנים?

"תלוי במה. אם שואלים אותי אם לוותר על שבעה נקיים, אז יש קודם כול את הבירור - להבין למה. לדוגמה, הייתה לי תלמידה שדרך 'שיטת המודעות לפוריות' גילתה שהביוץ מתרחש אצלה בתוך ה'שבעה נקיים', וברגע שהם החליטו לוותר על שמירת שבעה נקיים, היא נכנסה להיריון. חודשיים-שלושה אחרי הלידה היא התקשרה אליי לשתף אותי בשמחה, ואז הוסיפה שאלה: 'מה עכשיו?' הסברתי לה שאין סיבה להמשיך לא לספור שבעה נקיים, כי זו ההלכה, אבל אז התברר לי שבמקרה שלה דווקא יש שיטה הלכתית לקצר את הימים בלי לוותר על שבעה נקיים, ובעקפין היה גם סיכוי שהנקיים לא ייפלו על הביוץ. זה המקום של השיח, וברור לי שהיא לא הייתה עושה אותו עם רב-גבר. זו אישה ששמעה מהחברות שלה שיש אפשרות כזאת, והיא מאוד פופולרית היום בקרב הצעירים, ופסקה לעצמה אבל אחר כך היא רצתה להבין האם זה משהו שאפשר להמשיך אותו גם כשאין עניין של פוריות ולכן פנתה אליי."

אנשים לא תמיד מבינים שלאיסורי גידה מדאורייתא יש צד חומרה כמו שיש בו צד לקולא, ולכן צריך לעשות את השינויים עם הבנה של כל מכלול ההשלכות שיש לדבר הזה, ולכן תמיד עדיף למצוא פתרון הלכתי בתוך הדין של דרבנן של ימי ראייה ואח"כ לספור שבעה נקיים כסדרם. אלה דברים שלא ידעתי לפני כן - איך זה עובד, ואיך אפשר לקצר את ספירת ימי הראייה - זה עולם שלם שפתאום נפתח בפניי, ואני שמחה שנשים שואלות אותנו, גם כי פתאום נעים להן לשאול, כי הן מרגישות שמישהי שומעת אותן, וגם כי הנשים שלומדות עכשיו הלכה, לפחות אלה

שאני מכירה, באות עם פתיחות גדולה לשמוע ולהבין לעומק, וכפורצות דרך הן גם נשים שפחות מחויבות לבית מדרש מסוים. זה לא נעים לומר, אבל כל עוד אף אחד בממסד הדתי לא 'סופר אותנו', אנחנו ממילא פטורות מלתת דין וחשבון..."

אבל אולי להפך, אולי העובדה שאתן פורצות דרך דורשת מכן דווקא להיזהר הרבה יותר, כי אם יספרו שהתרתן משהו שאחרים לא התירו, זה ייתן לממסד סיבה להמשיך ולהתנגד להפיכתן לשוות מבחינה ממסדית?

"נכון. יש פה כמה מנגנונים: מצד אחד - חוסר מחויבות לבית מדרש כלשהו, ומצד שני - יראת הוראה גדולה, כי אנחנו המתחילות, וחובת ההוכחה היא עלינו. בין לבין, יש שני גבולות שמאפשרים את השיח הזה, וגם תובעים מאתנו לדעת מתי להגיד לא, ומתי להגיד כן. זה מחייב אותנו ליושר בפסקה

אני שמחה שנשים שואלות אותנו, גם כי פתאום נעים להן לשאול, כי הן מרגישות שמישהי שומעת אותן, וגם כי הנשים שלומדות עכשיו הלכה, לפחות אלה שאני מכירה, באות עם פתיחות גדולה לשמוע ולהבין לעומק

שלנו, לא להקל תמיד, כי יש פעמים שבהן זה לא נכון. זה קרה לי למשל בשאלה ממש טריוויאלית - מקום הדלקת נרות שבת. היה מקרה שבו הבנות של המדרשה הוזמנו להתארח ביום שישי בבית של אחת המורות לקבלת שבת, ואז חלק מהן, שנהגות להדליק נרות שבת, שאלו מתי ואיפה ידליקו. הן חשבו שאולי מותר להן להדליק במדרשה לפני קבלת שבת, ולהתנות שהן משתתפות בקבלת שבת עם כלי נגינה, אבל התשובה שלי הייתה שזה לא נכון שקבוצה שלמה תתנה, ולכן אמרתי להן שאחרי קבלת שבת אצל המורה הן צריכות ללכת בחזרה למדרשה כדי להדליק נרות שבת, ואז לחזור ברגל, הליכה של 10 דקות, לתפילת ערבית. לפעמים אין פרצה, וגם אין סיבה לייצר אותה, כי לא נכון להשתמש ב'כלים כבדים' שלא צריך אותם. ולפעמים אין ברירה, ויש תחושת דחק, ויש פיקוח נפש - ואז צריך לייצר פרצה, ולמצוא דרך ב'כלים הכבדים' של ההלכה. מצאנו שיותר נכון שעשר בנות ילכו עשר דקות לכל כיוון, אם חשוב להן להדליק נרות שבת. והיה כאן גם מסר ולימוד בעבורן - שלפעמים צריך להתאמץ בשביל לשמור הלכה. וזה היה גם לימוד שאני מלמדת את עצמי, כי באינסטינקט שלי היה דחף למצוא איזה 'קיצור דרך' כדי לחסוך להן את ההליכה, אבל מנגד

יש לנו יותר חופש, ולכן תפקידנו לעזור גם בנושא הזה, ולהגיד אמירות הלכתיות פורצות דרך.

האם נכון יהיה לומר שבנושא של נשים לסביות אין שום בעיה הלכתית?

"באופן עקרוני זה נכון, אבל מורכב. אם נשים חייבות במצוות פרו ורבו, יש איזושהי בעיה, וזה מסוג הדברים שרוח ההלכה לא נוחה מהם, ונוסף על כך, אישה מחויבת ב'לְשַׁבֵּת צְרָה' וגם פה רוח ההלכה לא נוחה, אז אולי רוח ההלכה צריכה להשתנות, כי זה העולם שלנו? בעיניי זה משהו שתמיד צריך לזכור - שהחיים קוראים לנו, וזה לא אומר שההלכה צריכה להיות משהו נזיל, אבל יש ארגז כלים, אז בואו נשתמש בו, כי צריך לרענן אותו. התשובה שמקבלים הומואים דתיים מחלק מהרבנים - אני לא מסתכל לאף אחד בבית על מה שהוא עושה, זו תשובה נחמדה, אבל בעבור מי ששואל את השאלה, אותו בחור דתי שיודע שהוא עובר על דין דאורייתא, זה לא באמת עוזר. הוא רוצה להישאר בפנים, וצריך להבין שמי ששואל אותנו שאלה, גם אם הוא מחפש קולא, רוצה להישאר בפנים, בגבולות ההלכה. הרי יש בחירה חופשית, והוא יכול לעשות הכול, בלי לשאול, אז למה מישוהו בא לשאול אותי? כי חשוב לו! כי הוא רוצה שאני אתן לו אישור שהוא בסדר. אז גם אם מה שאני אגיד לו זה שכרגע הוא 'לא בסדר', אני אבין שהוא בא כדי לקבל אישור ממני, ושאנחנו כקהילה חייבים למצוא דרך להחזיק אותו בפנים. כי גם

הייתה ההבנה שלפעמים המסר הנכון הוא לשמור על הדברים כפי שהם, ולא לתת להם 'להחליק'.

כלומר - לא תמיד לצפות להקלות כשפונים אליכן?

"נכון. הפנייה אלינו תמיד תוליד תשובה מנומקת, הסבר מפורט. במקרה הנ"ל הסברנו להן שהדלקת נרות חייבת להיות במקום של הסעודה, ושהבית של המורה הוא לא מקום הסעודה. לכן יצטרכו ללכת לחדר אוכל ולהדליק שם, ואז לחזור לתפילה. הן קיבלו תשובה כמו שצריך, עם ההנמקות, ולא כמו בשו"ת ס.מ.ס - אסור/ מותר. אמנם לפעמים בנות פונות אליי בס.מ.ס, ואני יכולה לתת להן תשובה קצרה, אך ברוב הפעמים אני מבקשת מהבנות להתקשר אליי, כי חשוב לי לשאול אותן את השאלות, ולנמק להן את הנימוקים."

מה עם הנושא של להט"בים? גם הוא אתגר שאת מסמנת לנשות ההלכה החדשות?

"אכן, גם בנושא הזה יש לנו מרחב פעולה שמחכה לנו, אף על פי שבנושא הזה אנחנו לא מאוד שונות מפוסקים גברים. צריך לקחת בחשבון שלהט"בים הם קהילה שלמה, וכולנו צריכים יחד, כחברה, לחשוב מה אנחנו עושים איתה. אני לא יודעת אם דווקא לנשים יש כאן יותר מחויבות, אבל מעצם העובדה שאנחנו פחות מקושרות לבתי מדרש שגורמים לנו לחשוש מ'מה יגידו עלינו',

הרבנים יהודה גלעד ודוד ביגמן עם בוגרות מסלול הלכה - רחל קרן ושלומית פלינט

הקולות של עם ישראל, בית הלל ובית שמאי ישבו שם ביחד, וגם נשים ישבו בסנהדרין הזה, ויהיה קול לכולם."

ואיך זה יקרה?

"לא יודעת. כרגע נראה שאנחנו לא ראויים - אנחנו נמצאים בעולם כל כך מפולג, שאני חושבת שיש רק שתי אפשרויות - או שהוא יבוא בנס, או שבאמת תגיע גאולה במובן החברתי, שנהפוך לחברה מתוקנת, כזאת שיהיה אפשר להושיב בה סנהדרין של 70 אנשים - נשים ואנשים, פוסקות ופוסקים, מכל הזרמים ומכל הכיוונים, וכולם מתעסקים בתורה - כי 'לולי תורתך שעשועיי', וזה יראה הכי נורמלי בעולם, ואז גם יגיע תיקון לעולם."

ואת באמת מאמינה בזה?

"אני מאמינה ובעיקר מתפללת, מייחלת ומקווה, כי אני חושבת שזה מה שהדור שלנו הכי צריך", היא אומרת בטבעיות, "הלוואי שאני אזכה לראות את זה בדור שלי, אבל ברור לי שזאת צריכה להיות השאיפה, אחרת למה אנחנו מתפללים? למה מתאבלים בתשעה באב? את סוגיית הקורבנות ייקח לנו שתי שניות לפתור, ודווקא בה מתעסקים כל כך הרבה. בית מקדש יקום או לא יקום - זה רק חלק מהסיפור, הרי חלק ממה שהיה בבית המקדש היה לשכת הגזית, עם הסנהדרין בתוכה. היא הדבר הראשון

שאבד לנו בתהליך של חורבן הבית, ותקומתה המחודשת היא השלב הראשון בתהליך הגאולה."

את כל החלק הזה שלומית אומרת לי בפשטות גדולה ובאמונה שמתבטאת אצלה בדיוק כמו האמונה שלי שהשמש תזרח. אני נותרת פעורת פה ונפעמת, וגם קצת מקנאה...

אם ברמה של קהילה אנחנו אומרים שלא מעניין אותנו מה הוא עושה בביתו, ולכן מוכנים למשל להעלות אותו לתורה, ברמה האישית זה לא עוזר לו, זה לא נותן לו מענה. ואם שואלים אותי אם יש לי כרגע מענה, התשובה היא לא. אבל אם שואלים אותי אם צריך לתת לזה מענה - התשובה היא כן. וזה מבחינתי אותו סיפור כמו הסיפור של חולת הסרטן. אנחנו צריכים לתת מענה. זה לא אומר שההלכה צריכה מחר בבוקר להשתנות, אבל אנחנו אנשי ההלכה, צריכים להיות יצירתיים, לעשות הכול כדי למצוא פתרון, ויכול להיות שבסוף נגיד שצריך לחכות לסנהדרין, והרי על

זה אנחנו מתפללים - 'השיבה שופטנו כבראשונה ויועצנו כבתחילה'. וכך זה גם בעניין של ממזרים, שבו ברור לי שכנראה צריך לחכות אתו לסנהדרין, כי באמת יש דברים שאין לנו תשובות עליהם. או למשל מעמד האישה בנישואין. קשה לתפוס שבמאה העשרים ואחת בטקס הנישואין האיש בא וקונה את האישה, והאישה היא קניין של האיש. אבל אין מה לעשות עם זה, כי זה מדאורייתא - 'פי יקח איש אשה ובעלה'. האם זה אומר שמעכשיו אני בייאוש? לא. אפשר לשנות בתוך הטקס את התחושה, את המינוחים, לתת קול לנשים - לתת להן לברך, יש הרבה דברים שאפשר לעשות, ואנחנו לא אמורים 'למחוק' נשים מהטקס. אפשר לתת להן קול, ועדיין צריך להבין שבסוף, כשאישה תבוא להתגרש, היא שייכת לאיש, ואין האיש מגרש אלא מרצונו. נקודה.

נכון שיש לנו את ארגז הכלים, וצריך להשתמש בו בכל הזדמנות שאפשר, אבל בהכרה שיש מציאות שאליה צריך רק להתפלל. יש הלכות שצריך להתפלל עליהן שתבוא הגאולה, שיבוא המשיח, ואז - או שהוא יגלה את עינינו ונבין את ההלכה, או שהוא יתווה דרך חדשה. ברכה אחרי ברכה בתפילת עמידה היא על הדבר הזה בדיוק - שנזכה לראות ישועה בעולם שקשור לחיים שלנו. המשמעות של משיח היא לא רק הקמת בית המקדש, אלא גם תשובות לשאלות בחיי היומיום שלנו."

האם נכון לומר שההבדל בין לבין רבנים שמחמירים יותר הוא, שבעיניהם יש יותר הלכות שעליהן נותר רק להתפלל, ובעינייך כמות ההלכות האלה כבר מצומצמת?

"אני לא יודעת מה רבנים חושבים על המשיח, אבל אני באמת חושבת שברור שיהיה תיקון בעולם, שיתבררו הלכות, שיהיו הלכות חדשות, שפתאום נבין טוב יותר דברים שעד אז היו נעלמים מעינינו. אנחנו מחכים שתהיה סנהדרין שישמעו בה כל

סיור במסלולי הפסיקה

לקט סיפורים אישיים על עולם הרבנות בדורנו

יוחנן בן יעקב

יש דרכים מגוונות להתמודד עם סוגיית הסמכות והאחריות של הרבנים, פוסקי ההלכה בדורנו. עד כה עסקתי בכך מתוך עיון במקורות ומתוך ניסיון לבירור אמיתה של תורה. הפעם בחרתי לשתף את הקוראים בכמה פרשיות שבהן הייתי שותף פעיל, והן מובאות כאן כעדות מכלי ראשון:

א. קולנוע 'היכל' בפתח תקווה

ביום רביעי, י"ט באדר א' תשמ"ד, הוזמנתי לפגישה דחופה בלשכת הרב האשכנזי בפתח תקווה. הרב הציג בפניי את שעתיד להתרחש בליל שבת - בבית הקולנוע 'היכל' יוקרן סרט, ובכך יישבר סטטוס-קוו שנמשך שנים רבות. לדבריו, זה צעד ראשון, שאחריו ייפתחו בשבת חנויות, ייפגע החינוך הדתי, והכול כדי לדחוק את שומרי המצוות מהעיר. הרב פנה אליי, בהיותי מזכ"ל 'בני עקיבא', לגייס את חברי 'בני עקיבא' בעיר להפגנת המונים מול קולנוע 'היכל' בליל שבת. הבעתי כמה תהיות: האמנם זו מגמתו של ראש העיר? האם הפגנה תוסיף קדושה, או חלילה להיפך? האם נכון ונכון להתערב בפעילותם של גלוי ראש באולם סגור, בשעה שלא עולה על הדעת לאפשר להם להתערב בפעילות הציבור הדתי באולמות סגורים? האם הפגנה המונית לא תגרור תגובת נגד חריפה - ריבוי מבקרים בקולנוע 'היכל' בליל שבת, והפיכתו למוקד חילול שבת המוני? ראש העיר הציג בפניי תמונת ראי: רבני פתח תקווה חותרים לדחוק מהעיר את הציבור החילוני. נעשו ניסיונות להגיע להסכמות למיניהן, אך הן כשלו. בנסיבות אלו נאלצתי לסרב לבקשתו של רב העיר. תנועת 'בני עקיבא' לא הצטרפה למפגינים. קיימנו עצרת המונים במוצאי שבת, ובה הובהרה עמדת התנועה. קרוב לשנתיים יצא הציבור הדתי לגווניו בחלק מלילות שבת מבתי הכנסת והלכו לקולנוע כדי להפגין, כתחליף לסעודת שבת בחיק המשפחה.

הקולנוע, שבעבר היה מוזנח וכמעט ריק, התרחב, גדל, והיה למוקד בילוי בלילות שבת. לעניות דעתי, ולמרבה הצער, הפגנות השבת תרמו להגברת חילול השבת בעיר.

ב. הסגרת הרוצח נקש לצרפת

על פי הסכם הסגרה, ממשלת צרפת דרשה להסגיר לידיה את ויליאם נקש, יהודי שהיה מעורב ברצח בצרפת, נמלט לישראל, חבש כיפה וגידל זקן. בציבור הדתי נשמעה התנגדות חריפה

להסגרה, שנומקה בשלל טיעונים, כגון: היותו חוזר בתשובה, חשש שיירצח בכלא הצרפתי ועוד. עמדת הרבנים הראשיים, כפי שפורסמה, הייתה שאין להסגירו, לכל היותר יישפט בארץ. שליחים נאמנים מטעמם פנו אליי, בתפקידי כמזכ"ל 'בני עקיבא', ודרשו שתנועת 'בני עקיבא' תצטרף למתנגדים, תשמיע קול ברור, ותקרא לחניכיה להפגין נגד הסגרתו של נקש. שוב נאלצתי לסרב, סירבתי להוביל את חברי 'בני עקיבא' להגן על מי שחשוד ברצח ולהפגין למענו. בין השאר נטען "לטובתו" שהוא רצח גוי! עמדה זו זעזעה אותי, כאדם, כיהודי. את הפסוק "וכי יד איש על רעהו להרגו" (שמות כ"א, יד) מבאר ה'משך חכמה': "ישראל שהרג בן-נח איכא [יש] מלבד חטא הרציחה עוד עוון דחילול השם יתברך". לדעתו, רצח נוכרי חמור מרצח יהודי, ובשל החומרה היתרה, דינו של רוצח נוכרי מסור לשמים. נקש הוסגר לצרפת, נשפט ונכלא. ככל הידוע לי, הוא לא נרצח בכלא.

ג. שירות בנות בצה"ל

אחת הסוגיות הטעונות שליוותה את 'בני עקיבא' שנים רבות הייתה שירותן הצבאי של בנות בנח"ל. הנושא חזר והתחמם, וביקשנו פגישה דחופה עם הרבנים הראשיים. יותר מכול, חששו הרבנים הראשיים ממצב שבו בת שהתגייסה לצבא, תרגיש במהלך השירות שאורח חייה הדתי נפגע באופן חמור, ושהיא חייבת להשלים את השירות ללא מוצא מהמצוקה. פניתי לראש אכ"א, האלוף משה נתיב, וביקשתי שבנסיבות מיוחדות יאפשרו לבנות המתגייסות לנח"ל לעבור לשרת במסגרת המתאימה להן. האלוף נתיב השיב: "לפי פקודת מטכ"ל, לכל חיילת שמורה הזכות לעבור בכל שלב לשל"ת (שירות ללא תשלום) בקיבוץ, במושב וכדומה." נתיב התחייב בפניי שפקודה זו תיושם עם כל חיילת שנדרוש זאת למענה. בפגישה עם הרבנים הראשיים הבהירו ראשי 'בני עקיבא' ורבניה, כי מראשית ימי המדינה ולאורך כל השנים, הרבנים הראשיים התירו ל'בני עקיבא' לגייס

בהיותי מזכ"ל 'בני עקיבא',
פנה אלי רב העיר פתח תקווה
באותם ימים, לגייס את חברי
'בני עקיבא' להפגנת המונים
מול קולנוע 'היכל' בליל שבת.
הבעתי כמה תהיות: ...האם
הפגנה תוסיף קדושה, או
חלילה להיפך? האם נכון ונכון
להתערב בפעילותם של גלוי
ראש באולם סגור, בשעה
שלא עולה על הדעת לאפשר
להם להתערב בפעילות
הציבור הדתי באולמות
סגורים? האם הפגנה המונית
לא תגרור תגובת נגד חריפה -
ריבוי מבקרים בקולנוע 'היכל'
בליל שבת, והפיכתו למוקד
חילול שבת המוני?

טעוני הגיור עוד בברה"מ לנושא הגיור ומשמעותו, תפצל בין המוכנים להתגייר שיבחרו לעלות ארצה, לבין מי שהמפגש עם הנושא באולפן קדם-גיור יביא אותם למסקנה שעדיף להם לוותר על העלייה. המר התלהב, ואישר את התקציב הדרוש, אבל הוסיף שבעניין זה אנו זקוקים להסכמה של הרבנים הראשיים. בשליחותו נפגשתי עם שני הרבנים הראשיים, כל אחד בנפרד. הצגתי את הרעיון, הבהרתי את הנתונים הדמוגרפיים, את חוק השבות ואת השלכותיו, ובעיקר את היתרונות שבהצעתי, וביקשתי הסכמה שבשתיקה. להפתעתי, שניהם סירבו בתוקף. הנימוק העיקרי שלהם היה, שהגיור הוא עניינם של רבני הערים, ומה לנו להתערב בכך. חשתי שזו החמצה שתגרור משמעותיות חמורות. כשנפרדתי מהרב שפירא, אמרתי: "מקובל בישראל לצרף לשמם של גדולי הפוסקים את הביטוי שליט"א (שיחיה לאורך ימים טובים וארוכים). מדוע רק רבנים גדולים זוכים לברכה זו, הרי היא ראויה לכולנו? לדעתי, הסיבה היא שרבנים גדולים נדרשים לפסוק בסוגיות חמורות, ולקבל אחריות על פסיקה שעלולה להיות שגויה ולסכן את העולם הזה ואת העולם הבא שלהם. זה תפקידם, זו חובתם, וזו אחריותם, ואין בלתם לפסוק בשאלות אלו. לכן מאחלים להם שליט"א". הרב חיך, ונפרדנו בלא היענות לבקשתי.

ה. "מי יחיה ומי ימות?"

בחודשי היריונה הראשונים נדבקה אישה צעירה באדמת, מחלה מסוכנת מאוד לוולד שברחמה, שעלולה לפגוע בו לכל חייו באופן חמור. הרופאים קבעו שעליה לעבור הפלה. מסיבה רפואית לא ברורה נדחה מועד ההפלה לחודש החמישי להיריון. כשהגיע המועד, הובהר שאין היתר הלכתי לבצע הפלה בעייתי זה. הרופאים וההנהלה בבית החולים הדתי הבהירו שאינם רשאים לבצע הפלה בניגוד לפסק ההלכה. הוצע לזוג הצעיר לנסוע מיד לבית חולים אחר, שאינו מקפיד על ההלכה, ולבצע שם הפלה. בני הזוג דחו את ההצעה, משום שהיא עמדה בניגוד להשקפת עולמם הדתית ולדרכם החינוכית. נותר פרק זמן קצר מאוד לביצוע ההפלה. בלשכת מנהל בית החולים קישרו את בני הזוג עם גדולי הפוסקים דרך הטלפון. בקשתם מכל אחד מהרבנים הייתה להיפגש לשיחה, לברר את הסוגיה, ולהביא את הפסיקה. כולם השיבו שאין היתר לבצע הפלה, וסירבו להיפגש עם בני הזוג. הם ידעו את משמעות הפסיקה, ולא היו מוכנים להביט בעיני האם והאב שבמצוקה, ואולי גם לחזק אותם ולעודד אותם. הסיפור הגיע לרב דרוקמן, ובאותו ערב הוא התייצב בבית הזוג, שוחח אתם באריכות, האזין, עודד, וחיזק. הוא תיאר פגישה של הזוג עם אחד מגדולי הרבנים הציוניים שהרבה לעסוק בנושאים אלו, אך זו הייתה פגישה מאכזבת - הרב אמר להם כך: "מדוע עליי לפסוק בסוגיה כה קשה? לשם כך יש רב ראשי, פנו אליו." הוא אף צייד אותם בפתק המלצה לרב הראשי לקבלם בדחיפות. ההמלצה הניבה שיחת טלפון עם הרב הראשי, ובה הוא הודיע שאין היתר להפלה, ושבחסדי השם הכול יעבור בשלום. גם הוא סירב בתוקף לקבל את הזוג לשיחה. רב אחד

- שבת שלום בפתח תקוה
- מבדקי טייס לקומנריות
- "עבודה" ב"הרעיון"
- ישיבה שלא מן המניין

חברי הכנסת הרב דרוקמן, יהודה בן מאיר וחנון פורת בעצרת ההמונים

בנות לגרעיני הנח"ל, שהוא חיל התנדבותי. כמו כן, הצגנו בפניהם את ההתחייבות של ראש אכ"א. בנסיבות אלו אישרו הרבנים הראשיים להנהגת 'בני עקיבא' להמשיך לפעול כפי שהורו לה הרבנים הראשיים לאורך כל השנים. ואף שפסיקתם של הרבנים הראשיים, הרצוג ועוזיאל, הייתה שגויה נשים אסור בהחלט, הפרשנות שראשי 'בני עקיבא' קיבלו מהרבנים הראשיים ומחבר הרבנים של הפועל המזרחי היא, שהאיסור לגייס נשים חל על המדינה, אולם הבנות רשאיות להתנדב לצה"ל! בהתאם לכך, בנות שפנו אל הרבנים הראשיים קיבלו מהם היתר להתנדב לשירות צבאי. מדוע פרשנות זו נותרה עלומה ומעולם לא פורסמה, ובכך נפתח פתח רחב לפרשנות שונה של פסק ההלכה? (את עיקרי הדברים פרסם אלישיב רייכנר בספרו 'הנני', סיפורו של הרב חיים דרוקמן, 2018).

ד. אולפני קדם גיור בברה"מ

בקיץ תש"ן, 1990, קרא לי שר החינוך, זבולון המר ז"ל, להצטרף לצוות עובדי משרד החינוך בתפקיד יועץ השר, ממונה על ענייני העלייה והקליטה במערכת החינוך, ובעיקר כדי להקים מערכת חינוך יהודית-ציונית בברית המועצות. בנסיעותי לשם התוודעתי לסוגיית העולים על פי חוק השבות, שאינם יהודים על פי ההלכה. משלב מוקדם של גל העלייה המבורך מברה"מ, היה ברור שעניין זה הוא אתגר למדינת ישראל. העליתי בפני שר החינוך הצעה לייסד, לצד אולפני לימוד העברית שהפעלנו ברחבי ברה"מ, גם אולפני לימוד קדם-גיור. ההנחה הייתה שחשיפת

יחיד הביט לזוג הצעיר בעיניים, גילה אכפתיות ואמפתיה, תמך בהם, ועודד אותם לאורך כל ההיריון! בסופו של דבר נולד ילד בריא ושלם, ובני הזוג שמחו לשתף את הרב דרוקמן בשמחה. (גם עיקרי פרשה זו פורסמו בידי אלישיב רייכנר בספרו 'הנני', סיפורו של הרב חיים דרוקמן, 2018).

אין מקום להכללות ולהסקת מסקנות מרחיקות לכת מפרשיות אלו, אבל הַצָּבֵר זה מטיל עוד פיסת צל על מקומם, על תפקודם ועל אחריותם הציבורית של גדולי הרבנים בדורנו. ושוב, כל האמור כאן מובא בידי הח"מ כעדות אישית של מי שהיה שותף פעיל ומרכזי בכולן!

בשנים האחרונות אינני עוסק עוד בעסקי ציבור באותה אינטנסיביות ובאותו היקף כפי שעשיתי בעבר מתוקף תפקידי. לפיכך, אחתום בנושאים שבהם הרבנים ראויים לשבח, אף שלא הייתי שותף בהם:

1. סירוב פקודה -

חרף לחץ ציבורי רבנים ידועים ומכובדים, אנשי המגזר הדתי-לאומי, סירבו להורות לתלמידיהם לסרב פקודה בעת שירותם בצה"ל, גם אם יידרשו להשתתף בפנינוי היישובים בגוש קטיף. אמנם היו רבנים מעטים שהורו אחרת, אך ב"ה הוראתם לא יושמה. ובאותה פרשה הציבור היקר והגדול שהתכנס בכפר מימון החל לצעוד לכיוון גוש קטיף. זאת, כחלק מהמחאה התקיפה, והצודקת מאוד בעיניי, נגד "תכנית ההתנתקות" (שם) מכובס לגירוש אלפי יהודים מבתיהם. כיום רבים מאוד מבינים עד כמה תכנית זו הייתה מופקרת והזוויה. הכרעת הרבנים לבלום את המסע ולמנוע היתקלות חמורה מאוד עם כוחות השיטור והביטחון שנערכו מולם וקיבלו פקודה לחסום את הצעדה, הייתה, לעניות דעתי, גילוי אחריות ציבורית ותורנית מהמעלה הראשונה. נדרשו אומץ ונחישות להתייצב מול ציבור גדול מאוד, נסער, נרגש וטעון, ולהורות על עצירה ועל פיזור. גם הציבור הגדול שנענה לקריאתם גילה אחריות ונאמנות לערכי הצינונות-הדתית היסודיים ביותר - איזון קדוש בין מה שנתפס בעיניהם כמימוש דרכה של תורה לבין אחריות לגורלה של מדינת ישראל - "ראשית צמיחת גאולתנו".

2. תקנה - תיקון עולם

למרבה הצער והכאב, פורום 'תקנה' נדרש בשנים האחרונות לתיקון עולם, להתמודדות קשה מאוד עם דמויות רבניות בכירות שסרחו. (בחלק מהפרשיות הללו הגורם הציבורי, שטיפל בעניין לא היה פורום 'תקנה'). במקרה אחד נאלצתי מתוקף תפקידי במשרד החינוך, למנוע מתן הכרה ממלכתית למוסד תורני שבראשו עמד אחד הרבנים הללו. אמנם היה זה כמה שנים בטרם פורסמו הפרשיות הקשות, אבל התרשמותי מהמוסד

הייתה שלילית מאוד. הביקורת שהוטחה בי הייתה חריפה. אנשי פורום 'תקנה', ובהם רבנים ידועים ומכובדים, החליטו החלטות שגררו ביקורת נוקבת ביותר כלפיהם. גם בעניינים אלה דרוש אומץ לב רב להכריע כפי שהם הכריעו, וככל שנדרש, גם לפרסם את הדברים. חשיפתם של קלקולים ושל עיוותים חמורים בתחומים שבינו לבינה, שבוצעו בידי דמויות תורניות בכירות, מחייב את כולנו לצעוד צעד משמעותי נוסף. ההיקף והעוצמה של הפרשיות הללו מחייב ליטול יוזמה מגזרית כוללת, לתכנן וליזום פעילות מונעת רחבה ויסודית, חרף הבעייתיות המובנת שבעיסוק בנושאי מיניות. איני מכיר בקרב הציבור הדתי-לאומי גוף שיגלה יוזמה, יכנס אנשי תורה, חינוך ורוח, לגבש תכנית פעולה הולמת שתכשיר את הצעירים הדתיים להתמודדות עם תקיפות מיניות למיניהן. שמא ואולי יאה זה פורום 'תקנה' שייזום זאת - הצורך ניכר, והציבור בשל לכך.

3. מנהגיו של הרב אלישיב קנוהל ז"ל

הרב אלישיב, רבה של כפר עציון לאורך שנים, נודע בציבור בזכות מעשיו הרבים. אני מבקש להפנות מבט לשני מנהגים פחות ידועים שאימץ לעצמו בכפר עציון, ולדעתי, ראוי שייזכרו בזכותם, ואולי רבים ילכו בעקבותיו: (1) הקפדה להרים כל לכלוך וכל אשפה שנקרית בדרכך בשבילי היישוב, בבחינת 'זהיה מחניך נקי', וכך אולי גם קדוש. כך נהג גם הסבא מסלבודקה, הרב נתן צבי פינקל, שעמד בראש ישיבת סלובודקה, שעלתה ארצה בשנת 1924, וקבעה את משכנה בעיר האבות, חברון. הסבא היה הולך עם תלמידיו בחוצות חברון, וכל פעם שנקרית בדרכם אבן נגף, התכופף הרב הישישי, הרים אותה, וסילקה מהדרך. לתלמידיו הסביר, שהוא חושש שמא חלילה תתגנה ארץ ישראל על יושביה. התלמידים הבינו, והקפידו להקדים את הרב, ולפנות את הדרך מכל מכשול. (2) הקפדה לקדם בברכת שלום כל מי שחולף על פניך. בקהילה שבה כולם מכירים את כולם, ונפגשים בשבילים בתכיפות יחסית, הדבר נראה מיותר, ואולי אף מעיק. לדעתי, יש לכך משמעות רבה, ודומני שצדק.

מקובל להניח שרבנים נושאים את עיניהם ואת לבם לשמים, אך המנהגים הללו מעידים על הרצון גם להוריד את המבט לארץ, וגם להישיר מבט לאדם.

יוחנן בן יעקב, בן ותר קיבוץ כפר עציון. **מקדיש את עיקר זמנו לעריכת הדוקטורט. מרצה, חבר הנהלת עמותת בני גוש עציון, חבר הנהלה ארצית של בני עקיבא, חבר ועד ראשי המכינות הקד"צ. בעבר - מזכ"ל בנ"ע, יו"ר מועצת תנועות הנוער, יועץ שר החינוך והממונה במשרד החינוך על העלייה והקליטה, מייסד תוכנית חפצי"ב וממונה על מיזם המכינות הקד"צ במשרד החינוך, שליח מטעם הסוכנות היהודית בברה"מ ומדריך מסעות זיכרון. אב ל-6 וסב ל-19.**

מתכון, הלכה והיררכיה

על סמכות רבנית בעת הזאת

יואל קרצ'מר-רזיאל

שאלה זו מקבילה לשאלה שהעמיד לפני קרוב לשלושים שנה מורנו יוסקה אחיטוב ז"ל ביחס להיררכיה בתהליך פסיקת ההלכה. במאמרו "מפי ספרים ולא מפי סופרים"²² ביקש יוסקה ללבן שתי תפיסות יסוד: הראשונה מעמידה במרכז המפה ההלכתית את ספרי ההלכה, ואילו השנייה מטעימה את סמכותם של חכמי ההלכה. העמדה הראשונה מאפשרת "דמוקרטיזציה של הידע" – שהרי כל אחד יכול לפתוח את הספרים וללמוד מהם. ממילא סמכותו של בעל ההלכה, לפי גישה זו, נובעת בעיקר מבקיאיותו בספרים, ולפיכך, פסקיו חשופים לביקורת של אחרים הבקיאיים בספרים. הגישה השנייה נותנת משקל לשיקול דעתו הסגולי של בעל ההלכה ולמיומנותו בפסיקת ההלכה. מכיוון שכך, לא כל הרוצה ליטול את השם ייטול, ואין ביד האדם מן השורה, או אפילו החכם הזוטר, להסיק מסקנות הלכתיות מן הספרים. ובכן,

בערב פסח תשנ"א מצאתי את עצמי במוצב צבאי נידח עם מטבח מוכשר ומאובזר, עם אספקה נדיבה של מצרכים ועם רצון עז להכין קניידלך. את השעה הקלה הקצובה לטלפון ניצלתי כדי להתקשר לסבתי ז"ל, שמסרה לי את המתכון שקיבלה ודאי - בת מפי אם, עד מרים בת יוכבד ע"ה.¹ זכיתי לקיים את מצוות היום כהלכתה, וכל קניידלך שהכנתי מאז אינם אלא בבואה דבבואה של אותם הקניידלך.

מה הייתי עושה היום אילו נקלעתי לאותה סיטואציה?

יש להניח שהייתי מחפש מתכון באינטרנט. מדוע? האם מכיוון שהידע נגיש, אמין ונוסה בידי אחרים? או שמא, להיפך, הסבתא היא מקור הסמכות, ורק משום שהיא איננה, אין לי אלא לגשת למתכון מקוון?

דומה שיוסקה ז"ל כתב את המאמר מתוך חשש מהעלייה שזיהה בהזדקקות לסמכות רבנית פרסונלית בציונות הדתית. כדרכו של יוסקה, הוא אמנם ביקש להציג במאמר את שתי הגישות באופן מאוזן, אך דומה שמגמתו הסמויה הייתה להדגים כי במאות השנים האחרונות דרך המלך הייתה פסיקה "מפי ספרים", וכי הסיבות להעדפה הקדומה לפסוק "מפי סופרים" נבעה מנסיבות שהשתנו.

דומה שמאז שנכתב מאמר זה, הנסיבות שבו והשתנו. האם אפשר לדבר כיום על תפיסה דומיננטית של ההיררכיה ההלכתית – העדפת הספרים או העדפת הסופרים? האם בכלל השאלה רלוונטית בעידן שבו מסרים מועברים במגוון אופנים שאינם נענים לחלוקה הבינארית של ספרים וסופרים?

לפני שאפנה לרון בשאלה זו, חשוב לתת את הדעת על שאלה נוספת בנוגע לאופייה של פסיקת ההלכה. כידוע לכל מי שעיינה בשולחן ערוך, את סעיפי הספר חולקים ר' יוסף קארו ור' משה איסרליש (הרמ"א). לרוב מקובל להציג את ההבדלים ביניהם לאור קווים עדתיים: מסורת הפסיקה הספרדית מול זו האשכנזית. אולם זהו רק חלק מהסיפור. פערים עמוקים בתפיסת ההלכה פעורים בין שני חכמים אלה, כפי שעולה באופן מפורש מההקדמות שהם כתבו לחיבוריהם.³ אחד ההבדלים בין גישותיהם נעוץ בהבנת תפקידו של הפוסק. ר' יוסף קארו מציג את דבריו כהכרעה – הוא מחליט מהי ההלכה על פי העקרונות שהתווה – ופסיקתו מחייבת את כלל ישראל, למעט במקרים שבהם יש לקהילה מסוימת מנהג החמור יותר מפסיקתו. לעומתו, הרמ"א מציג דגם אחר: פסיקתו מבטאת את דעתו "ומעתה ניתן הרשות לכל הרוצה לחלוק על אמרי והרוצה לסמוך עלי יבא ויסמוך ואין

חטא אשר יחטא כי אם על הסומך, מאחר שהבחירה היא לאדם אם לאמת אם לטעות...". אם כן, ר' יוסף קארו מייצר פסק דין סמכותי, ואילו הרמ"א מגיש לקוראיו חוות דעת משפטית למיטב שיקול דעתו.⁴ אמנם המדובר ביחיד סגולה הפוסקים לכלל ישראל, אך מחלוקת זו תקפה אף באשר לכל פסיקה הלכתית: האם החכם קובע מהי ההלכה, או שמא הוא אינו אלא מחווה דעתו באשר לדרך ההלכתית הראויה.⁵

אולם, עמדתו של הרמ"א אינה העמדה הנגדית לזו של ר' יוסף קארו, אלא עמדת ביניים בין האחרון ובין מתנגדיו החריפים. בין חכמי אירופה במאה ה-16 היו שהתנגדו לעצם הרעיון של פסיקת הלכה כללית, שאינה מכוונת באופן חד פעמי לאינדיבידואל. ר' חיים, אחיו של המהר"ל, ור' שלום שכנא, למשל, מייצגים קו

שבו ההלכה היא יחסית, ונקבעת על פי המקרה הספציפי העומד בפני הפוסק.⁶ לפיכך, לשיטתם, פסיקת ההלכה אינה צריכה להוות תקדים, ויש להימנע מכתובת ספרי הלכה, בכדי שלא לקבעה. עמדה גמישה זו מקשרת אותנו למחלוקת שבה פתחנו: לפי דעה זו, הספרים אינם העיקר; שיקול הדעת של החכם הוא הלב של פסיקת ההלכה.

איזו גישה רווחת היום בשיח ההלכתי? האם אפשר לטעון שאחת העמדות הללו קיבלה את הבכורה? כאשר אנחנו, אתם, אתן, פונים לרב בשאלה הלכתית, האם אנו מבקשים ממנו שיחליט בעבורנו, או שמא אנו מתייעצים עמו? אבקש לבחון שאלה זו בהתבוננות בספר שיצא לאור בשנה החולפת: "ובית הלל אומרים: פסקי ההלכה של רבני ורבניות בית הלל", בעריכת הרב עמית קולא.⁷

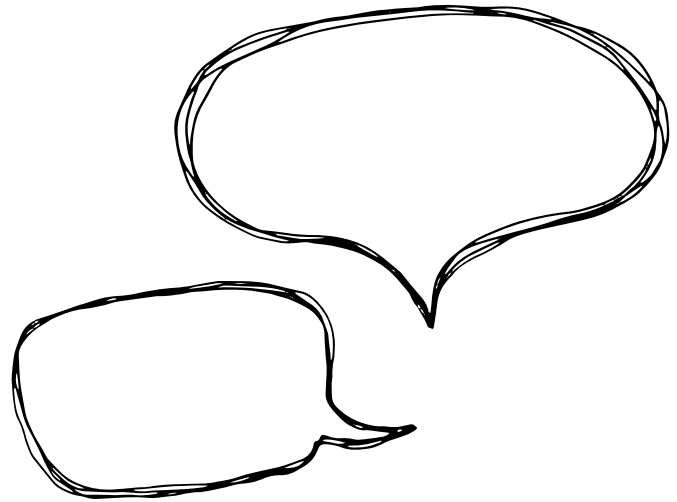
לכאורה נראה שהעשייה המשמעותית בתחום ההלכתי כיום מתרחשת דווקא ברשתות החברתיות ולא בספרים. אנשי הלכה, בהם כמה מרבני הקיבוץ הדתי, מעלים תדיר לפייסבוק טיעונים הלכתיים מנומקים, מקבלים חיזוקים וביקורות וכך השיח ההלכתי פתוח לקהל רחב יותר, והטיעונים ההלכתיים עוברים עידונים ודיוקים. אולם בצד זאת, בשנים האחרונות מדף הספרות ההלכתית התעשר מאוד. לצד ספרות הלכתית סטנדרטית, הממשיכה להתפרסם בהיקפים גדולים, יצאו לאור גם ספרים פורצי דרך, אשר עיקר חידושם נעוץ בעיצוב שיח הלכתי מסוג חדש. אזכיר כאן בין השאר את ספריו של רבנו, הרב אלישיב קנוהל ז"ל – "איש ואשה" ו"זאכלת ושבעת" –

ואת ספרה של הרבנית מלכה פיוטרקובסקי תבל"א – "מהלכת בדרכה". בכל אחד מהספרים הללו טמונים חידושים באופן שבו ההלכה מתווכת לקוראים – הן בהזדקקות המוצהרת לערכים כשיקולים הלכתיים, הן במשקל שניתן ליחיד ולצרכיו והן בתחושת השיתוף הניתנת לקוראות ולקוראים. כל זאת, מתוך מחויבות עמוקה להלכה, ומתוך שאיפה לכוון את האדם בדרכי ה'.

הספר "ובית הלל אומרים" מצטרף למגמה זו, ומוסיף לה נדבך חשוב. לספר שלושה שערים: חברה וקהילה, מעמד האישה ומדינה. הפסקים בספר נוגעים בשאלות רגישות. יחסה של הקהילה הדתית ללהט"בים, הזמנת אורח שאינו שומר שבת, שותפות נשים בעולם בית הכנסת ובית המדרש והיחס

בערב פסח מצאתי את
עצמי במוצב צבאי נידח עם
אספקה נדיבה של מצרכים
ועם רצון עז להכין קניידלך.
את השעה הקלה הקצובה
לטלפון ניצלתי כדי להתקשר
לסבתי ז"ל, שמסרה לי את
המתכון שקיבלה ודאי - בת
מפי אם, עד מרים בת יוכבד
ע"ה. זכיתי לקיים את מצוות
היום כהלכתה, וכל קניידלך
שהכנתי מאז אינם אלא
בבואה דבבואה של אותם
הקניידלך

איזו גישה רווחת היום בשיח
ההלכתי? כאשר אנחנו, אתם,
אתן, פונים לרב בשאלה
הלכתית, האם אנו מבקשים
ממנו שיחליט בעבורנו, או
שמה אנו מתייעצים עמו?

או במסגרות לימודיות; התייחסויות של רב מקומי לשאלה שנסאלה ותגובות הציבור על כך; תגובות בקהילה על מעשים חדשניים לכאורה שנעשו; מאמרים פופולריים, אקדמיים או תורניים-תיאורטיים - "לעיון ולא למעשה"; שיח בין רבנים ועוד. בשני העשורים החולפים התרחבה הדינמיקה למרחב המקוון, ובעיקר לרשתות החברתיות. אתרי "שאל את הרב" נתנו במה ליחידים לשאול שאלות אנונימיות שתשובתן חשובה לעין כל, ופורומים למיניהם פתחו פתח לדיונים, להשמעת תסכולים, לליבון ציבורי משותף, עממי ומלומד כאחד. בעולמנו הקטן, יותר מאשר בדורות קודמים, פוסק ההלכה אינו פועל בְּרִיקָה. פסק "אמיץ" או "חדשני" יכול להיכתב ולהישמע לאחר הכנת הקרקע בתהליך מורכב וממושך, שבו הציבור והכמיהלכה מכירים בצורך, מתרגלים לרעיונות, ונפתחים לחשיבה מחדשת.

ניטול, למשל, את הדיון על הזמנת אורח שאינו שומר שבת. קשה לדמיין את הדיון הוזה מתרחש אם זו לא הייתה בעיה שרבים מתמודדים עמה, ואילולי כבר יצאו סוסים רבים מהאורווה. חוץ מפסקי הלכה של רבנים שכבר עסקו בנושא (ואשר הספר מפנה אליהם), ספק אם יש יישוב דתי אחד שבו שאלה זו לא נדונה בו בכתב ובעל פה, בשיח עממי ובדיון הלכתי, בעיקר לאור המציאות הנוכחת לעין כל סמוך לשער היישוב. קשה לנתק בין הדיון ההלכתי בספר ובין הדינמיקה הציבורית שקדמה לה וספק בעיניי אם פסק זה היה יכול להיכתב כצורתו לפני עשרים שנה. יש שיראו אפוא פסק זה כהכשר רבני בדיעבד למציאות קיימת. בעיניי, ראייה זו מחמיצה את העיקר. התהליך ההלכתי הוא ספירלי בטיבו: הפסק הוא חלק מהתהליך, לא סופו ולא תחילתו. לפסק אין קיום ללא הדינמיקה שקדמה לה, והוא משמש מאיץ למגמות קיימות. אולם לעתים הפסקים בספר מבקשים להציב בלמים לתהליכים הלכתיים-חברתיים, ולאמץ עמדת ביניים בין העמדה המסורתית לכאורה ובין עמדות מתחדשות. ימים יגידו האם סייגים אלה יקנו שביתה בציבור. כמו כן, הפסקים עשויים לעורר התנגדויות המצריכות פיתוח של הטיעונים, חידוד עמדות

למיעוטים, הם רק קצת מהדוגמאות לכך.° לכל פסק מצורף רקע שנכתב בידי רב או רבנית מהארגון, אך הפסקים עצמם מוגשים לקוראים כיצירה קולקטיבית. אין כאן אפוא אוסף תשובות של רבני/ות הארגון, אלא יצירה משותפת של החברים והחברות בארגון. בהקדמתו לספר, הרב מאיר נהוראי, יו"ר ארגון רבני 'בית הלל', מתאר את תהליך גיבוש ההלכה שעמד בבסיס הספר: בית מדרש משותף הודן בשאלות, מלבן את הסוגיות, ועמל במשותף על ניסוח התשובות, תוך שיח עם אנשי מקצוע ועם אנשים שהפסקים נוגעים ישירות בעולמם.

פסק הלכה כתוצר של רב שיח אינו חידוש כשלעצמו - חכמים רבים לאורך הדורות ליבנו את השאלות ההלכתיות עם עמיתיהם ועם תלמידיהם. החידוש כאן הוא בעצם ההכרזה על כך ובהפיכת הלימוד הדיאלוגי לשיטה אידיאולוגית ומעשית. דגם זה מזכיר את האפיון שהציעו כמה חכמים לתלמוד הבבלי, כיצירה קולקטיבית שְׁהוֹרְתָה בליבון משותף מתמשך. כך קבע, למשל, ר' יוסף אבן מיגאש במאה ה-11/12: "וזה תלמוד שלנו הלכה למעשה הוא, שלא נכתב אלא לאחר עיון ודקדוק בכמה דורות ולאחר כמה מהדורים".° בחירה בנתיב זה של פסיקת הלכה יונק הן ממסורת בית המדרש, והן מרוחות הזמן הרואות חשיבות בתהליכים דיאלוגיים ובהקשבה לקולות מגוונים ואף מודחקים.

הדיאלוגיות וההקשבה למציאות ולערכים מתחדשים באות בד בבד עם חידוש מוצהר נוסף: שותפות של נשים - חכמות הלכה - בתוך בית המדרש כחברות שוות ערך. אך לפני שנים מועטות קשה היה לדמיין שימוש במושג "רבניות" במובן של חכמות הלכה בחברה האורתודוקסית. מהלך מרגש זה הוא שלב נוסף במהפכה מתמשכת, אך הבאתו לדפוס היא צעד נועז, שאינו רק משקף את המהפכה, אלא גם ממשיך להניע את גלגליה.

העיקרון הדיאלוגי בפסקים שבספר "ובית הלל אומרים" בא לידי ביטוי באופן נוסף - רוב הנושאים הנדונים בספר נוכחים בשיח של הציבור הדתי בשנים האחרונות במגוון דרכים, כגון: שיחות לא פורמליות בין אנשים; שיעורים בבית כנסת מקומי

קשה לדמיין את הדיון בספר 'ובית הלל' אומרים' על הזמנת אורח שאינו שומר שבת מתרחש אם זו לא הייתה בעיה שרבים מתמודדים עמה, ואילולי כבר יצאו סוסים רבים מהאורווה... ספק אם יש יישוב דתי אחד שבו שאלה זו לא נדונה בו בכתב ובעל פה, בשיח עממי ובדיון הלכתי... ספק בעיניי אם פסק זה היה יכול להיכתב כצורתו לפני עשרים שנה.

ודיאלוג מתמשך. ונראה שאין כלי יעיל לחיזוקה של התנהגות הלכתית מחודשת מאשר התנגדות לה.

אך מה לכל זאת ולקנייך שבהם פתחנו? ובכן, דומה לכאורה שבעצם הכתיבה של ספר הלכה יש מענה לשאלת ההיררכיה והסמכות: מרגע שדברי ההלכה נוצקו לדפוס, הרי שיש בהם משהו שהוא מעבר לשיח הפתוח ברשתות החברתיות, והם עשויים להיתפס כבעלי גושפנקא משמעותית יותר. עם זאת, המעיינים/ות יכולים/ות כמוכן לעיין בפסק, לקראו בביקורתיות, להשוות בינו ובין פסקים אחרים, לקבלו או שלא לקבלו. יתר על כן, תפיסת הקשב והדיאלוג נראית קרובה יותר לעמדת הרמ"א – פסק הלכה כחוות דעת – מאשר לעמדת ר' יוסף קארו – פסק הלכה כחלטתה. אלא שהמצב מורכב יותר: ראשית, הניסוחים המציגים את הפסקים בספר שונים זה מזה (לפי העניין): "דעתנו", "ראוי" ו"יש לאפשר" נושאים מסרים שונים. למעשה, ההכרעה כיצד להתייחס אל הפסקים הללו תלויה במידה רבה בקוראים – האם יקבלו על עצמם את פרקי הספר כהכרעות הלכתיות מחייבות, או שמא יראו בהם חוות דעת שאפשר לאמצן או לדחותן; שנית, לא אחת הספר ממליץ על התייעצות עם "סמכות תורנית מקומית", מתוך הנחה מסתברת שהבדלים שהזמן והמקום גרמו עשויים, ואף צריכים, להשפיע על המסקנות המעשיות. בצד התבונה שבהמלצה זו, שאינה בגדר חידוש, צעד זה שב ומחזק את כוחם של חכמי ההלכה, ומצמצם את שיקול דעתו של היחיד אל מול המקורות. כפי שהראה יוסקה ז"ל, מהלך זה עשוי מצד אחד להוביל לשמרנות – פסיקה המשמרת את העמדה המסורתית (בד"כ לאסור, אך לאו דווקא) כנגד האפשרויות החדשניות לכאורה שעלו בספר; אך מצד שני, ההפניה לחכם הספציפי עשויה לאפשר חידוש נרחב יותר ממה שהספר מעוניין לאפשר במפורש. בכך הספר מהדהד את גישתו של ר' שלום שכנא שהוזכרה לעיל – הלכה סובייקטיבית, מותאמת אישית, "מפי סופרים". ייתכן שדווקא מיזוג זה מתאים לעולם שבו אנו חיים – עולם שבו יש נגישות חסרת תקדים לידע, המשחררת לכאורה את הפרט מתלות בגורמי סמכות מסורתיים; אך זהו גם עולם של הצפת מידע, המקשה על היחיד לאסוף נתונים, להעריכם, ולהסיק מהם מסקנות.

הספר והמפעל ההלכתי של ארגון 'בית הלל', הנם אפוא לא רק "מוצרים" הלכתיים, אלא יש בהם הזמנה לדיון באופייה של ההלכה ובטיבה – האידיאולוגי והסוציולוגי – של תהליך הפסיקה ההלכתי. דיון זה מאפשר לנו להסיט את המוקד מהשאלה החשובה, "היאך ראוי להתנהג?" אל שאלה אחרת, חשובה לא פחות, "כיצד נדע היאך ראוי להתנהג?".

(1) למען האיזון העדתי אציין כי התקשרתי גם לסבי ז"ל בכדי לוודא שאני זוכר נכון את מילות "הדא חבו אל מסכין", – גרסתם של יהודי עיראק ל"הא לחמא עניא" בערבית-יהודית.

(2) סיני קו (תשנ"א), עמ' קלג-קנ. המאמר נדפס שנית בספרו של יוסקה, על גבול התמורה: עיון במשמעויות יהודיות בימינו, ירושלים תשנ"ה.

(3) ובעיקר מהקדמת ר' יוסף קארו ל"בית יוסף" ומהקדמת הרמ"א ל"דרכי משה".

(4) יש נקודות מחלוקת רבות נוספות בין השנים, שלא כאן המקום לפרטם. אזכיר רק בקצרה כמה מהם: היחס למנהג, ההיררכיה בין חכמים מוקדמים למאוחרים, זיהוי חכמי המפתח לאורך הדורות ועוד. כל זאת בהקדמות התיאורטיות של השנים. כפי שהראו רבים, בפועל, מהלכי הפסיקה של שני פוסקים אלה מגוונים יותר.

(5) אפשר לטעון כי מחלוקת זו מסתירה למעשה מחלוקת עמוקה יותר: האם החכם מגלה את ההלכה או שמא הוא הוא אשר יוצר אותה? דווקא עמדתו הפסקנית של ר' יוסף קארו אינה מניחה כי ההלכה קיימת, אלא שהפוסק מכריע מתוך האפשרויות השונות שהדיון ההלכתי מאפשר, ובכך יוצר את ההלכה. עמדתו המתלבטת של הרמ"א מבטאת לכאורה תפיסה המכירה בקיום של אמת הלכתית אשר על הפוסק מוטל להשתדל לגלותה. על שתי הגישות הללו כתב בהרחבה שלום רוזנברג, לא בשמים היא: תורה שבעל-פה – מסורת וחינוך, אלון שבות, תשנ"ז.

(6) למקורות ולהסבר הדעות השונות ראו מנחם אלון, המשפט העברי, פרקים לו-לז; אבי שגיא, אלו ואלו: משמעותו של השיח ההלכתי – עיון בספרות ישראל, תל-אביב תשנ"ז, פרק א.

(7) הוצאת 'בית הלל' וידיעות אחרונות – ספרי חמד, ראשון לציון, תשע"ח. הספר הוא רק חלק ממפעל הלכתי רחב יותר של ארגון 'בית הלל': תשובות מקוונות באתר ובדף פייסבוק, חוברות מדריכים הלכתיים במגוון נושאים והמיזם שהושק לאחרונה, "משיבת נפש".

(8) לא אעסוק כאן בתוכני הספר ובמסקנותיו ההלכתיות, נושא הראוי לדיון נפרד. אציין כאן רק כי הספר מעלה באומץ שאלות רגישות, ובכך מסייע בהעלאת נושאים אלו על סדר יומה של החברה הדתית.

(9) וראו גם את דבריו של ר' יונתן אייבשיץ על אודות "דיבוק חברים ופולפול תלמידים", שהובאו במאמרו הנ"ל של יוסקה.

יואל קרצ'מר-רזיאל, חבר עין צורים, נשוי לורד ואב למרוה, חמדה, אבינעם ויהלי. מרצה במכללת אחווה ובמרכז הרצוג, מפתח תוכן ומלמד במסגרות נוספות.

מי עובד אצל מי?

חיפוש אחר היררכיה אחרת

קובי שטיין

אחר אותו מקום נכסף עם כוח אולטימטיבי. יש החפצים בכוח במטרה לעשות טוב, ויש אשר יעשו בו שימוש לרעה. וכן, יש מי שבכוח המצוי בידיהם יעשו לעצמם ולביתם, ויש מי שיעשו לטובת אלו אשר תחתיהם בהיררכיה. אבל הכוח הוא אותו הכוח, ואם השאיפה (המודעת או המודחקת) של יצורים חיים היא להשיג כוח, אזי הם שואפים לעמוד בראש ההיררכיה. על פי ניטשה, הכוח הוא תוצר של הכרתו של האדם בחופש המלא שלו. ככל שאדם מכיר יותר בכך שאיננו כבול לדבר למעט דיכוי עצמי של רצונו החופשי ושל יכולותיו האובייקטיביות, הרי שיש לו יותר כוח. ולהיפך, ככל שאדם מכיר בכוח שלו, הוא לומד להכיר גם שהוא חופשי לעשות בו כרצונו. במובן זה, ניטשה רואה בקבלה הבלתי מותנית של חוקי המוסר את הכבלים הגדולים ביותר של הכוח. ממילא, סלילת הדרך אל הכוח כוללת התנערות מכללי המוסר.

לשיטתו של ניטשה, הכוח האולטימטיבי – זה אשר מכונן את מה שהוא מכנה ה'על-אדם' (Übermensch)² – משמעו פריקה של העול החברתי שטמון בערכים כמו חמלה, סגפנות

באחת מאמרותיו המפורסמות, אומר הפילוסוף הגרמני פרידריך ניטשה (Friedrich Nietzsche): "בכל מקום שבו ראיתי יצור חי, ראיתי שאיפה לכוח." ואכן, בבסיס הפילוסופיה שלו ניצבת הנחת היסוד, שבמודע או שלא במודע, בכל פעולה של האדם ישנה חתירה לכוח.¹ כאשר אנו מביעים דעה ורוצים שהיא תתקבל, אנו שואפים לכוח; כאשר אנו חושקים בדבר מה ורוצים להשיגו ראשונים, אנו מעוניינים בכוח. אפילו הרצון לחיות, לדידו של ניטשה, הוא ביטוי לרצון בכוח. מבעד לעדשה זו של השאיפה האנושית לכוח, אפשר להסתכל גם על התופעה החברתית המרתקת שנקראת "היררכיה".

מוכר ומפורסם לכול, שהמטאפורה הוויזואלית של ההיררכיה, זו הפירמידה. בצורתה הרחבה בבסיס וצרה בראש, מייצגת הפירמידה מדרג של כוח. בראש הפירמידה ממוקמים אלו אשר להם הכוח הרב ביותר, והם מעט, ולעתים ניצב שם אדם בודד.

ככל שיוורדים במדרגות הפירמידה, למעשה יורדת רמת הכוח, וממילא חולקים בו יותר ויותר אנשים. לכן, כפי שצופה ניטשה, אף שעשוי להיות בודד שם למעלה, אנשים לא פעם רודפים

יש החפצים בכוח במטרה לעשות טוב, ויש אשר יעשו בו שימוש לרעה. יש מי שבכוח המצוי בידיהם יעשו לעצמם ולביתם, ויש מי שיעשו לטובת אלו אשר תחתיהם בהיררכיה. ואם השאיפה (המודעת או המודחקת) של יצורים חיים היא להשיג כוח, אזי הם שואפים לעמוד בראש ההיררכיה

התקופה שבה אנו נמצאים. ימים אלו הם ימי בחירות, ואנו עדים למרוץ האולטימטיבי אל ראש הפירמידה; המרוץ אל הכוח. לצערי, נראה כי כל האמצעים כשרים במרוץ, ובראשם הקטנת האדם האחר והפגיעה בכבודו ככלי ניגוח אשר יוכל לצמצם את כוחו. המרוץ מלא עד בלי די בשלל מלל השופך את דם האדם, או לכל הפחות את יתרת כבודו. כל אחד מהמתמודדים רוצה להיות בפסגה, ולזכות בכוח שמעמד זה מקנה. כל אחד רוצה לאחוז בהגה, להיות בעל ההשפעה, וכמה ליום שבו על פיו יישק דבר. כאילו שליחי הציבור שלנו מממשים את דבריו של ניטשה - בחתירתם לכוח אין הם מעסיקים את עצמם בשאלות על אודות אופי הדרך או ההצדקה המוסרית שיש בהשמצות פומביות. ברדיפת הכוח הם "חופשיים" מהכבלים הללו של גינוני הנימוס ושל הדרישה בטובתו של האחר. דוגמה קיצונית אף יותר, להבדיל, אפשר לראות בעולם הפשע, ובמשפחות 'מאפיה'. שם ההיררכיה ברורה, ומנגנונים של כוח ושל פחד משמשים בערבוביה בעולם שבו המוסר נדחק אל קרן זוית, ואף נעלם כליל. בעל הכוח הרב ביותר הוא מי שיכול להתעלם מצו המצפון בקלות רבה יותר.

מובן שניטשה איננו היחיד שאפשר לשאוב ממנו תובנות באשר לכוח וליחסו אל החופש. בהקשר זה ברצוני להפנות תשומת לב לעוד שני אנשים הנושאים בפייהם מסרים פילוסופיים: האחד - הפילוסוף הצרפתי ז'אן פול סארטר (Jean-Paul Sartre), והשני - דמותו של בן פארקר מהקומיקס ומהסרט 'ספיידמן' (הדוד של פיטר פארקר, הלוא הוא ספיידמן). אפתח עם סארטר: סארטר הבלתי היטב את סוגיית האחריות הכרוכה בחופש האימננטי של האדם. אחד הרעיונות המפורסמים של סארטר

ויחס מגונן כלפי החלש (ערכים שלדידו הוכתבו בידי אוכלוסיות חלשות, ובראשן הנצרות בראשית דרכה, שלא היה להן כוח, ולכן גינו את הכוח). תחת ערכים אלו, שמרסנים את כוחו של האדם, ניטשה קורא ל'על-אדם' לעשות מה שעולה על רוחו, לטוב ולמוטב, לא להכפיף עצמו לאף אחד (לרבות א-לוהים, שאותו הוא למעשה "הורג" בעצם השתחררותו מכבלי המוסכמות החברתיות המרסנות אותו), וכך לממש את הפוטנציאל שלו.

לא פעם, בדיוק כן אנו חווים את ההיררכיה במנעד רחב של מרחבי החיים שלנו, מחבורות של ילדים בגנים ובבתי הספר, דרך דיקטטוריונים בחברות מסחריות, וכלה במונרכיות או במשטרם דיקטטוריים. כדי להיווכח בכך, אין לנו אלא להסתכל על

כמה היינו רוצים לראות את עצמנו חלק מהיררכיה שבה האנשים העומדים בראש מונעים מתחושה של אחריות, ולא מהשאיפה לכוח. אבל אליה וקוף בה, או שמא יש לומר, מלכוד 22 - לכאורה, אלו שרואים לנגד עיניהם את האחריות, בורחים ממנה ולא לוקחים את הכוח לידיהם, ואילו אלו שלא בורחים מהאחריות משום שהם רוצים את הכוח שבצדה, לא פעם יעדיפו את הכוח על פני מימוש האחריות

יקו אונו, play it by trust, 1966

של סארטר. ההבדל ביניהם הוא, שלפי פארקר, המוסר איננו מרתיע את האדם מהשאיפה להגיע לעמדת הכוח. אדרבה, הוא הוא אשר דוחף אותו לאמץ את כוחות ולעשות בו שימוש לטובה. למעשה, כך גם על פי חז"ל. אצל חז"ל המוסריות היא הערוץ שבו מתבטא הכוח, ויכולת הריסון היא הביטוי העיקרי שלו. ה'על-אדם' של חז"ל, כידוע, הוא ההיפך הגמור מזה של ניטשה: הוא הגיבור אשר כובש את יצרו (אבות פ"ד מ"א); הוא הנביא העניו מכל אדם (במדבר י"ב, ג); הוא המקבל כל אדם בסבר פנים יפות (אבות פ"א משנה י"ד); הוא החסיד אשר אומר "שלי שלך ושלך שלך" (אבות פ"ה מ"י). הוא ממש לא זה אשר משחרר את יצרו וקם על יוצרו. אם נרצה, ה'על-אדם' של חז"ל איננו זה אשר מתגאה בכוחו וחותר להשיג עוד ממנו, אלא זה אשר מכיר באחריותו, וחותר לממשה ביחס לזולת.

למעשה, במובנים רבים המבנה ההיררכי שמצוי בקיבוצים (או לכל הפחות, כך בקיבוץ שלי - בהנחה שאינני נאיבי) הוא מבנה המושגת על תפיסת ה'על-אדם' החז"לי - אלה שעומדים בראש הפירמידה לא רוצים בתפקיד - לא בכוח שבו, ולא באחריות שבו. אז מדוע הם שם? לעניות דעתי, התשובה נעוצה בתודעת השירות. יש מי שמגיע לראש הפירמידה, לא משום שהוא או היא שואפים לכוח ולחופש, אלא דווקא משום שמתוך תחושת האחריות שלהם הם מכפיפים עצמם לפרק זמן (לעתים חיים שלמים) של שירות. הללו אולי נמצאים בעמדת הכוח, אבל רואים את עצמם כפופים למי ש"תחתיהם", מחויבים אליהם. במובן זה, כבודם של ניטשה וסארטר במקומו מונח, אבל דווקא בן פארקר הוא אשר מהווה את המודל הראוי, המאוזן. הנושאים בעמדות המפתח מתוך תפיסה של שירות, אין הם חפצים באחריות, אך בד בבד אין הם

חשים עצמם בני חורין להיבטל ממנה. במילים אחרות, האנשים בראש הפירמידה לא רוצים להיות שם, ובכל זאת נכונים לקבל זאת על עצמם. במובן זה, ההיררכיה היא תוצר לוואי של מערכת אשר זקוקה לראש, ולא מבנה אידיאלי שאליו שואפים מי שכמהים להיות אותו הראש.

אפשר למצוא היום עוד דוגמאות להיררכיות מעין אלו: למשל, מי שיבקר בברלין יוכל להתרשם מהארכיטקטורה של בניין הרייכסטאג, הפרלמנט הגרמני. מבנה האבן אדיר הממדים מתאפיין בפיתוחי אומן מרשימים ביותר. אבל מה שהרשים אותי ביותר הוא דווקא חלק מהמבנה שנראה זר לארכיטקטורה שלו, והוא כיפת הזכוכית שבראשו. הכיפה פתוחה לכלל הציבור.

הוא התובנה העמוקה כי האדם אדון לעצמו - האדם הוא בן חורין באופן מלא, ומתוך כך מכלול האחריות על קיומו ופועלו בעולם נופל על כתפיו בלבד. ואולם, לדידו, החירות, והאחריות שבצדה, הן מקור החרדה הגדול ביותר של האדם. למעשה, החרדה היא תוצאה של האחריות האדירה שמלווה כל בחירה ובחירה של האדם - היא התחושה שעליי מוטלת האחריות לוודא היטב שבחירותיי אכן מייצגות את הטוב, שעליי להישמר שלא לבחור במשהו שיובייל להתממשותו של הרע. בעיני סארטר, האחריות הזאת עצומה מכיוון שבבחירותיי, למעשה, ישנה אחריות כלפי כל האנושות. אי אפשר להיפטר לחלוטין מחרדה כזאת. אפשר רק לנסות לברוח ממנה או להתכחש לה דרך הימנעות מהאותנטיות שבכוחו של האדם. משמע, כאשר אדם טוען שאין הוא חייב לחוש את האחריות ולשאת בעולה, הרי שבפועל

הוא מתחמק מאותה האחריות שהיא נתונה, שרירה וקיימת. יתרה מזאת, בעצם מאמציו להתחמק מן האחריות, יאמר סארטר, הוא למעשה מפגין את חרדתו מפני האפשרות של התבוננות פנימית, אשר בחובה עלולה להתגבש ההבנה שהוא אינו מוסרי. סארטר, כמו ניטשה, טוען שעם הכוח בא חופש ולהיפך, אך בניגוד לניטשה הוא טוען כי עם החופש באה אחריות אדירה, ועל כן אנשים בורחים מחירותם, ולמעשה בורחים מהחופש ומהאחריות הנובעת מהכוח שבצדו.

והרי לנו הפרדוקס של ההיררכיה הנכספת - כמה היינו רוצים לראות את עצמנו חלק מהיררכיה שבה האנשים העומדים בראש מונעים מתחושה של אחריות, ולא מהשאיפה לכוח. אבל אליה וקוץ בה, או שמא יש לומר, מלכוד 22 - לכאורה, אלו שרואים לנגד עיניהם את האחריות, בורחים ממנה ולא לוקחים את הכוח לידיהם, ואילו אלו שלא בורחים מהאחריות

משום שהם רוצים את הכוח שבצדה, לא פעם יעדיפו את הכוח על פני מימוש האחריות.

אם כך, מהו היחס הנכון בין הכוח למוסר? כאן נכנס פארקר לתמונה: על ערש דוֹי, לאחר שנורה בידי שודד, הדוד בן אומר לאחיינו, היתום מהוריו, את המשפט המכונן: "עם כוח רב מגיעה אחריות גדולה" (with great power comes great responsibility). אלו הן מילותיו האחרונות עלי אדמות, ובחובן מסר עצום. התרגום, שלא לומר ההתמרה, של 'כוח' ל'אחריות' איננו דבר המובן מאליה, אבל זוהי תמורה חשובה מאין כמותה. אצל בן פארקר, כפי שיצר אותו סָטן לי, כותב הקומיקס, כוח איננו מנוגד למוסר, ובכך עמדתו דומה לעמדתו

המבנה ההיררכי שמצוי בקיבוצים הוא מבנה המושגת על תפיסת ה'על-אדם' החז"לי - אלה שעומדים בראש הפירמידה לא רוצים בתפקיד - לא בכוח שבו, ולא באחריות שבו. אז מדוע הם שם? לעניות דעתי, התשובה נעוצה בתודעת השירות... מתוך תחושת האחריות שלהם הם מכפיפים עצמם לפרק זמן (לעתים חיים שלמים) של שירות. הללו אולי נמצאים בעמדת הכוח, אבל רואים את עצמם כפופים למי ש"תחתיהם", מחויבים אליהם

לפרנס כל מיני שרים וחייליהם וצרכי ביתו וכבודו כי רב, ומאין יבוא כל זה, וכל אלו הנזכרים לעיל אינם לא זורעים ולא חורשים? על כן שרים אחרים גדולים מן הראשונים, שאינם לא לוחמים ולא שופטים, והם רעי המלך ויועציו, משנהו ושלישיו, מתחכמים איך להוציא הוצאות הנ"ל מבני הארץ, ולהטיל עליהם מיסים ועל סחורתם ועניינם. סוף כל סוף, יתרון ארץ בכל הוא, ו"מִלְךָ לְשָׂדֶה נֶעֱבַד", ואין לפרש יותר כי הוא מובן מאליו.³⁷

החת"ם סופר משרטט הייררכיה הפוכה, שבה מי שמעל לכולם, הלא הוא המלך, הרי הוא הפחות שבכולם בתועלתו, וממילא נעבד הוא לארץ. כאשר המורמים מעם שוכחים שהם בסופו של דבר כפופים לאותו עם שהרימים ונשאם על כפיים, הרי שזוהי בסיסה של ההשחתה השלטונית. כך קרה בכל הדורות, מבית דוד ועד בית חשמונאי, משליטי רומי ועד לחברי פרלמנטים בימינו, אפילו כאן בארץ הקודש. כאשר שואלים את השאלה "מי עובד אצל מי?" נקל אפשר להתבלבל ולחשוב שמי שפחות בכבודו ומעמדו, הרי הוא עובד אצל מי ש"מעליו" בהיררכיית הניהול. אך לא כך ראוי שתהיה התודעה. ברמה התודעית, הרי שכל העת ראוי שמי שכביכול נמצא למעלה במעלות ההיררכיה הניהולית יזכור כי עליו האחריות לדאוג לכפופים לו, וממילא, הרי הוא עובד אצלם, ולא (רק) להפך. הלוואי שנמצא את עצמנו תמיד בהיררכיות שבהן מחליפים תודעה של כוח בתודעה של אחריות, ותודעה של חיפוש אחר כבוד בתודעה של נכונות לתת שירות. נראה לי, שכתברים בחברה הקיבוצית אנו יכולים לומר "ברוך השם שזכינו לחיות בחברה שבה זה מתקיים". מכאן, ברצוני לשלוח תודות והערכה רבה לכל אלו הנכונים לקבל על עצמם את התפקידים שבראש המבנה ההיררכי מתוך תודעת השירות – והרי מסארטר אנו למדים שזה לא מובן מאליו!

בב"ח לתו"ע.

(1) אודה ואומר, שאינני פילוסוף, אינני בוגר תואר בפילוסופיה, ואין זה תחום ההתמחות שלי. מכאן, שכל הדברים שאומר על אודות פילוסופים אלו ואחרים במאמר הנכחי מבוסס על היכרות ראשונית ביותר וחלקית, ולא מתוך בקיאות עמוקה.

(2) גיטשה, פ'. (2010). כה אמר זרתוסטרה, תרגום, א' המרמן, עם עובד, תל-אביב תש"ע.

(3) דרשות חת"ס, ח"ב, ירושלים תשל"ד, דרוש לפסח תקצ"ז, עמ' רעו.

קובי שטיין בן 37, נשוי לשרי, אב לארבעה וחבר קבוצת יבנה. בוגר תואר שלישי בפסיכולוגיה שיקומית מאוניברסיטת בר-אילן, מרצה וחוקר בבית הספר לעבודה סוציאלית באוניברסיטת תל-אביב.

היא משקיפה בצד האחד אל העיר ברלין, ומצד שני מאפשרת התבוננות אל מליאת בית הנבחרים. הכיפה באה לייצג מצד אחד את שקיפותה של הדמוקרטיה הגרמנית שלאחר האיחוד, ובד בבד את היות העם מעל לנבחריו. ההיררכיה היא היררכיה של נציגי ציבור מורמים מעם, אשר אמורים לאמץ תודעה של כפיפות לעם. זוהי תודעה של שירות, והיא (אמורה להיות) בבסיס הדמוקרטיה. כאשר תודעה זו אובדת, אזי אבדה גם הדמוקרטיה, ולמעשה אבדה ההצדקה לקיומה של ההיררכיה.

אבל אל לנו ללכת כל כך רחוק. תודעת השירות של המורמים מעם כבר מצויה (או ניתנת לדרישה) במקורותינו העתיקים. מיסודה, הכהונה במקדש היא עליונות מתוך תודעה של שירות. הכהנים "משרתים בקודש". לכאורה, שירות בקודש הוא שירות כלפי מעלה, כלפי הקב"ה. ואולם, בפועל, הכהנים משרתים את העם. הם אלו העושים את המלאכה בעבור העם הבא לעבוד את אלוהיו. הכהנים תלויים בעם לצורך קיומם (דרך תרומות ומעשרות), ולכן הם אמנם מורמים מעם, אך בו בזמן הם גם כפופים לו. כך גם יש להבין את מדרשו של החת"ם סופר על הפסוק מקהלת (ה', ח) "וַיִּתְּרוֹן אֶרֶץ בְּכָל הַיּוֹם לְשָׂדֶה נֶעֱבַד".

"דע לך... כי יתרון ארץ בכל היא, ושדה הנזכר היינו הכדור בכללו, הארץ וכל אשר עליה, הימים וכל אשר בהם, והאדם מושל בכל - הוא בעל הארץ והשדה, זורע וחורש וקוצר ונוטע ומגדל ותולש גוזז טווה ורוקם, והיינו הארץ ויישובה... ואחריהם, וקרוב ממש להם כמוהם, כל בעלי המלאכות המתקנים כלים לחרוש, לזרוע, לגזוז ולטוות, או המתקנים המאכלים והמלבושים, ובאלה נתיישבה הארץ ולא צריך יותר. ואחריהם, ופחותים מהם, והמדומה שגדולים, הם השלוחים המכונים סוחרים... והמה אינם יודעים לא לזרוע ולא לחרוש, לא לטוות ולא לארוג, אך הם שלוחים הכוללים זה השליח לבני עירו להביא תבואה ממקומות הרבה, שיהיה באוצרו מצוי תבואה לכל קונה, והוא שליח לחרש שוטה וקטן אשה עבד ושפחה... ואלו הסוחרים אינם מסגלים [מכשירים] בעולם כלום, ולא יודעים לסגל [להכשיר], אלא שלוחי העולם הם, והמה הפחותים, ונחשבים גדולים וחשובים. ואחריהם, והפחותים מהם, שליח-שליח [=שליח של שליח], הם השולחנים המכונים באנקיער [בנקאים], שאפילו סחורות הסוחרים אינם מבינים, אלא הם שלוחי הסוחרים להמציא להם מעות או להמציא מעות שלהם לרחוקים מעבר לים כידוע, והם פחותי פחותים ביישוב העולם, ונחשבים לגדולי גדולים בעולם... [ומעליהם ישנם] השרים היושבים על מדין, דייני גזילות וגזירות ושוטריהם, להכות לענוש ולשפוט בין איש לרעהו, והמליצים בינם לבין העם, והם הגדולים אשר אימתם מוטלת על הבריות, וכורעים ומשתחוים להם, ולעניין קיום העולם בעצמו אינם אפילו כשליח שליחי הנ"ל, אלא שהם שומרים מכל עוול, והעוול מגביה אותם גבוה מעל גבוה... המלך המושל בגבורתו עולם ומשיגה על הנ"ל, צרכיו מרובים

השיבה שופטינו כבראשונה

על סמכות ואוטונומיה או סמכות ואנרכיה

זאב ספראי

ואחרון – בעולם הקדום מודל הסמכות היה המודל הרווח. בעידן המודרני... תלוי את מי שואלים.

לכאורה, במחשבה היהודית מודל הסמכות הוא הרווח. לרב יש סמכות המתבטאת במינוח 'פסק' או 'גזר'. גם המילה 'הוראה' גויסה לטובת המודל הסמכותי ('הורה הוראה'), אף שמשמעותה המילולית היא 'לימד' בלבד.

היחיד, שאיננו בר הכי, צריך להישמע לבית הדין, לא משום שהם בעלי הסמכות, אלא משום שהם בעלי הידע. ומי שיש לו ידע עצמאי, איננו כפוף לסמכות. יש לאוטונומיה גם תנאי - לימוד תורה. בלי לימוד עצמאי היחיד איננו רשאי לתבוע לעצמו אוטונומיה.

בתחילה אני רוצה להניח כמה הנחות יסוד.

הראשונה: סמכות שונה מהוראה, מהנחיה, מעצה או מחוות דעת.

השנייה: יש אנשים שהרעיון שסמכות תיכפה עליהם גורמת להם חלחלה, ויש שקשה להם ללא סמכות. כך בכל תחום של חיינו.

והשלישית: החברה האנושית במהותה היא היררכית. יש מנהיגים הרוצים לכפות את סמכותם, ויש המעודדים עצמאות; יש המנסים לדבר בקול סמכותי או לכתוב באופן סמכותי, ויש המשתדלים לעשות זאת באופן שיעורר מחשבה. כך בכל תחום של חיינו.

הרביעית: כל דיון או אמירה בנושא הסמכות מושפעים מהנטייה האישית לחופש או לכפיפות, לסמכות או לעידוד עצמאות.

ברצוני להראות במאמר קצרצר זה שבתקופת המשנה והתלמוד (זו הנחשבת כידוע לבעלת ה'סמכות') היו שני מודלים.

המודל הראשון ידוע – דין זקן ממרא. הסנהדרין מחליטה, והזקן החולק חייב לקבל את מרותה, אם לא – דינו מוות. זה כמובן מודל אוטופי שאף פעם לא הופעל (לפחות לא ידוע לנו שהופעל), ואני מנחש שגם לא יופעל, משום שהוטלו עליו מגבלות שהפכו אותו לאוטופי. בדיני ישראל הריגה איננה אופציה משפטית ריאלי. קודם כול, רק לסנהדרין בירושלים סמכות זו, ולמי ניתנה הסמכות אחרי שהסנהדרין פוזרה? לאף אחד. בחברה היהודית של תקופת המשנה והתלמוד לא פעלה סנהדרין כזאת. חז"ל חיו בתקופה שבה כבר לא הייתה סנהדרין.

אמנם יש בספרות ההלכה הרבה תיאורים כיצד אמורה סנהדרין לפעול, אך לפני כמה שנים פרסם מלומד בשם חיים שפירא מאמר, ובו הוא הוכיח שהסנהדרין, ככזאת, לא פעלה בתקופת המשנה והתלמוד. היו אמנם מוסדות מרכזיים, אך לא סנהדרין. כך גם מתאר רמב"ם בהלכות ממרים פרק ד' את ההיסטוריה של ההלכה.

בתולדות ישראל היו גופים או אישים שתבעו לעצמם את סמכות הסנהדרין, אך ללא סמכות. מי שרצה שמע, ומי שלא, נהג כרצונו.

במודל האוטופי המתואר, הזקן הממרא הוא רק מי שעשה מעשה. אולם על הוראה ועל דיבורים אין נענשים, קל וחומר לא על מחשבות

ועל אמונות. זאת, בניגוד גמור לתפיסה הנוצרית, שמי שחושב אחרת ראוי לשריפה.

דין זקן ממרא אמנם אוטופי, בלתי מעשי, אך מציג מודל רעיוני של סמכות מוגבלת. יש סמכות, אך היא רק של הסנהדרין כגוף. התפיסה הזאת מקובלת מאוד, והיא מוצגת כאילו היא התפיסה היחידה ביהדות, ולא היא.

יחד עם המודל האוטופי מציעה המשנה גם מודל אחר, והוא מופיע במסכת הוריות. ומכיוון שאיננו מפורסם, עליי להסבירו.

בפרשת ויקרא כתוב, שאם אדם חטא בשוגג, (עשה מעשה) עליו להביא קרבן; אם הכהן הגדול (המשיח) חטא בשגגה, עליו להביא קרבן אחר; ואם "כל עדת ישראל" יחטאו בשגגה, עליהם להביא קרבן שונה. כיצד דין זה מיושם בתפיסתם של חכמים? הכהן הגדול נתפס כאדם פרטי מכובד, אך ללא השפעה על התנהגות הציבור. לעומת זאת, "עדת ישראל" הוא מצב שבו בית הדין הגדול טעה, וכל ישראל עשו לפי הוראת בית הדין הגדול, וכך חטאו בשגגה. זה כמובן מצב פנטסטי, שבו בית הדין שגה, והכיר בטעותו. מי קבע שבית הדין טעה? אותו בית דין טועה. זה מודל

מרתק שבו קיימת 'אמת' בלתי מעורערת, והיא מעל בית הדין, אבל לא נעסוק בכך.

מכל מקום, ברור שהיחיד שעשה חטא לפי הוראת בית הדין – פטור, שכן עשה מה שהורו לו. לכאורה, זהו מודל מובהק של סמכות. בית הדין הוא בעל הסמכות, ולכן גם בעל האחריות. אך ממסכת הוריות פ"א מ"א מובן אחרת – המשנה קודם כול מצמצמת את הסמכות: א. רק בית הדין הגדול (שבירושלים) חייב בקרבן ציבור; ב. היחיד פטור רק אם הוא עבר על פי הוראת אותו בית דין עברה ברורה, כזאת שיש בה דין תורה מפורש (כגון שהתירו לטלטל בשבת – הוריות פ"א מ"ג), וזהו למעשה מקרה נדיר.

אך יותר מכך, המשנה אומרת:

1. הורו בית דין לעבור על אחת מכל מצוות האמורות בתורה, והלך היחיד ועשה שוגג על פיהם. בין שעשו ועשה עמהן בין שעשו, ועשה אחריהן, בין שלא עשו ועשה פטור – מפני שתלה בבית דין.

2. הורו בית דין, וידע אחד מהן שטעו, או תלמיד [והוא ראוי להוראה], והלך ועשה על פיהן. בין שעשו ועשה עמהן, בין שעשו ועשה אחריהן, בין שלא עשו ועשה, הרי זה חייב – מפני שלא תלה בבית דין" (הוריות פ"א מ"א).

המשפט הראשון עוסק בסתם אדם שעשה מה שבית דין אמר, ופטור, וזה פשוט. המשפט השני קובע שאם

היחיד יודע שבית הדין טעו, כלומר הוא חושב שהם טעו (בדיעבד מתברר גם שהוא צדק), עליו לעמוד על דעתו. אם עשה את החטא, חייב משום שנשמע לבית הדין, ולא סמך על עצמו. על היחיד המשכיל לעמוד על עמדתו. ואם נכנע לדעת הרוב – חטא, ועליו להביא קרבן על החטא.

למי הזכות או החובה לעמוד על דעתו? למי שחבר בבתי הדין, אך גם לתלמיד. המשפט "והוא ראוי להוראה" הוא בבירור תוספת המגבילה את חובת האוטונומיה, אך עדיין משאירה פתח נרחב למדי לעצמאות. יהיה גם מי שעשוי להגדיר זאת כאנרכיה. היחיד, שאיננו בר הכי, צריך להישמע לבית הדין, לא משום שהם בעלי הסמכות, אלא משום שהם בעלי הידע. ומי שיש לו ידע עצמאי, איננו כפוף לסמכות. יש לאוטונומיה גם תנאי – לימוד תורה. בלי לימוד עצמאי היחיד איננו רשאי לתבוע לעצמו אוטונומיה.

אך גם הבור, חסר הידע, חייב רק על מעשה. אם אדם לימד ברבים את עמדתו, שנובעת מחוסר ידע או שהוא נאבק על עמדתו חסרת הידע – הוא איננו נחשב כופר, ואיננו נושא חטא, מכיוון שעל דיבור או על מחשבה אין מענישים.

אם אדם לימד ברבים את עמדתו, שנובעת מחוסר ידע או שהוא נאבק על עמדתו חסרת הידע – הוא איננו נחשב כופר, ואיננו נושא חטא, מכיוון שעל דיבור או על מחשבה אין מענישים. עד כמה זה רחוק ממה שאנו מכירים אצל העמים האחרים, ועד כמה רחוק מהמציאות שאנו מכירים בחברה שלנו!

למעשה אנו חיים בעידן מתמשך של היעדר סמכות מרכזית. כל מי שנוטל לעצמו סמכות, עושה זאת שלא לרצון המשניות... כיצד צמחה אפוא התדמית שלפיה היהדות דוגלת בתרבות של 'פסיקה' ושל 'חובת המשמעת'? הרי בפועל אין גוף או איש שהוא בעל סמכות. כיצד צמח מונח של 'פסק', ואת מי מחייב פסק פלוני? זו שאלה מרתקת שראוי לחשוב עליה.

לחזור לשני המודלים - למודל הסמכותי, שבו יש נידוי במקום הריגה, אך הסמכות ברורה, ולמודל הפחות סמכותי.

משנת הוריות לוקחת את ההתנגדות לסמכות למקומות רחוקים עוד יותר. בית הדין מתואר כמי שעשוי לטעות, ובהמשך מתברר שבית הדין הגדול מתואר כגוף מאוד לא מרשים (בלשון המעטה), הטועה במה שכל ילד יודע, והוא כולל בתוכו אישים בלתי ראויים ועוד פגמים. היעדר הסמכות מלווה אפוא גם בחוסר הערכה בולט.

משום מה, בתולדות ישראל המודל של 'זקן ממרא' (תלמיד חכם סמוך שמורה הלכה למעשה בניגוד לפסיקת הלכה של הסנהדרין) מוצג כמודל היחיד. מודל זה מבטא אמנם סמכות אוטופית, אך מדגיש את העיקרון שראוי שתהיה סמכות. בפועל, גם תפישת הזקן הממרא משאירה את הציבור היהודי ללא סמכות - הרי הסנהדרין בירושלים איננה פעילה כבר אלפיים שנה. אם כן, למעשה אנו חיים בעידן מתמשך של היעדר סמכות מרכזית. כל מי שנוטל לעצמו סמכות, עושה זאת שלא לרצון המשניות - הן אלו המייצגות את תפישת זקן ממרא, והן זו של משנת הוריות.

כיצד צמחה אפוא התדמית שלפיה היהדות דוגלת בתרבות של 'פסיקה' ושל 'חובת המשמעת'? הרי בפועל אין גוף או איש שהוא בעל סמכות. כיצד צמח מונח של 'פסק', ואת מי מחייב פסק פלוני? זו שאלה מרתקת שראוי לחשוב עליה.

אני מציע שנשיב עטרה ליושנה ושופטינו כבראשונה.

עד כמה זה רחוק ממה שאנו מכירים אצל העמים האחרים, ועד כמה רחוק מהמציאות שאנו מכירים בחברה שלנו!

וכאן עולה השאלה: הרי כולנו זוכרים את תנורו של עכנאי ואת המעשה של רבי יהושע בן חנניה ורבן גמליאל, שבהם הרוב (הממסד) 'דרס' את היחיד המתנגד, וכמובן גם במקרה הזה לא הרגו את מי שהלך נגד הממסד, אבל נידו אותו, או נזפו בחכם הסורר... ואכן, יש בכתובים למעלה מעשרים מקרים כאלה.

גדעון לייבוזון אסף את כל המקרים שבהם הייתה דריסה של עמדת המיעוט ו'הכרעה בכיפוף ידיים', וגילה שלכולם יש מכנה משותף - הם מתרחשים בשלהי ימי הבית השני, ובדור יבנה בלבד (66-132 לספירה). כמעט כל המקרים הללו קשורים לאישיותו הדומיננטית של רבן גמליאל. דור יבנה הוא דור הייסוד של עולמם של חכמים. הדור הראשון שבו החכמים מובילים את החברה היהודית, ואין מלכים חשמונאיים, ואין כהן גדול (שבדרך כלל היה צדוקי). בדור הזה עשה רבן גמליאל מאמץ גדול "שלא ירבו מחלוקות בישראל", וניכר כי התוצאות היו קשות. נידויו של רבי אליעזר, למשל, היה טראומה של ממש בעבור חכמים. "לקה העולם שלישי בזיתים, ושליש בחטים, ושליש בשעורים..." (בבא מציעא נט ע"ב). סדרת הכרעות כבית שמאי נעשו בשלהי ימי הבית השני במעמד 'בו ביום'. ומבחינת חכמים, מאוחר יותר, ההכרעה הייתה אסון. "שמונה עשרה דבר גזרו בו ביום, והיה אותו היום קשה להם לישראל כיום שנעשה בו העגל". (תוספתא שבת פ"א הט"ז). מה התוצאה? בדור מאוחר יותר (דור אושה - 135-180 לספירה) החליטו לוותר על דריסת דעות היחיד. "נמנו באושא שלא לנדות זקן" (ירושלמי מועד קטן פ"ג ה"א, פא ע"ד). ואכן, מאז אין במשנה ובתלמוד עוד סיפורים על הכרעות נגד עמדות יחיד. לעתים יש 'הלכה', אך לא דריסת היחיד. גם רוב כללי פסיקת ההלכה שלאורם אנו חיים הם מאוחרים הרבה יותר, אך אינני רוצה להרחיב בהם כאן, אלא

זאב ספראי חבר קבוצת יבנה. עד לפרישתו שימש כפרופ' לאוגרפיה היסטורית של תקופת בית שני במחלקה ללימודי א"י. מפעל חייו (שהחל עם אביו ועם אחותו) הוא פירוש משנת ארץ ישראל, פירוש היסטורי חברתי למשנה, מתוכו יצאו עד כה 23 כרכים.

רואים אותי?!

מחשבות על סמכות ועל השגחה

דני שטיינר

מתעוררת שאלה – מהו בסיס הרגש, ומה הוא שורש המחשבה, שמזקק את החוויה הנקראת 'סמכות' מצד מי שמקבל אותה? האם תחושת מבוכה הנובעת מחריגה מתפיסת עולמו של בעל הסמכות היא העדות לכך שמתקיימת סמכות? האם יראה המהולל בכבוד? האם ההערכה למצבור ההתנהגויות ולערכים הנובעים מצד מקבל הסמכות כלפי דמות הסמכות הם הם השורש לתחושת הסמכות? ככל הנראה, מעט מכל אלה יוצר קבלה של סמכות של הצעיר מהמבוגר, אך האם הדבר נכון גם בימים אלה, כאשר המבוגר הולך ומאבד מ"נכסיו" בעקבות השינויים הדיגיטליים המואצים? הוא כבר אינו יודע יותר, הוא לא בעל התשובה היחידה שאפשר למצוא, והוא כבר לא מקור כל ההבנות החדשות של האדם הצעיר.

נוכרתי בהשתלשלות המחקר והכתיבה של פרופסור חיים עומר סביב מושג הסמכות. ברב המכר הראשון שלו, שעסק בסמכות – "שיקום הסמכות ההורית",¹ הדגיש פרופ' עומר את הצורך להחזיר את המושכות לידי ההורים, ולשקם את הסמכות. בכריכתו

מי שִׁמְנִי לכתוב על סמכות? מה מקורות הסמכות שלי בכלל? בפנייתה אליי, כתבה ריבה, עורכת 'עמודים': "האם תהיה מוכן להשכיל את הקוראים?" מניין הביטחון הגמור שלה בכוחי זה? מה מביא אותה לתחושה כזאת כלפיי?

בין יתר עיסוקיי בשנים האחרונות, אני נוהג לעסוק בהיבטים משותנים של גיל ההתבגרות בכלל, ושל גיל ההתבגרות בעידן הדיגיטלי בפרט. אחד ההבדלים המהותיים בין המתבגרים והילדים שאנחנו היינו למתבגרים וילידים שאותם אנו מלווים ומחנכים בימים אלה, הוא ההבדל המהותי בתפיסת הסמכות.

לאשתי ולי יש יחד שישה ילדים: מנישואי הראשונים יש לי שלושה בנים בגילים מתקדמים יחסית של גיל ההתבגרות (15, 17, 21), לאשתי יש בן אחד מנישואיה הראשונים (אף הוא בן 15), ויש לנו גם שתי בנות מתוקות משותפות, בנות 3 ו-5. בראי ההיסטוריה, מדובר בחבורת ילדים בני אותו הדור, והיה אפשר להסיק כי לא קיימים הבדלים מהותיים באופן שבו הם חווים את סמכות הוריהם ומחנכיהם. אך זו אינה המציאות בשטח.

המילה 'השגחה' היא מילה רבת משמעות. התחלתי את הכתיבה בפירוט לקוני של הרכב משפחתנו המורכבת. היא מורכבת לא במובן הקשה של המילה, אלא במובן שהיא מורכבת ממגוון אנושי תרבותי מעניין - אני עצמי התבגרתי בקיבוץ, (של התנועה הקיבוצית המאוחדת) והחל מכיתה ט' גדלתי בחברת נעורים עצמאית ואוטונומית כמעט לגמרי. שלושת הבנים שלי חיים אורח חיים חילוני, גדלים ומתבגרים בקריית טבעון, ואנחנו מחזיקים שם בית נוסף כדי לממש את ההורות כלפיהם. אשתי היקרה גדלה והתחנכה בבית דתי לאומי בגוש עזיון, ובנה נולד והתחנך בקיבוץ הדתי טירת צבי, כך גם שתי בנותינו המתוקות. האם לסביבת הגידול יש השפעה נוספת על תפיסת הסמכות? - מהניסוי האנושי המרתק - המשפחה שלנו - ככל הנראה כן. כל אחד מאתנו אחר, ותופס את המושג 'סמכות' אחרת מזולתו. כשאנחנו, ההורים, מנסים לגבש הורות משולבת של כל התפיסות, (כמו בהרבה משפחות אחרות) אנחנו נדרשים להעמיק בשאלות יסוד תפיסתיות ובהנחות המוקדמות שכל אחד מאתנו מביא אתו גם מהיסטוריית הסמכות שלו וגם מתפיסת ההשגחה שלו.

האם התחנכות דתית, המבוססת גם על מקורות השגחה נשגבים, מעודדת תחושת נכונות לקבלת הסמכות והעול הכרוך בקבלתה אחרת מאשר חינוך אוניברסלי, שמדגיש את אחריות היחיד למעשיו ללא קשר לנקודת מבט חיצונית?

מגוון חוקרים ניסו לפענח את האופן שבו מתפתחת החשיבה המוסרית של האדם. חוקר בשם קולברג ניסח שלושה שלבים עיקריים. אנסה לנסח אותם בשפה פשוטה: שלב קדם קונבנציונלי - חשיבה פשוטה

דרך מושגי תוצאה חיצוניים - התנהגות "ראויה" היא התנהגות שזוכה להד חיובי מהסביבה, והתנהגות "שלילית" היא כזאת המובילה לעונש - כלומר, זה שלב שבו סמכות נתפסת כמוכנת מאליה, כתנאי קיומי להכרעה בין טוב ובין רע. השלב הבא הוא השלב הקונבנציונלי, שבו מתפתחת תפיסה מערכתית יותר של מיהו "ילד טוב", ומהו הסדר החברתי הראוי. כאן מתחילים להתפתח הניצנים הראשונים של מרכיבי סמכות פנימית, אך שטחית. רק בשלב השלישי (שלא בהכרח מגיעים אליו...) מתפתחת תפיסה רציונלית וביקורתית של המוסריות, ובאופן מפתיע מתפתחת אמונה בעקרונות אתיים שמאפשרים לערער על סמכות חיצונית במידה שלא נמצא בה היגיון פנימי או אתיקה מחודדת וברורה. להשקפתי, אנחנו חיים בעידן שבו התרבות מעודדת חשיבה ביקורתית, אוטונומיה וחירות מחשבתית. ובתוך כך, מערערת גם על סמכויות שבעבר היו מוחלטות. האם בעולם

האחורית של הספר מפורט כך: "שיקום הסמכות ההורית" מציע דרך בונה, בלתי אלימה וערכית להתמודדות תקיפה וסמכותית עם הבעיות. הורים המפעילים את העקרונות האלה יוכלו לא רק לשקם את סמכותם, אלא גם להגדיל את נוכחותם ההורית והאנושית בביתם ובמשפחתם". הספר, שנכתב בשלהי המאה הקודמת, ויצא לאור בראשית המאה הנוכחית, צבר תאוצה, ואף פתח מערך של סדנאות להורים ליישום של עיקרי השיטה.

במהלך השנים זיהה פרופסור עומר את הנחת היסוד השגויה שלו לאור דיווחי ההורים הרבים שניסו ליישם את שיטתו. יותר ויותר הורים דיווחו על כך שלמרות ניסיונותיהם להפגין סמכות על פי שיטתו, הם לא זיהו כי השיטה עובדת ושלידיהם מתגבשת חוויה של שיקום הסמכות או אפילו של רמזים ממשיים לקיומה. התברר שלילדים בני דור ה-2000 יש מערך תגובות אחר לדפוסי הסמכות כפי שהופעלו בעבר כלפי הוריהם, ושהם לא מתרשמים מאוד מהתנהגויות סמכותיות שבעבר הותירו רושם עז.

למרות ניסיונותיהם של הורים להפגין סמכות על פי שיטתו פרופסור חיים עומר, הם לא זיהו כי השיטה עובדת ושלידיהם מתגבשת חוויה של שיקום הסמכות או אפילו של רמזים ממשיים לקיומה. התברר שלילדים בני דור ה-2000 יש מערך תגובות אחר לדפוסי הסמכות כפי שהופעלו בעבר כלפי הוריהם, ושהם לא מתרשמים מאוד מהתנהגויות סמכותיות שבעבר הותירו רושם עז.

פרופסור עומר "הפשיל שרוולים", וכעבור שמונה שנים הוציא לאור ספר חדש בשם "הסמכות החדשה"². בספר זה פרופ' עומר מפרט את ההבדלים העמוקים שבין תפיסת הסמכות הישנה לזו החדשה. הסמכות של פעם נשענה רובה ככולה על מרחק תרבותי בין הדורות ועל "דיסטנס". היא הניחה כי על המבוגר להפגין חסינות בפני טעויות; התבססה גם על כוח פיזי ועל אשליית שליטה על הילד; פעלה במתכונת של סודיות ושל הסתרה (ההורים שדיברו בשפה זרה כדי שהילד לא יבין); והדגישה עמידה של הפרט כיחיד מול הילד.

לעומת זאת, לסמכות החדשה כבר יש הנחות חדשות, ואפילו מעט סותרות לאלה של קודמתה בתפקיד.

הסמכות החדשה נשענת על נוכחות, על השגחה ועל קרבה של המבוגר אל הילד. היא מבוססת על ההכרה הבסיסית בלגיטימציה לטעות, והיא חשופה לביקורת. היא זו שמקבלת אחריות על מניעת הסלמה במצבי ויכוח (בשונה מסמכות של "המילה האחרונה היא שלי, ובכך תם הדיון"), היא מכירה בגבולות היכולת, ומשוחזרת ממבחן הכוח. גילוי הלב, האותנטיות והשקיפות מהווים את מקור העוצמה שלה.

להבנתי, פעם הסמכות הייתה בנויה על עולם רגשי של מבוכה, בושה, יראה וכבוד, ואילו היום הסמכות בנויה על עולם רגשי של הסתכלות בגובה העיניים, אכפתיות, דאגה, השגחה ורצון להיטיב עם הילד.

איור: עופר וינטר

באמצעות קשר ושיח – ויש שיאמרו שאלה וגם אלה נדרשים גם למקור סמכות חיצוני ונשגב וגם לדמות הורית קרובה, משגיחה ונוכחת.

ייתכן מאוד שבתמהיל המיוחד שאנחנו בונים במשפחתנו, בעמל רב ומדי יום, אנו מנסים לממש ישות הורית המחזיקה במקורות הסמכות המתאימים ביותר לגידול ילדים במציאות מורכבת (שוב, לא במובן הקשה שלה, אלא השלמה יותר – כמו פאזל מורכב), מבססים סמכות שמתפתחת בנתיב של ניסוי, טעייה ותהייה, ובירור משותף של הנסיבות ההיסטוריות של תפיסת הסמכות שלנו, של ההרגלים שלנו, וגם של הנטיות האישיותיות של כל אחד מאתנו. בהצלחה גם לכם קוראים יקרים, מקווה שהסמכות שניתנה לי והאמונה שאוכל להשכיל אתכם לא הכזיבה.

(1) ח' עומר, שיקום הסמכות ההורית, תל אביב 2000.

(2) ח' עומר, הסמכות החדשה, מושב בן שמן 2008.

דני שטיינר, תושב טירת צבי, נשוי לאלירז, ביחד הורים לשישה, עובד כמלווה תהליכי התחדשות פדגוגית ברשת אמ"ת, מנחה קבוצות ויועץ לארגונים.

הסמכות החדשה נשענת על נוכחות, על השגחה ועל קרבה של המבוגר אל הילד. היא מבוססת על ההכרה הבסיסית בלגיטימציה לטעות, והיא חשופה לביקורת. היא זו שמקבלת אחריות על מניעת הסלמה במצבי ויכוח (בשונה מסמכות של "המילה האחרונה היא שלי, ובכך תם הדין"), היא מכירה בגבולות היכולת, ומשוחררת ממבחן הכוח. גילוי הלב, האותנטיות והשקיפות מהווים את מקור העוצמה שלה.

המתחדש יש עוד מקום לתפיסה הרוחנית של השגחה? או לפחות, לחוויית ההשגחה שהיא צורך קיומו של כל פעוט משחר היולדו?

השגחה היא חוויה פסיכולוגית שמגלמת בתוכה הכרה בכך שיש מי שרואה אותי, דואג לי ורוצה בטובתי, יחד עם אמונה בכך שהמשגיח יוכל לקיים עמי שיח ולהיות קשוב לחיבוטי הנפש שלי.

בעוד המאמינים רואים באלוהיהם ישות המחזיקה בכלל היכולות שלעיל, ואף מעבר לכך – ואליו הם מפנים את חיבוטי הנפש והלבטים בתפילתם מדי יום, לאחרים (המאמינים פחות ובעלי תפיסת השגחה חילונית, שאינם מקיימים מפגשים תכופים עם אלוהיהם) נדרשת דמות אנושית קרובה שמממשת את מרבית הצרכים הללו של "רואים אותי, דואגים לי, ורוצים בטובתי", וגם מצליחה לגלות הקשבה ולהיות נוכחת בחיי מושא הסמכות

חמש תקנות, שישה מלומדים ומסקנה אחת

הקיבוץ כממשיך את החברה הלא-היררכית
מעידן חז"ל

אמנון שפירא

כפי שעמים גדולים ועתיקים ממנו נעלמו. אך הנה, נחשף פלא היסטורי בעצם יכולת ההישרדות המופלאה של הנותר מעם ישראל, שהמשיך לחיות בארצו בלא מקדש ובלא המוסדות הדתיים שלו. התברר שהשבר החמור נרפא גם נרפא, אמנם בהדרגה, בזכות מהפכה חברתית ודתית של ראשוני חז"ל עם חורבן הבית ומהמאה הראשונה לספירה ואילך. לימוד התורה התרחב לעומת עידינים קודמים, והחכמים מילאו את החלל הריק שנוצר אחרי חורבן הבית, הן בתחום עבודת האלוהים והן בתחום ההנהגה הלאומית, שבהדרגה הפכה מריכוזית לעממית, ומהנהגה שושלתית (של הכהנים) – לאישית ולכריזמטית.

עיון במחקר הרחב בנושאים אלה מלמד על שורה של תמורות שהתרחשו בעולם היהודי, והן שאפשרו את ריפוי השבר, תוך טיפוח של מסורת יהודית חדשה, כמו: בית-המדרש, שהחליף את בית-המקדש; החכמים, שהחליפו את הכהנים; הכרעה אנושית שהחליפה את "בת-הקול" מן השמים, ועוד. בהמשך לרשימה זו, אבקש להציג חידוש רב-משמעות בעולמה של יהדות חז"ל: תפיסת עולם שוויונית ולא-היררכית; חידוש שגם טבע את חותמו על כל הדורות מאז ועד היום הזה.

הקיבוץ, השיתופי או המופרט, בנוי על חברה לא-היררכית, הבוחרת את ראשי מוסדותיה (כמו מזכירות והנהלה) לתקופת זמן קצובה, בעוד הסמכות נשארת בידיה; דהיינו, בידי החברים עצמם; הם הריבוניים, על בסיס שוויוני, וכמובן לא-היררכי. בכך אנחנו מחדשים מסורת יהודית עתיקה, מעידן חז"ל.

במשך פרק זמן עצום של יותר מאלף שנים תפסו שני בתי-המקדש בירושלים מקום מרכזי בחיי העם בישראל ובתפוצות, בהנהגתם הריכוזית והבלעדית של הכהנים בני שבט לוי, שעברה בירושה מדור לדור.

עם חורבן הבית חלו כמה שינויים מרחיקי לכת במערכות החיים היהודיים. השבר הגדול, שאין דומה לו, אשר התרחש עם חורבן בית-המקדש (ב-69 לספירה), וודאי לאחר המרד הגדול של בר כוכבא, היה אף חמור מהחורבן המוחלט של העם והארץ. השבר הנורא היה משולש – חורבן הארץ, על מאות כפריה ויישוביה; חורבן העם, על מאות אלפי ההרוגים, שישנם המעריכים אותם במיליון, כשליש העם היהודי שחי אז בעולם; והחמור מכול – חורבנו ושריפתו של בית-המקדש. לכאורה, שבר משולש מוחלט כזה היה צפוי להסתיים בהיעלמותו של העם היהודי,

בימי הבית השני התעורר ויכוח מר בין הפרושים ובין הצדוקים על אופיו של בית-המקדש ועל החברה הישראלית. הצדוקים דרשו שקרבן התמיד, יומן מתרומות אישיות ומנגד, הפרושים ביקשו לממן את הקרבנות רק מכספי "מחצית השקל" – מס צנוע שהוטל על כל איש בישראל באופן שווה, כדי להביא לשוויון בין כלל ישראל במה שקשור למימון הקרבנות. השאלה לא הייתה טכנית גרידא – מי יממן את הקרבנות – אלא אידיאולוגית ממדרגה ראשונה.

עמדה שוויונית בתקופת חז"ל: חברה עממית ולא-היררכית

לעניין זה אציג חמישה כיווני מחשבה שונים וגם דומים: שני הכיוונים הראשונים הם מסוף ימי הבית השני, והשלושה האחרונים הם מימי המשנה והתלמוד, שלאחר חורבן הבית. הכיוון הראשון, בפולמוס בין חכמים לכהנים (מאיר בר-אילן); השני, בפולמוס בין חכמים לצדוקים (זאב ספראי); השלישי, בין עם ישראל לכהן הגדול בנוגע לעבודת יום הכיפורים (שרגא בר-און ורא"ם הכהן); הרביעי, בשוויוניות בין חכמים לאיכרים (אהרן אופנהיימר); החמישי, בתקנות רבן גמליאל השני, נשיא ישראל בדור שלאחר חורבן הבית, בעניין שוויון חברתי-כלכלי בין עניים לעשירים (שלום בארון).

(א) מאיר בר-אילן: "הפולמוס בין חכמים לכהנים בשלהי ימי בית שני"

לאחרונה פרסם מאיר בר-אילן מאמר המשקף את עבודת הדוקטורט שלו מלפני 30 שנה.¹

מגמת מחקרו הייתה לבחון את ייחודן של כ-50 הלכות בספרות התנאים – הלכות הפותחות כולן במילה 'הכול', וממשיכות בפועל בנינוי רבים (לעתים גם מושא), כגון "הכול שוחטין", "הכול חייבים בתקיעת שופר" וכדו'. מסקנת מחקרו היא, כי 50 הלכות אלה של "הכול..." מעידות על תיאוריה חברתית חדשה, שלפיה התכוונו התנאים במילה 'הכול...' לציין את חלותה על כלל החברה היהודית בזמנם, ולא רק על חלק מרבדיה. התנאים מתארים את החברה בימיהם כמחולקת למעמדות שונים, ולפחות לעשרה רבדים חברתיים, שכל אחד מהם מאופיין על-פי ייחוס אישי ומשפחתי, כמתואר במסכת קידושין פ"ד מ"א: "עשרה יחסין עלו מבבל: כהני, לווי, ישראל, חללי, גרי, וחרורי, ממזרי, נתיני, שתוקי ואסופי".

כאן מתאר התנא את החברה בימיו כבעלת לא פחות מעשרה רבדים – מבנה חברתי שהחל להתגבש בקרב עולי בבל במאות ה-4-5 לפנה"ס. מתברר שהמילה 'הכול' בדברי התנאים באותן עשרות הלכות מהסוג הנידון עתה, באה לציין שהן נוגעות לכל אחד מרובדי החברה היהודית. מ' בר-אילן רואה בהלכות אלה פולמוס אנטי-כהני, שהרי בעוד שהכהנים היו, וגם ייצגו, מעמד חברתי גבוה ומיוחד, ביקשו חכמים למנוע ייחודיות זו, ולהשוות את כל חלקי החברה הישראלית מהאחרון שבה ועד לכהנים. אין צורך לומר, שמסקנה חברתית-שוויונית זו היא מרחיקת-לכת ומהפכנית ממש. וכך מסכם בר-אילן את מחקרו:

הדיון לעיל עשוי מניתוח ספרותי, חברתי והלכתי, כשכל שלב בא לאחר קודמו. ואולם, במציאות ההיסטורית לא היה זה תהליך בן כמה שלבים, כי אם שינוי הלכתי וחברתי בו-זמנית, שינוי אשר התורה-שבעל-פה של התנאים הקפיאה אותו ברגע נתון, רגע שנמשך לאורכה של תקופה לא קצרה. על דרך ההשערה אפשר לומר כי השינוי החברתי הנדון כאן אירע לערך במאה הראשונה לפני הספירה ובמאה הראשונה לספירה...; הביקורת מלמדת, אף אם לא בצורה גלויה, כי ההלכות של החכמים פעלו כמכשירי-מציאות של שוויון חברתי, וכמבצעי שוויון גם יחד. מגמות שוויוניות אלו, הניכרות בעשרות הלכות "הכול", פתחו דף חדש בחברה היהודית ובתולדות ההלכה של עם ישראל.

(ב) זאב ספראי: פולמוס בין חכמים לצדוקים ("מחצית השקל")

בימי הבית השני התעורר ויכוח מר בין הפרושים ובין הצדוקים על אופיו של בית-המקדש ועל החברה הישראלית. הצדוקים דרשו שקרבן התמיד, המוקרב פעמיים מדי יום, יומן מתרומות אישיות של "כל איש אשר יִדְבְּנוּ לְבוֹ", ודרישה כזאת הייתה מעניקה ממילא עדיפות ברורה לעשירים ולבעלי הממון. מנגד, הפרושים ("החכמים") ביקשו לממן את הקרבנות רק מכספי "מחצית השקל" – מס צנוע שהוטל על כל איש בישראל באופן שווה, כדי להביא לשוויון בין כלל ישראל במה שקשור למימון הקרבנות (שנחשבו כביטוי העליון של עבודת ה'). ז' ספראי טוען, כי השאלה לא הייתה טכנית גרידא – מי יממן את הקרבנות – אלא אידיאולוגית ממדרגה ראשונה. הצדוקים היו האריסטוקרטים, ולכן היו מעוניינים שרק הם וחבריהם יממנו את צורכי המקדש, וממילא הם יהיו אלה שישפיעו על אופיו (וכהגדרתו, "בעל המאה הוא כידוע בעל הדעה"). לעומתם, הפרושים ייצגו את רוב שדרות העם, ושאפו לבטא את הרעיון, שאלה מיוצגים כדבעי בידי המשמשים בקודש בבית-הבחירה.²

דומני, כי שניים אלה – מאיר בר-אילן וזאב ספראי – במרחק של שנים זה מזה, ובלי שתאימו זאת איש עם רעהו, האירו את אותה תפיסת עולם המבטאת מהפכה בחשיבה הדתית, שלפיה השותפות והשוויוניות בעבודת ה' בין כל חלקי החברה הישראלית התגברה גם בעבודת הקודש שהייתה במקדש, וגם בעבודת הקודש שהייתה בתקופה של היעדר המקדש. וכאן אוסיף פן נוסף:

ולפנים. כך זכה יום הכיפורים למשמעות דתית כבירה – במרכז עבודת היום מתנהל מפגש של כל עם ישראל עם הקדוש ברוך הוא, מפגש שאפילו הכהן הגדול אינו זוכה לו על-פי התורה.

(ד) אהרן אופנהיימר: על השוויוניות בין תלמידי חכמים ובין האיכרים ("העם שבשדות")

א' אופנהיימר מצטט גמרא ידועה,⁴ המעלה על נס את השוויוניות בין החכמים ובין שאר העם, שרובו עסק באותה עת בחקלאות: "מרגלא בפומייהו דרבנן ביבנה, אני בריה וחברי בריה, אני מלאכתי בעיר והוא מלאכתי בשדה, אני משכים למלאכתי והוא משכים למלאכתי, כשם שהוא אינו מתגדר [דהיינו, מתהדר] במלאכתי כך אני איני מתגדר במלאכתי. ושמא תאמר, אני מרבה והוא ממעיט, שנינו: אחד המרבה ואחד הממעיט, ובלבד שיכוין לבו לשמים". המימרה התלמודית, מציין אופנהיימר, מסתמכת על המשנה בסוף מסכת מנחות, המשווה בין אלה המביאים קרבן יקר (כמו בהמה), שדמיו מרובים, ובין המביאים קרבן שדמיו מועטים (כמו עוף), ומסיימת: "ללמד, שאחד המרבה ואחד הממעיט, ובלבד שיכוין אדם דעתו לשמים." (שהרי "שוים הם לפני הקב"ה." [ח' אלבק, בפירושו למשנה]) אופנהיימר מדגיש את המשמעות הכפולה הנודעת למימרה זו: היא מדגימה היטב "כיצד הפך העיסוק בתורה להיות הערך המרכזי ביהדות במקום המקדש וקודשיו". עם זאת, ולמרות המרכזיות החדשה של העיסוק בתורה לאחר חורבן הבית, "מדגישים חכמי יבנה את השוויוניות בין תלמידי חכמים, שתורתם אומנותם (העיקרית), לבין האיכרים, שאינם יכולים להקדיש לתורה אלא מעט מזעיר מזמנם".

(ה) ש' בארון: תקנות רבן גמליאל להשוואה בין עשירים לעניים

ברייתא, אחת מרבות, מלמדת על מאמץ מתמשך של חכמים למנוע פערים חברתיים, ולהביא ליתר שוויוניות בין שכבות העם. הברייתא מיוסדת על סדרה של הליכים הפותחים כולם במילה 'בראשונה':

תנו רבנן: בראשונה היו מוליכין בבית האבל עשירים - בקלות של כסף ושל זהב, ועניים - בסלי נצרים של ערבה קלופה, והיו עניים מתביישים. התקינו, שיהו הכל מביאין בסלי נצרים של ערבה קלופה מפני כבודן של עניים. תנו רבנן: בראשונה היו משקין בבית האבל עשירים בזכוכית לבנה, ועניים בזכוכית צבועה, והיו עניים מתביישיין, התקינו שיהו הכל משקין בזכוכית צבועה מפני כבודן של עניים. בראשונה היו מגלין פני עשירים, ומכסין פני עניים [בארון הקבורה]. מפני שהיו מושריין פניהן מפני בצורת, והיו עניים מתביישיין, התקינו שיהו מכסין פני הכל מפני כבודן של עניים. בראשונה היו מוציאין עשירים בדרגש, ועניים בכליכה, והיו עניים מתביישיין. התקינו שיהו הכל מוציאין בכליכה מפני כבודן של עניים... בראשונה הייתה הוצאת המת קשה לקרוביו יותר ממימתו, עד שהיו קרוביו מניחין אותו ובורחין. עד שבא רבן גמליאל, ונהג קלות ראש בעצמו, ויצא

(ג) שרגא בר-און ורא"ם הכהן: יום הכיפורים הפנימי והאישי (של הכהן הגדול) במקרא הופך ליום הכיפורים הלאומי והפתוח בספרות חז"ל.

רעיון זה מפתחים שרגא בר און ורא"ם הכהן⁵ - כל אחד מזווית שונה (ולהלן תקציר דבריהם):

שרגא בר און: חז"ל ערכו מהפכה כאשר הפכו את יום הכיפורים מ"טקס אזוטרי", מוצנע ואישי של הכהן הגדול, ל"חווית התגלות לרבים" בישראל. לדעת הכותב, השיא של יום הכיפורים הוא בתפילת המוסף, בסדר העבודה, כשהקהל בבית-הכנסת פורש את השטיחונים, והחזן מגיע לקטע "והכהנים והעם - כשהיו שומעים את השם המפורש יוצא מפי כהן גדול - היו כורעים ומשתחוים". כאן נחשף פער של ממש בין המקרא לחז"ל.

בספר ויקרא, פרק ט"ז מתוארת עבודת יום הכיפורים במקדש, והיא כולה אישית ומיוחדת לכהן הגדול: "וְכַפֵּר הַכֹּהֵן אֶשֶׁר יִמָּשַׁח אֹתוֹ וְאֶשֶׁר יִמְלֵא אֹת יָדָיו לְכַהֵן תַּחַת אָבִיו, וְלִבֵּשׁ אֶת בְּגָדֵי הַבֵּד בְּגָדֵי הַקֹּדֶשׁ. וְכַפֵּר אֶת מִקְדָּשׁ הַקֹּדֶשׁ וְאֶת אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת הַמִּזְבֵּחַ יְכַפֵּר, וְעַל הַכֹּהֲנִים וְעַל כָּל עַם הַקְּהָל יְכַפֵּר. וְהִיְתָה זֹאת לָכֶם לְחֻקֹּת עוֹלָם לְכַפֵּר עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִכָּל חַטָּאתָם אַחַת בַּשָּׁנָה..."

ואילו בחז"ל (במסכת יומא), תפיסה מקראית זו משתנה באופן מרחיק-לכת, כשהמפגש עם הקב"ה ביום הכיפורים אינו מיוחד לכהן הגדול לבדו, אלא לכל העם כולו, המשתתף בו, כפי שעולה מן הרגע המרגש, כ"שהכהנים והעם העומדים בעזרה, היו שומעים את השם המפורש יוצא מפי כהן גדול". למעמד זה, ולחלקו של הציבור בעבודת יום הכיפורים, אין זכר בתורה. הביאה אל הקודש והכפרה השנתית המובאת בויקרא ט"ז מתוארת כטקס ייצוגי הנעשה בפרטיות גמורה בידי הכהן הגדול, ואין בו רמז לנוכחות ציבורית. אמנם, פעמיים מצווה התורה על "עינוי הנפש" של עם ישראל ביום הכיפורים ("ועניתם את נפשותיכם"), אבל תענית זו היא מעין השתתפות סמלית של העם בטקס הייצוגי והפרטי (של הכהן הגדול), ונעשית בתחום מחנה ישראל, ולא בחצר המשכן. גם העינוי נעשה בפרטיות, ואינו חלק מהתקהלות ציבורית; ואילו עתה הזכרת השם המפורש באוזני כל העם ("כשהכהנים והעם העומדים בעזרה היו שומעים את השם המפורש יוצא מפי כהן גדול...") הייתה הנכחה של הא-ל, ונשאה אופי של התגלות - ישראל זוכים למפגש עם שם ה', וכך, בתיווכו של הכהן הגדול, משתתפים במעמדו של זה.

בכך, למעשה, לפנינו לא פחות מאשר היפוך "אנרכיסטי" של מהלך הטקס המקראי, הבנוי על ההנחה שמרכז הקדושה הוא לפני ולפנים, ורק הכהן הגדול פורץ את מסגרות הטאבו כדי לפגוש את הא-ל הנסתר אף ממנו, כשהוא מסתפק בכפרה וביציאה בשלום מן הקודש; ואילו עתה, לפי ספרות חז"ל, התנועה היא הפוכה - הכהן הגדול מנכיח את הקדושה מחוץ להיכל, ומביאה אל העם, אפילו עוד לפני שהוא עצמו נכנס לפני

א' אופנהיימר מצטט גמרא ידועה, המעלה על נס את השוויוניות בין החכמים ובין שאר העם, שרובו עסק באותה עת בחקלאות: המימרה התלמודית, מציין מסתמכת על המשנה בסוף מסכת מנחות, המשווה בין אלה המביאים קרבן יקר (כמו בהמה), שדמיו מרובים, ובין המביאים קרבן שדמיו מועטים (כמו עוף), ומסיימת: "ללמד, שאחד המרבה ואחד הממעט, ובלבד שיִכּוֹן אדם דעתו לשמים." שהרי "שווים הם לפני הקב"ה."

*הדברים הובאו בקצרה, והמעוניינים בפירוט נוסף, יפנו אל הדוא"ל המצורף פה (amnonsh@tiratzvi.org.il), ויקבלו את החומר המלא, מספרי על "אנרכיזם יהודי דתי".

–

(1) מאיר בר-אילן, הפולמוס בין חכמים לכוהנים בשלהי הבית השני, עבודה לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה של אוניברסיטת בר אילן, רמת גן תשמ"ב. מ' בר אילן הוא פרופסור לתלמוד ולתולדות ישראל באוניברסיטה זו.

(2) זאב ספראי הוא פרופסור לתולדות ארץ ישראל באוניברסיטת בר אילן, וחבר קבוצת יבנה.

(3) ד"ר שרגא בר און הוא עמית מחקר במכון שלום הרטמן; הרב רא"ם הכהן הוא רב היישוב עתניאל וראש ישיבת ההסדר בו.

(4) בבלי ברכות יז ע"א; אמרה מובהקת זו של חכמי יבנה מצוטטת הרבה בפיהם של אלה המבקשים להוכיח את תפיסתם השוויונית של חז"ל. אהרן אופנהיימר הוא פרופסור להיסטוריה של עם ישראל בתקופת המשנה והתלמוד באוניברסיטת ת"א.

(5) שלום בארון (1895-1989) היה היסטוריון יהודי-אמריקאי, נחשב לגדול חוקרי תולדות עם ישראל במאה ה-20 ואבי האסכולה שהטיפה לבחינת חיי הקהילות היהודיות מתוך ההקשר הרחב של סביבתן. רבן גמליאל השני חי בסוף המאה הראשונה ותחילת המאה השנייה לספירה. היה נשיא בתקופה הקריטית שלאחר חורבן הבית השני, וחשיבותו רבה לייצוב ההלכה ולעיצובה בשעה קשה זו.

אמנון ספירא, חבר טירת צבי, מחנך והוגה דעות ציוני דתי. שימש פעמיים מזכ"ל בני עקיבא. משמש יו"ר מעלה - המרכז לציונות דתית ופרופסור חבר מומחה, במחלקה למורשת ישראל באוניברסיטת אריאל.

בכלי פשתן, ונהגו העם אחריו לצאת בכלי פשתן. (מועד קטן כז, ע"א-ע"ב)

ש' בארון מגדיר דוגמאות אלה (מעט מהרבה המסופרות בגמרא שם) כתהליך "דמוקרטי", שהתרחש בחברה הישראלית לאחר חורבן הבית, כאשר "הבדלה מעמדית חמורה" שנהגה בסוף ימי הבית [כמו בין כהנים לישראלים] פינתה את מקומה "למבנה השווה, הגדל והולך, של הקהילה היהודית, שנסתייע בטכסיס הדמוקרטי העקבי של החכמים."⁵

לסיכום

המציאות ההיסטורית החדשה שלאחר חורבן הבית מלמדת שחז"ל אספו את הכוח כדי ליצור שורה ארוכה של שינויים, שהתבקשו מהחורבן הטוטאלי של היישוב היהודי ושל המקדש. בגינם, נולדה עתה חברה יהודית בעלת מאפיינים חדשים, שלא היו ידועים קודם לכן, והם הקובעים מכאן ואילך את דמותה של החברה בישראל עד היום הזה. אחד השינויים הבולטים, ששישה מלומדים אלה שטחו בפנינו לעיל, מלמד על תפיסת-עולם חברתית-תיאולוגית, המצדדת בעמדה שוויונית עממית, ולא היררכית.

לדעתי, הקיבוץ כיום (כאמור, גם השיתופי וגם המופרט) ראוי לו להיחשב כממשיך הישיר של מסורת יהודית מפוארת זו. יפה לנו, ויפה לדורות הבאים אחרינו. כדרכם של איכרים, ובני אדם בכלל, לרוב אנו שקועים בקטנות של עצמנו, ומתעלמים מהתמונה הכללית, ועוד בהקשרה ההיסטורי. הדיון כאן הוא הזדמנות טובה להרים את המבט.

לצורך מחקר

יומן אישי של נשים מהקיבוץ הדתי

ליאת סגול סטודנטית לתואר שני בחוג למחקר תרבות הילד באוניברסיטת תל-אביב מבקשת לערוך מחקר על יומנים שנכתבו על ידי נשים בקיבוץ הדתי.

*

אם מישהו מכם יודע על קיומו של יומן כזה נשמח אם יפנה למערכת עמודים או באופן ישיר לחוקרת

< ליאת סגול >
052-4722222

כי הא דרב רחומי
ללי אלכסנדר

מה לעשות,
לפעמים גם אני רוצה לעלות על גג ולשכח
ושקמות העולם.
להשתיק את הקול החופר בי
ש'בוא. שעכשו.
חוש הרעב הנמתח ממחוזא
עד פתח הבית הריק,
נכרך סביבי.
עכשו בוא.

לכדת אל הנרה,
לאסף את דמעות הנשים
המחכות,
לא די לי.
אל חמדת השמועה אני אומרת
בואי.

טרוף

אפרת ביגמן

שאתה טוב ומיטיב
מוציא ומביא
הטרוף אל פי
קורע נשמת געגועים
אליך

מזין ומפרנס, מפזר ואוסף
חיי כצעצועים אל שטיח
נעתקת נשמת
בהלת אינותך קרבתך אחיזתך
מעלפת ספירים
ועדון כמיהתי
השופה.

מדורים

51	מזווית אחרת	
54	טור אישי	
57	על המדף	
67	לזכרם	

סרטון. בואו נדבר על זה רגע

כאשר מתגלה מקרה רפואי אצל בן משפחה
ברגע אחד כל החיים משתנים.

לא נעים, אבל חייבים להגן על עצמנו

ביטוח מחלות סרטן, תוספת ייחודית לפוליסת הבריאות הקבוצתית
שתכין אתכם כלכלית למקרה של גילוי מחלת סרטן בקרב בני משפחה

ביטוח חקלאי
סוכנות לביטוח

משקי
טנא
מקבוצת ביטוח חקלאי

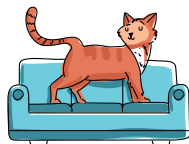
לא מהססים, מבטחים את העתיד
טל: 04-8813816 משקי טנא – מיכל
OFFICE@MKB-TENE.CO.IL מייל

מי הבוס?

לזכרה של פליס, חתולתנו משך שנים ארוכות, שנפרדה מאתנו לפני כחודש. ובהוקרה לד"ר גבריאל הוטרנינו, שהציל אותה פעמים רבות.

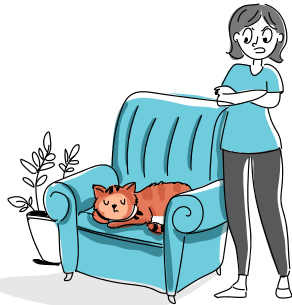
היא החליטה שביטנו יהפוך לביתה לפני כארבע עשרה שנים. בנונשלנטיות מרשימה היא קבעה את מקומה בסלון שלנו, מייללת באלגנטיות שהגיעה שעת הארוחה, "למה אתם עוד מחכים?", ולא יכולנו לסרב לה.

ואז פליס נכנסה לחיינו.

אל תדון בעל חתול עד שתגיע למקומו. תאמינו לי, למדתי את זה בדרך הקשה. כשראיתי שני חתולים עולים על השולחן ואוכלים בהנאה מהצלחת של אחד הסועדים, בבית של גיסי, אמרתי בלבי: "אצלי בחיים זה לא יקרה".

עשיתי כמיטב יכולתי לשכנע אותה שהכורסה שכולם רבים עליה, מתחרים כדי לתפוס מקום ולשקוע במעמיקה הרכים, נועדה רק להולכים על שתיים. מול כל ההפצרות שלי והטון התקיף והאסרטיבי היא בקושי זקפה אוזן אחת מחודדת, פיהקה בשעמום, והתחפרה שוב עם אף מוצנע תחת כפות רגליה המחוטבות.

אל תמהרו לשפוט אותי. באמת ניסינו את מה שנקרא: לחנך.

לאחר מכן היא פתחה בסשן של טיפוח עצמי שלא היה מבייש את מיטב סלוני היופי. לשונה המחוספסת, כמו סקוטש חודרת לכל נקיק וצדה כל רבב זעיר. בתום סירוק מוקפד לשערות פרוותה עתירת הגוונים היא נופפה בזנבה המפואר, הזדקפה בגאון, והראתה לנו כמה היא יפה. נשבינו בקסמיה, והפכנו למשועבדים באותו הרגע.

בסבלנות ופסע בצעדים חרישיים לעבר המטרה. הוא חתר למגע, והתקפל עם השלל במהירות הקול. כך שבסוף גילינו נתח חסר בסלמון, 15 קציצות במקום 16, טביעת כף יד חשודה ליד צלי הבשר ועקבות שהוליקו לשאריות הכרעיים מעל המקרר.

החלטנו להיות מתוחכמים. הצבנו משמרות ביטחון סביב כל קציצות הבשר שטוגנו, הסלמון שיצא מהתנור, העוף הצלוי שעמד מהביל בתבנית, כתף הבקר שהתבשל על הגז. לא הפקרנו אף שניצל חשוף בשדה הקרב. המבצע כשל - לא עמדנו מול תמהיל הערמומיות, הזריות והאתלטיות של האויב, שארב

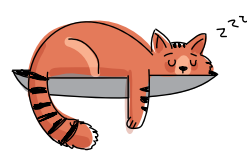
וכן, ראיתי את תנועות הרתיעה של האורחים שלנו כשהיא זינקה לכיוון הפולקע שבידים, ברוב המקרים מצליחה לשדוד אותו מהם. מול המבט המאשים, גמגמתי התנצלות, משהו בסגנון של "וואו" מופתע, "איך דבר כזה קרה?!"

מלחמת העולם שהתנהלה סביב הבאתה לוטרנינו, והשריטות הזבות בזרועותינו כשניסינו לשדל אותה להיכנס לכלוב, הביאו את הרופא החביב שלנו, ד"ר גבריאל, להסביר לנו ש"אצל חתולים אין דמוקרטיה. יש רק דיקטטורה". למרבה הצער, הדיקטטורים אצלנו היו חסרי עמוד שדרה.

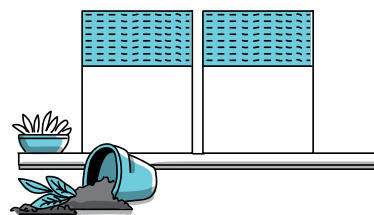
למרות מחאות וויכוחים חוזרים היא התעקשה לקבוע את השנ"צ שלה בסלסילת הלחם, דבר שעורר בעתה ושאט נפש באחד מחתניי, שמאז חשש להביא את הוריו אלינו לסעודת שבת.

אבל השיא היה העינוי הליילי. חתולה עם דיוק של שעון שוויצרי. סמוך לאשמורת השלישית, שתיים בלילה - יש לה רשימת בקשות, וגם רוצה לצאת. אנחנו רוצים לישון. הריטואל: קודם היא מגרדת בגבה שתי דקות. אחרי זה שש יללות קטנות. שבע יללות חזקות יותר עם מרווחים של 10 שניות ביניהן. אחר כך מתחילות השריטות בדלת, בקצב קבוע: טשש, טשש, טשש. הפסקה. טשש, טשש, טשש. הפסקה. מי יכול לעמוד בזה?

היא התנחלה על העציצים בלילה, ומקום מרובה ניכר לפי המשטחים הקרחים בצורת חתול. היא שמטה מאדן החלון כל דבר שנקרה בדרכה, לטיוב עמדת התצפית שלה על המתרחש.

טרוטי עיניים קמנו: חלב מהמקרר, אוכל מהשקית (שכחתי: היא אוהבת רק אוכל טרי, לא כזה שיושב בחוף בצלחת). פותחים את דלת הכניסה כדי שתצא. אם הרחרחו שלה העלה חשד לחתול אחר באזור, היא מסרבת. הולכים לדלת האחורית. אם גם שם היא עומדת בסירובה - חוזרים למקרר... הדבר האחרון שאתה רוצה לעשות במצב זה הוא לחזור למיטה, כי אז יתחיל שוב הטכס- טשש, טשש, טשש, הפסקה...

פליס הייתה המושל הבלתי מעורער של ביתנו, וניהלה אותנו בשתלטנות אוטוקרטית. ואנחנו אהבנו אותה. אוזניה המרעידות והזקופות, שמציצות מעמדתה על אדן החלון מאחורי הספה בסלון חסרות לנו. אז מה זה חשוב מי הבוס?

היא השאירה שערות בגווני שחור-לבן-כתום על כל מושב, שנדבקו לאחוריו של כל מי שהתמקם שם. היא חיידה ציפורניים על הספה. הביאה לסף ביתנו מנחה של חצאי לטאות ועכברים נגוסים. שעטה לתוך הספונגה שלי והותירה, אחריה שובל של עקבות רגליים קטנות על הרצפה השטופה... היא רדפה אחרי מטאטאים בשעת פעולה.

הו, גיליוטינה

הי-רע-רְכִיָה

יהונתן שרמן

עולם המדיה מוכיח שישנו צד שני למטבע, שבו נחיתות מספרית היא גם יתרון. בפוליטיקה העכשווית, דווקא לקבוצה קטנה קל בשם קורבניותה להשיג יתרונות. בהינתן מצע פלורליסטי רחב דיו, הרי שלתעמולת קבוצות המיעוט יתרון גדול על פני מי שנתפסים כחזקים, וככאלה - כמי שאינם זקוקים להגנה או לייצוג. בדרך זו קבוצת כוח קטנה יכולה לקדם אג'נדה שגויה, מסוכנת או קיצונית ככל שתהא, בשל התבטלותה המספרית, שבגינה היא לא תיתפס כמאיימת על מי שמצטייר כחזק, או כרוב. או אז, פרדוקסאלית, חוזק יתגלה כחולשה.

לפיכך, נדרש כיום שאר רוח לצדד דווקא בעמדת החזק. אין הרבה משכילים החפצים להיחשב נאורים, שיבכרו דיבור בשבח מדינת ישראל, הנתפסת (בצדק מה) כחזקה יותר בסכסוך הישראלי-פלסטיני, על פני גינויה האוטומטי. אין הרבה שיעזו לפקפק, ודאי שלא בקול, באמתות של חלק מתפיסות 'קהילת' הלהט"ב. כמה אמיצים יתנדבו לסתור טענות המושמעות במחאות נכים?

לעתים העיסוק בגיבוש דעה חסר את ההידרשות המתחייבת בהכרעה היכן נכון לצייר קו במתח בין הגנה על חירויות המיעוט ותפיסותיו ובין נאמנות לאמת העובדתית או הקונספטואלית.

אפילוג

המופע השלילי ביותר של היררכיה הוא מדרג דעות, משטרת מחשבות. מצב בלתי נסבל הוא כשאדם מגבש דעה או תפיסה, בכוונה או בלי משים, בפזילה לדעת ההמון. כשאדם מגבש נקודת מבט דרך פריזמה צרה של מה שהולעט כצרכן תוכן תועמלני, או לפי כמות לייקים ומספר עוקבים, הוא מאבד את המצפן הפנימי. דעתו או אינה דעה, ובמובן מסוים הוא חדל להיות אדם.

(1) נ' מקיאולי, הנסיך, ירושלים תשס"ד, עמ' 108

היררכיה, אירוני ככל שיישמע, תבוא ככלל כתחליף לסמכות אמיתית; כתוסף תזונה מלאכותי בסיטואציה שבה לבעל הסמכות אין די כוח או כריזמה להכפת הזולת למרותו. אז תתגלה הקונסטרוקציה ההיררכית כשימושית ביותר, עת תשמש קב ל'איון נכותו של מי שנעדר סגולה להוביל ולהנהיג, אף שהנסיבות הציבוהו, לאסונם של הכפופים לו, ולעתים גם לאסונו שלו עצמו, בראש הפירמידה.

ניקולו מקיאולי, בספרו "הנסיך", משיא עצה לנסיכים צעירים, בתיאורו מהלכים של מלך ספרד בזמנו:

"...כדי שיוכל ליזום מבצעים (צבאיים - י.ש) גדולים פי כמה, הוא פנה - תוך שימוש תמידי בדת - לאכזריות חסודה, וגירש מממלכתו את המאראנוס ובזז אותם. אין לך דוגמא ראויה יותר לחמלה או נדירה מזו... וכך עשה וזמם דברים גדולים שהחזיקו תמיד את נפשות נתיניו בדריכות ובהתפעלות, אחוזות בציפייה לתוצאותיהם. והפעולות האלה שלו נולדו האחת מתוך האחרת באופן כזה, שמעולם לא הותיר בין האחת לאחרת פנאי כדי שיוכלו האנשים לפעול נגדו בנחת."

הרי תיאור סרקסטי משהו לשימוש מושכל, אף כי ציני, בכוח מוגזם המושטת על היררכיה, מקום שהיגיון, כושר שכנוע וקסם אישי אינם בנמצא, או שאין די בהם.

ברם, בעידן הנאור והליברלי דהיום זוהי חכמה קטנה להגחיק התנהלות דיקטטורית. המבחן האמתי הוא לא כשישנו אדם יחיד, שנוא ומתועב ככל שיהיה, שכלפיו קל למקד את חצי הביקורת והשטנה. מסקן דווקא לראות מה קורה כאשר ההמון, ולחלופין קבוצת כוח שקנתה לה שליטה, למשל מי שאמונים על העיצוב ועל השיווק של מה שקרוי 'דעת הקהל', הם המגלים עריצות כלפי מי שאינו בדעה אחת עמם. האם גם אז תגונה התנהלותם כפסולה וכנלוזה?

יהונתן שרמן, חבר בארות יצחק, נשוי ואב לארבעה, בוגר ישיבת ההסדר במעלות ושירות צבאי בחטיבת הנח"ל. עורך דין, סגור פלילי ובעל משרד עצמאי.

תשובה לשאלה

באיזה עולם מישהו יתייחס אליי כמו כולם?

ניצה טרבלסי

כמו כולם? באיזה עולם מישהו יתייחס אליי כמו כולם??

כמו כולם – אם כל הכפתורים הלחיצים שלי, ואני לא יודעת אם הכפתור התגבש בילדותי בשדה אליהו, או שהגעתי לעולם כשהכפתור לחוץ, וכל מי שפעל בסביבתו או נשם עליו בטעות, חטף.

אני בת לשושלת של חריגים, מיוחדים, לא סטנדרטים, בעלי מבנה נפשי שמהווה מכשול או אתגר, או אולי מקפצה – מבנה שלא מאפשר לי להיות כמו כולם ולהפיק את מה שמאפשרת סמכות והיררכיה.

כשהבן שלי היה בן ארבע או חמש, אני כבר לא זוכרת, הייתה תקופה קצרה שבה הצלחנו להכניס אותו למקלחת ולהתחיל בשגרת ערב סבירה רק אם היינו אוסרים עליו להיכנס למקלחת. רק כשאמרנו לו "אסור לך להיכנס למקלחת, אוי ואבוי אם תיכנס למקלחת", הוא נכנס.

אבל איך נכנס? בייסורי נפש.

היה אפשר לראות על הגוף שלו שהוא לא רוצה להיכנס, אבל המילים "אסור לך" מפעילות עליו כוח חזק, חזק ממנו, חזק מהרצון החופשי שלו – הוא לא רצה להיכנס למקלחת, והוא גם לא רצה שיגידו לו שאסור לו.

זה היה עינוי בשבילו.

בתור מי שפועלת נגד הכוחות החזקים האלה באופן קבוע, ששומעת את הקולות האלה שצועקים מתוך הוויה עתיקה יומין בתוכי – "אל תיכנעי, אל תתני להם לקחת ממך את הכוח",

הבנתי מה עובר עליו, וויתרתי על המניפולציה הזאת אפילו שזאת הייתה הדרך הקצרה למקלחת ולסוף היום.

ניצה טרבלסי, בת שדה אליהו, בת 45, נשואה ליריב ואימא של איתמר. גרה ברחובות. עוסקת בכתיבה ובטיפולים אנרגטיים לבית ולמשפחה.
www.simply-me.biz | 052-5246863

מי הקובע, מי המחליט מי מחליט על מי, ובאיזו סמכות?

אלו שאלות הנושא באימהות שלי, אלו שאלות הנושא של החיים שלי.

הילד שלי לא אוהב להבריז את השיער שלו, ועד כה אני התערבתי רק כשכבר אי אפשר היה להעביר יד מלטפת ברעמה.

כשביקשתי עזרה בקבוצת הווסטאפ המשפחתית, אחותי אמרה **לי את האימא**

ובלבי התארגנו קבוצות לחסימת צמתים, וכוחות משטרה נערכו לשמור על הסדר.

'סמכות הורית' הוא ביטוי שמשותווה אצלי בלב לגולאג סובייטי.

כשאני חושבת על לחנך – מצטיירת בראשי כף יד ענקית שמועכת ומחזירה לשורה את כל מי שחורג ממנה.

שנים האשמתי את החינוך הקיבוצי ואת החינוך הדתי, שהיה מדכא וקטנוני בנוגע לאורך המכנסיים שלבשתי, לגודל העגילים ולמספר ימי החופשה שלקחתי. (בחופש כן? בחופש הגדול!)

והיום, כשאני אמא, אני מאשימה את אבא שלי בהכול.

בצחוק כמובן, אני מתכוונת לדפוס משפחתי, מבנה נפשי, גנטי, עם שורשים עמוקים שנטועים בסיפור המשפחתי שלי.

העובדה שנולדתי בקיבוץ, ועוד דתי, דווקא אני, עם הסלידה לתקנונים, להיררכיה ולסמכות, היא צחוק הגורל, קומדיה אכזרית של אמא קארמה ואבא יקום.

לקיבוץ לא היה סיכוי לאלף אותי, אני לא חושבת שבכלל ניסו. עכשיו, במבט לאחור, נראה לי שפשוט התייחסו אליי בטעות כמו אל כולם.

אני אומרת בטעות חצי בצחוק, כי תוך כדי שאני מקלידה את המילים על מסך המחשב בחדר העבודה שלי ברחובות, בגיל 45, אני עדיין מתקוממת בתוך תוכי, כמו ילדה בת 16.

החיים כמציאות

היררכיה על פי מידותיי

איתי וגשל

בפני החוק, לא בנקודת הזינוק לחיים, לא במוות. וכשחושבים על זה, כבר במשפט שבו מתארים קיבוץ על רגל אחת טמון הזרע שיקלקל (או שמא יתקן) את הרעיון שבשמו נוצר: "ייקח לפי צורכו, וייתן לפי כוחו".

השוני הטבעי בין בני אדם הוא חזק מכדי לאוסרו בשלשלאות האחידות.

ובכל זאת, עדיין טבועות בי התניות מאז, שהפכו לי כמו טבע שני: לצדד בהחלטות הקיבוץ ולהאמין בהן; להתגייס כשמבקשים - גם אם לא מתאים; את הפיתה והחילבה שסבתא מביאה מהעיר לאכול בבית כדי לא לנקר עיניים; וכמובן "מה יגידו" המסרס.

המודעות היא כבר כברת דרך לשינוי ולתיקון. אני בורר את המוץ מהתבן, מעריך את הטוב, ער למה שפחות.

אולי לא הופך את הפירמידה, אבל בהחלט משנה את ההיררכיה כך שתתאים לי. בדיוק בשבילי.

בקיבוץ השיתופי הכול הוחלט דרך הפריזמה של ערך ה"שוויון". ההיררכיה היא מוקצה, מילה גסה. כי מה זה היררכיה? מדרוג, הפרש, שוני. שוני וייחודיות היו אסורים. ולא שלא היו מנהלים ועובדים, לדוגמה. אבל לא אמרו 'מנהל'. אמרו 'רכז'. שלא יעיד על מעמד, שלא "יעלה לו לראש".

כשרצו לקנטר את הקיבוץ המתחדש, השיתופיים קראו לו 'קיבוץ מעמדי'. כלומר היררכי. כלומר לא קיבוץ. כי בקיבוץ השיתופי, כזכור, כולם שווים. מהר מאוד התברר שאמנם כולם שווים בשורת התקציב, אך המעמדות, שאין לבולמם, בכל זאת התבטאו בצורות אחרות ובדרכים משונות. וכשזה קרה, זה הרתיח, כי מה יותר מרגיז מהיררכיה במקום שאמור להיות חף מכל זה?

הבנת העניין הזה חידדה לי ביתר שאת את אשליית השוויון. קלישאתי ככל שזה נשמע, אי אפשר להיות שווים, כי אנחנו בעצם שונים. מרגיז ככל שזה נשמע, לא נוכל להיות שווים, לא

איתי וגשל, חבר עין צורים, נשוי למרב ואב לשלושה. בוגר החוג לצילום במכללת הדסה וקורס כתיבה של הגר ינאי. עובד כגרפיקאי בבית דפוס, וכותב בלוג בשעות הפנאי.

דרך האבות - מסע הוריי לכפר עציון

חנה נוסבוים (רוזן)

הוצאה פרטית

תשע"ח, 2018

בשנות ה-60 של המאה הקודמת התקיימו מפגשים של בני כפר עציון, ובהם שמענו מהמבוגרים, שרידי הכפר, על הבית שבו נולדנו ועל חברת המופת שהקימו הורינו. באחת השיחות אמר חבר ותיק: "אם אתם מעוניינים להבין את היצירה שהקימו ההורים שלכם בכפר עציון, סעו לפולין, לסלבקוב, שם היה קיבוץ עובדיה, שממנו עלו רבים לכפר עציון." זה היה חלק ממפנה עמוק שהתחולל בי מאז נחשפתי לראשונה לעולמה של הגלות במזרח אירופה. נדמה לי שבעבור חלק מבני כפר עציון (תש"ג-תש"ח), נקודת המפנה הייתה בקיץ תשס"ב, 2002. יצאנו אז לסיור בפולין ובליטא בעקבות הורינו, חברי קבוצת אברהם וכפר עציון. בהיותי יוזם הסיור והמדריך בו, דאגתי שנבקר באתרים שבהם היה למישהו מאתנו סיפור אישי על הוריו.

את המסע פתחנו ברחוב קיובסקה 4 בוילנה, שבו שכן קיבוץ דתי שהורכב מחברי תנועת 'השומר הדתי-בני עקיבא', שנמלטו מפולין עם פרוץ מלחמת העולם השנייה. ביניהם היו גם שלמה ורחל, הוריה של חנה. יציאתם מפולין, יחד עם עוד רבים מחברי התנועה, התאפשרה בזכות מבצע חילוץ רחב היקף שארגנו חברי 'השומר הדתי' ו'בני עקיבא' ב-1939-1940. באחת הנסיעות

הספר **דרך האבות** יצא לאור לזכרם של זוג ממייסדי כפר עציון - שלמה ורחל רוזן ז"ל.

הספר מספר סיפור אישי מאוד, אך כתוב בלשון קצרה, ובלי לגלוש לרגשנות יתר. הוריה של חנה, רחל ושלמה, שחונכו בתנועת הנוער 'השומר הדתי' בפולין, הפנימו את ערכיה, וזכו להגשים את חזונה - הקמת קיבוץ דתי בארץ ישראל. תוך כדי הקריאה צפו ועלו בי סיפורים דומים של עוד הורים של חברים שחוו חוויות דומות, שעברו מסלול חיים דומה, ושהותירו אחריהם מורשת מפוארת. חלק ניכר בסיפורם של שלמה ורחל משותף לרבים מחבריהם לתנועת הנוער ולחברות החלוצים הדתיים.

הדור שלנו, ילידי הארץ בשנות ה-40 של המאה הקודמת, ספג את רעיון שלילת הגולה, והפנים אותו. עליו הוא חונך, ולאורו הוא בגר. על רעיון זה חונכו חברי תנועת הנוער הציונית-דתית בפולין - 'השומר הדתי' ו'בני עקיבא'. ביקורת רבה נמתחה על הנהגת תנועת הנוער הדתית בגין תפיסה זו. הורי נוער התנועה לא הסכימו עם שלילת הגולה בתוקף רב. דווקא הצעירים זיהו נכון את התהליכים שעברו על הציבור היהודי בפולין, ולכן חידדו את המסר החינוכי-ערכי שהיעד המרכזי בו היה עלייה ארצה והצטרפות לקיבוץ דתי בארץ. שלילת הגולה הייתה חלק ממרד הנעורים שעמד ביסוד תנועת הנוער הציונית-חלוצית. בלשונו של שלמה רוזן: "הרבה מלחמות נלחמו [חברי 'השומר הדתי'] במורים, בבית הספר, בהורים, בבית, ובחברים ברחוב - הכל, כי האמינו בכל לבם שיגיעו למחוז חפצם - לארץ." בעיני הנוער היהודי בגולה, שלילת הגולה הייתה רכיב חיוני. אולם לנו, ילידי הארץ, תפיסה זו חוללה נזק רב - נתק בין ימי התנ"ך לימי הפלמ"ח. הגלות נתפסה כחור שחור, ורבים מאתנו בקושי התעניינו בה. הנתק חולל פער גדול בתודעת רצף הקיום היהודי, שהוא יסוד חשוב בבניין הזהות היהודית.

באותן שנים עם גלי טרור אכזרי (או כינו זאת מאורעות); ההעפלה החלוצית הנועזת לכפר עציון בידעה שתנאי החיים במקום קשים ביותר - מצוקת מים, קרקע, אקלים, מרחב עוין, בדידות וניתוק. הם ידעו שהאתגר ההתיישבותי הצפוי להם יתבע את כל כוחות הגוף והנפש. ולמרות הכול, בחרו להעפיל להר בדיוק בימים שבהם לחמו מורדי גטו ורשה בכוחות הנאצים, בעיצומה של שואת יהודי אירופה, שם נותרו רוב בני משפחותיהם.

במהלך המלחמה, בעודם פליטים שבורחים לעומק שטח ברית המועצות, נפרדו דרכיהם של שלמה ורחל, וכל אחד מהם הגיע ארצה במסלול שלו ובעיתוי שלו. בארץ הם זכו להתאחד ולהקים בית בכפר עציון. בחלוף חמש שנים שוב נקלעו לעין הסערה במלחמת העצמאות, ושוב נדרשו להיפרד, שכן תנאי המערכה בגוש עציון חייבו לפנות את הנשים ואת הילדים לירושלים. זו הייתה פרידה קשה ומייסרת. ציפורה ר', אחת האימהות, חברת כפר עציון, עברה מסלול דומה, ובחרה שלא להיפרד מאישה, יחיאל. היא נפלה יחד אתו בקרב האחרון. ושוב נדרשו הגברים, בגיבוי הנשים, להכרעה גורלית ואכזרית בדיון על הצעת מחלקת ההתיישבות של הסוכנות היהודית - בעיצומה של המערכה הוצע להם לפנות מכפר עציון את הגברים הנשואים, בעלי המשפחות. אחד מאחרוני הדוברים בדיון המתוח היה שלמה רוזן, והוא דחה את ההצעה בתוקף, בנימוקים מעולם השכל והרגש - הניסיון ההיסטורי, המחויבות הציונית ואהבת הבית החם שהקימו בזיעה ובדם. דבריו הם ביטוי תמציתי ומדויק לעולמם הנפשי של רבים מחברי כפר עציון. לאחר נפילת כפר עציון בקרב נאלצו האלמנות הצעירות לשקם את חייהן ולגדל אותנו - ילדיהן. מספרה של חנה אפשר ללמוד עד כמה ההתמודדות הייתה קשה, וכמה גבורה ועוצמה נדרשו מהאימהות האלמנות. הן עמדו בכך בכבוד רב, והן ראויות לכל שבח והוקרה.

הספר מורכב משלוש יחידות: הראשונה - תולדות שתי משפחות ההורים, רוזן ופרייליך, שחנה שרטטה אותן ברגישות ובאהבה רבה; השנייה - ספרו של שלמה רוזן מתוך המפולת, שבו הוא מתאר את מה שעבר עליו בימיה הראשונים של המלחמה בעיר שדליץ; השלישית - מעל 50 ממכתביו של שלמה רוזן מכפר עציון בימי המצור והמערכה בשנת תש"ח. שלמה ניחן בכושר אבחנה דק ומדויק ובכושר ביטוי מרשים. על אלה הוסיפה חנה

הארוכות בין האתרים בפולין, הראתה לי חנה נוסכבים (רוזן) ספרון קטן, מתוך המפולת, שכתב אביה, שלמה רוזן, ובו הוא מספר על קורותיו בפולין בימים הסמוכים לפרוץ מלחמת העולם השנייה ובשבועות הראשונים למלחמה. מיד צדה עיני כתובת, רחוב שנקביץ 44 שדליץ. בדיוק אז עמדנו לחצות את העיר שדליץ. ביקשתי מהנהג שיוביל אותנו ישירות לכתובת הנ"ל. תוך זמן קצר עצרנו ליד מקום הבית שעל אודותיו מספר שלמה כיצד קרס עליו באחד מהימים הראשונים של ההפצצות הגרמניות על העיר. הצעתי לחנה וליוסי, בעלה, לרדת ולראות את הבית החדש שנבנה על הריסותיו של הקודם לו. ההפתעה הייתה רבה, וההתרגשות כפל כפליים. חנה מצאה לא רק את המקום המדויק של ההתרחשות, אלא גם את הגינה הציבורית שמאחוריו - הגינה שבה ישן אביה כשביתו עלה באש ההפצצות. כולנו התרגשנו יחד עם חנה בביקור הקצר במקום. במסע הגענו לעוד אתרים שבהם התחוללו סיפורים אישיים וקיבוציים של הורינו. בתום המסע שבנו ארצה, ושיתפנו בחוויות וברשמים את בני כפר עציון שלא השתתפו במסע. המפגש עורר בכמה מאתנו עניין מחודש בסיפור המשותף שלנו ובשורשים של הורינו בפולין. בעקבות זאת בחרו כמה מבני כפר עציון לשתף ציבור רחב בסיפור האישי והקיבוצי שלנו. נדמה לי שגם ספרה של חברתנו, חנה נוסכבים (רוזן), דרך האבות, הוא אחת התוצאות של המסע לפולין.

רוב חברי כפר עציון וחלק מחברותיו נפלו בקרב האחרון בכפר עציון, ד' באייר תש"ח, 13.5.1948. אנו, ילדיהם, היינו אז רכים בשנים, ולא זכינו להתחנך ולגדול על ברכי אבא. המידע שנותר בידינו על האבות מועט. בחלק ניכר מהבתים כמעט שלא סיפרו על כפר עציון ועל האבות שנפלו בקרב. האלמנות התקשו לעשות זאת, חלקן נישאו בשנית, ובנו בית חדש. דומני שעיקרון שלילת הגולה הוטמע בהם באופן שסיפורם האישי בגולה כמעט נגוז. רבים מהם לא סיפרו בארץ את סיפור נעוריהם בגולה. חלק מהנשים האלמנות ידעו מעט על פרק זה בחיי בן זוגן. ספרה של חנה מאפשר להשלים פערים, למלא חללים עמומים בתולדותיהם של האבות והאימהות שלנו.

חנה משרטטת קווים לקורות חייהם של הוריה, שניהם ילידי שדליץ, וחברים בתנועת הנוער הדתית. מפי אמה, רחל, תיארה חנה את הידידות שבין הוריה בהיותם זוג חברים בתנועה ובהכשרה לקראת העלייה: "הרעיון הציוני והחלומות לעלות לארץ ישראל היו הנושא החשוב והמשותף ביניהם." המחויבות האידיאולוגית העמוקה, להט ההגשמה החלוצית והחינוך המסורתי השמרני שרבים מהם זכו לו, מילאו גם את עולם הזוגיות שביניהם.

סיפורם של שלמה ורחל, כמו סיפורם של רבים מחברי כפר עציון, תש"ג-תש"ח, יכול לשמש ספר לימוד מצוין לקורות עמנו במזרח אירופה ובארץ, ממלחמת העולם הראשונה ועד עתה. החוויות שחוו, המכשולים שצצו בדרכם ושהיו לאתגרים קשים ומרים, תבעו מהם התמודדויות מורכבות בשלבי העקירה מהגלות ובניין הארץ. הם נדרשו להכרעות גורליות בחייהם הצעירים: עזיבת הבית והמשפחה ויציאה לתנועת נוער שחינכה למרד בעולם המבוגרים; העלייה לארץ ישראל, שבה התמודד היישוב היהודי

חשמונאית ושמה עכסה

זאב ספראי

הוצאת ספר

2019

חשבתם שאתם מכירים את סיפור החשמונאים?

תחשבו שוב...

בסיפור חשמונאית ושמה עכסה תגלו את האחות הלא ידועה של החשמונאים – עכסה, המספרת באופן מרתק מנקודת מבטה, את סיפורי החשמונאים. עכסה היא נערה אמיצה, חכמה ובעלת תכונות של מנהיגה שלא חוששת לשנות את ההיסטוריה היהודית ואת גורל משפחתה.

בספר הזה המחבר – פרופסור זאב ספראי, הוא "סבא זאב", סבא שסיפר לנכדיו מולי ז"ל וליאם סיפור בהמשכים לפני השינה, והפך את הסיפור לספר ילדים מותח שגם מבוגרים יכולים להתעשר ממנו.

* דינה ספראי, קבוצת יבנה

"דפים אישיים", שבהם פרשה בפנינו תמונות מעולמה האישי והמשפחתי, בזיקה ישירה להוריה. הספר ערוך בטעם רב, מעוצב ומעוטב בציורים רבים של נופי גוש עציון, שציירה חנה, ובצילומים מאותם הימים, התורמים רבות להשרות על המעיין בספר את האווירה הנשקפת מבין דפיו.

ההיסטוריון שבי מבקש להעיר: בשוליהם של חלק מהמכתבים רשמה חנה הערות הבהרה לדברים ולזיהוי האישים והאירועים הנזכרים בהם. לטעמי, ראוי היה להוסיף הערות גם במקומות שבהם שלמה ר' לא דייק בתיאור הנעשה בגוש עציון בימי המערכה. זאת, בעיקר למען הקוראים שאינם מצויים בקורות גוש עציון. הצורך בעדכון ובדיוק בפרטים שנמסרים בעדויות ובמכתבים אישיים, מוכר וידוע היטב לכל העוסקים בתחום. לעתים קרובות אנשים שהיו קרובים מאוד למאורעות מסוימים שוגים בפרטים, מחוסר ידע ועדכון. לדוגמה, הל"ה יצאו מהר-טוב ולא ממעלה החמישה, והם לא טעו בדרך. כנראה חברי כפר עציון לא ידעו זאת באותם ימים.

בחתימת הספר כתבה חנה דברים ממצים, שבהם ראוי לחתום סקירה זו:

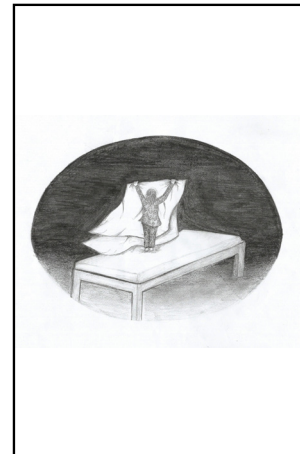
אני מודה לקב"ה על מה שירשתי מאבא. אשריי שזכיתי לאב שהיה אדם נפלא ואהוב. אשריי שהכרתי אותו, אשריי שהוא הכיר אותי, נתן לי את שמי, שמח בי מאד והתנחם בי על אוברדניו. נהנה לגדל אותי בשנים בהן זכינו לכך. אשריי שזכיתי להכירו יותר ויותר בשנים שאחרי נפילתו, דרך מכתביו, ספרו וצילומיו (דרך האבות, עמ' 522).

ועל כך אוסיף: אשרינו שחנה זיכתה אותנו בזכות גדולה להכיר בדרך זו אותה ואת הוריה!

אני ממליץ בחום שספר זה יהיה זמין בכל ספרייה בקיבוצים הדתיים. הספר ראה אור בשיתוף בי"ס שדה כפר עציון והוא מופץ על ידיו.

להזמנות: 02-9935133; bsade@kfar-etzion.org.il

* יוחנן בן יעקב, כפר עציון

חמישה סיפורים על לושיק

חנה בן צבי גורן

הוצאת ספרי ניב

תשע"ט, 2019

החורבן בפיג'מה

התלמיד והאינטרקום קיבלנו מנה גדושה של הגרסה הקשה והלא מצונזרת של הסרט "אדמה משוגעת".

בקסם שקט, על גבול התקינות, פורשת חנה בן צבי גורן (גילוי נאות – אחותי הגדולה והנערצת) 'שמיכת' סיפורים אקוורלית, בהירה, עדינה ורזה על אותו עולם. לושיק, ילדה צעירה בגיל הגן ותחילת בית הספר, מפלסת שביל שמתחיל בפחדיה ובבדידותה, ומגיע עד מופת של הצהרת תקומה ועוצמה אישית.

אני מודה שהמכחולים שלי עבים יותר, הצבעים קודרים, והמריחות שלי היו יוצאות מחוספסות ודוקרות הרבה יותר, אך יש משהו מרגש עד דמעות ביכולת של חנה לתעל את המטען הרגשי העצום הזה למארג של מגע ידידותי למשתמש, נינוח וסולח.

ועל כך נאמר - דמעות שקטות (במיוחד עם מלווה אותן חיוך דק ואוהב) חודרות עמוק לתוך הלב והנשמה.

קוצים בגובה של שני מטרים וטמפרטורות שמזכירות כבשנים קידמו את מייסדי שלוחות שהגיעו לגיהנום הקיצי של עמק בית שאן בקיץ '84. חבורת נערות ונערים ששרדו את התופת, פליטים מרוסקים שאיבדו את משפחותיהם יחד עם ילדותם ונעוריהם בערבות אירופה החרבה ומחנותיה, חברו יחד ליצור חבורת מופת דתית סוציאליסטית בארץ ישראל.

על המתח הבלתי אפשרי הזה בין חורבן לתקומה במקום שמופת וגיהנום מתערבלים כמו אטריות ביצים ומרק עוף, גדלנו וחונכנו הילדים האמורים להיות הדור שיהפוך את הפירמידה על ראשה, וימחק את סימני הגלות. אף אחד מאותה חבורה של פליטים לא הבין דבר וחצי דבר בחינוך - מי שמונתה להיות מטפלת הייתה מי שסדרן העבודה החליט. ללא ידע, ללא ניסיון קודם וללא הורים שמהם אפשר ללמוד איך מחנכים ילדים.

כך גידלו אותנו מטפלות, מורים ושומרי ערב ולילה מתוך טירוף שחבר לאידיאולוגיה של החינוך המשותף. בעידן שלפני זכויות

✪ **מנחם גורן, מבוא חמה**

דבר המחברת

"במשך כמה שנים ישבה "לושיק" בלבי, במגירת, בחוסר בטחוני, עד שהגיחה לאוויר העולם. בעת כתיבת הסיפורים ראיתי בעיני רוחי את הקיבוץ שבו גדלה ובו המון פרטים ותמונות שנצרכו בנשמה. ואז פגשתי את רעות קרביץ* וראיתי שני ציורים שלה. וואו! זה היה כאילו ראתה מה שאני ראיתי!

מיד ידעתי שרעות אינה רק המאירת, היא מחברת הספר יחד אתי. רעות זיהתה תחושות וניואנסים באינטליגנציה רגשית עמוקה ובכישרון נדיר, ומראה ה"חאקי" של "חמישה הסיפורים על לושיק" הוא בדיוק מדויק איך שנראה תמיד בלבי, במגירתי ובאומץ לבי להוציאו לאור."

(חנה בן צבי-גורן, בת קיבוץ שלוחות ומחברת הספר)

* רעות קרביץ, מעלה גלבע, בת 17, תלמידת מגמת אמנות בשק"ד דרכא שדה אליהו.

הסיפורים עוסקים בילדה בגיל שנתיים וחצי עד ארבע וחצי. האם יש לך זיכרונות מהגילים הללו?

"אין לי ממש זיכרונות אישיים, אך אני מכירה ילדים בגיל הזה, ואני לא רואה בהם את הנחישות ואת התושייה שהיו ללושיק בגיל צעיר כל כך. התכונות הללו, שחלקן מופיעות בספר, ועל חלקן למדתי מסיפורים אחרים ששמעתי מחנה, הן שגרמו לי להתחבר ללושיק."

איך החלטת איזו סצנה לאייר בכל סיפור?

"כשקראתי את הסיפורים מתוך הדפים, היה לי כיוון, אך כשישבתי עם חנה, והיא שיתפה אותי באופן אישי בחוויות המוזכרות בספר, ותיארה לי איך הדברים נראים בדמיונה ובזיכרונה, הייתי מאוד קשובה לזה. זה חידד לי במה להתמקד, מה הדגשים החשובים באיור, ואיך לגרום לקורא להבין את החוויות שלושיק חוותה ולהתחבר אליהן."

איך השפיע הספר על היחס שלך לקיבוץ של פעם?

"בעקבות העבודה על איור הספר הבנתי כמה דברים שלא ידעתי על הקיבוץ השיתופי של פעם. החשיפה הזאת למציאות שבה חנה גדלה חידדה לי את ההבנה שלא הייתי רוצה לגור בקיבוץ כפי שהוא היה אז. אני חושבת שזו חוויה קשה לילד להיפרד מההורים בגיל צעיר, ולהורים - חוויה קשה לשלוח את הילד שלך למשך זמן רב עם המטפלת. קשה לי לקבל את העובדה שהמטפלות ראו את הילדים יותר מההורים שלהם. ילדים צריכים להיות קרובים להורים שלהם בגיל קטן, ואני חושבת שבתור ילדה אם הייתי צריכה להיות כך בשותפות - זה היה לי קשה. אולי הייתי מבינה את זה יותר כשהייתי גדלה, אבל אני בטוחה שזה היה משפיע על הקשר שלי עם הוריי ועל העיצוב שלי כבן אדם."

לאילו גילאים לדעתך מומלץ לקרוא את הספר?

"אני חושבת שבכל גיל אפשר וכדאי לקרוא את הספר: ילדים, נוער ומבוגרים. נוסף על כך שהוא כתוב בצורה יפה, ומתארים בו פרטים רבים, הספר בנוי בצורה המזמינה את כולם לקריאה. אני לא ממש אובייקטיבית, אבל אני ממליצה בחום. בעיניי חשוב לחשוף את המציאות של חיי הקיבוץ של פעם לכל גיל."

קו של חיבור - כשמאירת צעירה נחשפת לקיבוץ של פעם

תמר שיח, נערה צעירה ומוכשרת מראינת את רעות קרביץ, מאירת הספר.

תארי את הרגע שבו חנה פנתה אלייך וביקשה שתאירי את הספר.

"כשהגיעה אליי הבקשה הראשונית, זה אמנם החמיא לי שפונים אליי בהקשר כזה, ואפילו אפשר לומר שהתמלאתי בגאווה, אך התלווה לזה גם חשש. ברגע הראשון זה היה נשמע לי משהו שגדול עליי. חשבתי על זה עוד קצת, והחלטתי לא לוותר, כי הבנתי שזו הזדמנות בשבילי. ועכשיו, בסופו של דבר, אני ממש שמחה שעשיתי זאת."

איך התחיל התהליך מול חנה?

"בשיחות הראשונות שלנו התחלתי להבין מה היא רוצה, אבל בשלב הזה עדיין לא היה לי ברור איך אעשה זאת, ואם בכלל. ברגע שהתחלתי עם הסקיצות הראשונות, נשאבתי לתוך זה, ונהניתי - גם מהתהליך וגם מהתוצאה הסופית. אני בעצם חייבת להגיד כבר בתחילת הריאיון, תודה לחנה על ההזדמנות ועל החשיפה לתחום איור סיפורים."

בתור מי שגדלה בתנאים שונים מאלה שמתוארים בספר, עד כמה את מרגישה שיכולת להתחבר לסיפורים של חנה?

"גדלתי ביישוב קהילתי, שזה קצת דומה לקיבוץ של היום, אבל ממש שונה מקיבוץ שיתופי. בפגישות הרבות שהיו לי עם חנה הייתי קשובה לא רק לסיפור עצמו, אלא גם לתחושות שלה, וזה עזר לי מאוד להתחבר לסיפורים. אהבתי מאוד את הסיפורים העוסקים בחיי הקיבוץ. נחשפתי למציאות שלא הכרתי, לקיבוץ של פעם. שמיעת החוויות ממקור ראשון, ממי שגדל במציאות הזאת, גרמה לי להתחבר אל הסיפורים ולאהוב אותם, ודרכם - לאהוב את דמותה של לושיק."

בְּנִית הַמִּשְׁכָּן - חידת המשכן, בנייתו ונשיאתו

מרדכי בר דרומא (גוגל)

הוצאת ניב

תשע"ט, 2019

המשכן - גודל האמה ומידות עובי שלא נזכרו בפירושו, וגם אם בוחרים בעץ קל, אמנם המשקל הכולל של המשכן יורד, אך עדיין נראה שאין אפשרות לנייד אותו על גבי שש עגלות בלבד. כאן מרדכי הסתייע בפירושו של ה"חזקוני", שכמותו נכתב גם במדרש במדבר רבה, המפרש שמספר העגלות לא היה מוגבל, אלא "איש כפי עבדתו" (במדבר ז', ה). על פי שיטתו, הוא חישב ומצא שהיה צורך במאות עגלות לנשיאת המשכן.

נראה שהדרך שבה צעד מרדכי מיישבת את הקשיים העיקריים שהוא מעלה בספרו - המשכן אמנם גדול ומשקלו רב, אך היה עשוי במלאכת מחשבת, ונשען על אדנים גדולים וכבדים המוסיפים לו יציבות. משא המשכן גם הוא מיושב - לא שש עגלות עמדו לרשות הנושאים, אלא צי של מאות. גם המספר של אלפי הלוויים נושאי המשכן, כמו שכתוב בתורה, מתאים לצי נרחב, ולא למספר מצומצם של עגלות.

אמנם לא כל השאלות שמרדכי העלה בספרו באו על פתרון המלא, אך בלי ספק, הוא הצליח להנגיש ללומד התורה של היום נושא שעובר כחוט השני לאורך כל הפרשות של סוף ספר שמות.

הספר, הכתוב בשפה המובנת גם למי שלא מצוי בתחומים שבו הוא עוסק, נערך בידי הרב שאול ברוכי, אף הוא בן קבוצת יבנה. את ה"הסכמה" לספר כתב הרב בן ציון משה אלגאזי, ראש מכון "צורבא מרבנן". כמו כן, בערב ההשקה זכה הספר לדברי הערכה חמים מפי הרב אילעאי עופרן, רב קבוצת יבנה.

בדברי המבוא מרדכי מעיד על עצמו, שהספר הוא סיכום המסע שערך במשך שנים רבות בעקבות התעניינותו הרבה בנושא. התעניינותו נבעה מהידע שלו כבעל מלאכה (מסגר), ומניסיונו בהובלות כנהג משאית לשעבר. הוא החל לעסוק בנושא לפני כשלושים שנה, כשלקח פסק זמן מעבודתו כנהג לטובת תקופת לימודים בישיבת הקיבוץ הדתי. כמי שקרא את הספר, אני ממליץ לכל אחד לעיין בו ולהתרשם מפרי עמלו הרוחני והמעשי של מרדכי. יישר כוחו.

לאחרונה התקיים בקבוצת יבנה ערב השקה לספרו של החבר מרדכי בר דרומא, המכונה בפי כול 'גוגל'. שמו של הספר מעיד על תוכנו, ואכן מרדכי סוקר בו את מרכיבי המשכן ואת משקלם, את החומרים שמהם הם עשויים ואת מידותיהם. שתי השאלות המרכזיות שבהן עוסק הספר רמוזות בשמו: בניית המשכן ונשיאתו.

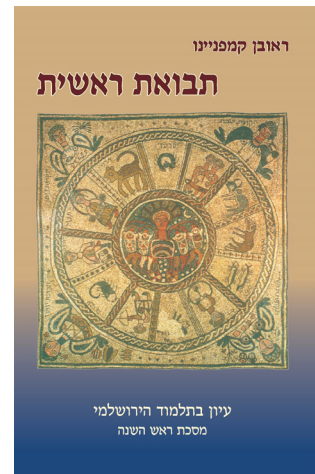
השאלה הראשונה עוסקת בזיהוי העץ שממנו עשויים קרשי המשכן, שאין כמוהו בחשיבות הלוגיסטית של ניוד המשכן. כל המפרשים הדנים במשכן מגיעים למסקנה שהעץ המוצע מוכרח להיות קל ביותר. אחרי בירור בוטני מקיף הגיע מרדכי למסקנה שהעצים שמהם היו עשויים קרשי המשכן לא היו עצי השיטה המוכרים לנו היום, אלא עצי אורן. והנה חיזוק לכך: מדרש תנחומא מספר לנו שיעקב נטע ארזים במצרים, כהכנה לבניית המשכן, ורש"י כותב על האורן שהוא ממשפחת עצי הארז. אם נעבור לימינו אנו, מעטים הם המפרשים המתעקשים לפרש שאכן השתמשו בעץ שיטה, מכיוון ששני סוגי השיטה הרלוונטיים הם כבדים מאוד.

מרדכי עוסק בספרו גם בזיהוי המדויק של מידת אמת המשכן וגודלה. לצורך כך הוא השתמש בממצאים שחוקרי האומנות המצרית והאגיפטולוגים מצאו בארכיאולוגיה המצרית, ובסופו של דבר, מה שנראה מסובך, נפתר כפשוטו - השימוש למדידת אמת הבניין הוא יד האדם - 4.25 ס"מ. מעניין כי ה"חזון איש", בכליו ההלכתיים, הגיע לפענוחה של האמה בהבדל לא ניכר. עובי הקרש הוא אמה אחת, כפי שלמדנו בברייתא דמלאכת המשכן.

באשר לאדני הכסף, מרדכי דן בשאלה האם הם היו דקים וקלים יחסית לנשיאה, אך לא תרמו ליציבותו של המבנה, או כפירושו של רש"י - עבים, יציבים וקשים לנשיאה. בהקשר הזה הוא מעדיף את פירושו של רש"י.

לעניין שינוע המשכן, מרדכי כותב שרוב מוחלט של הפרשנים מסכים שהמשכן נישא על גבי שש עגלות בלבד. כך מובן לכאורה מהכתוב בספר במדבר, אך מספרן המועט של העגלות מעלה שאלה כבדת משקל... גם אם "משחקים" עם מידות

✪ יוסי בן טולילה, קבוצת יבנה

תבואת ראשית - לקט עיונים בתלמוד הירושלמי, מסכת ראש השנה

ראובן קמפנינו

הוצאת הקיבוץ הדתי

תשע"ט, 2019

"תרומה צנועה לעיסוק המחודש בתורת ארץ ישראל ולהשבת התלמוד הירושלמי אל המקום הראוי לו בחיי התרבות, הספרות והדת בארצנו". כדי לחבב את הירושלמי, קמפנינו בחר בדרך חדשה ומקורית: במקום לימוד 'על הסדר' - בהתאם לסדר המשניות והסוגיות, לימוד המתאים ליודעי ח"ן - בחר לקרב את הירושלמי בלימוד "משפטים, פתגמים, הלכות ואמרות קצרות", שחלקם שגורים בפנינו, בשפה פשוטה וברורה. על כל פתגם יש שיעור קצר המתייחס לעקרונות ההלכתיים שמאחוריו, לרקע ההיסטורי, למציאות החברתית והכלכלית בזמן יצירתו ולהשוואת הסוגיות בירושלמי ובבבלי. בצד הוסיף לעתים פרשנות עצמית מעניינת. "מאמרים" ופתגמים מתייחדים בהיותם פרי חשיבה וניסיון של דורות המובא בתמציתיות, ואכן, בשיעוריו פרש קמפנינו יריעה רחבה של מידע תורני רלוונטי, ופירט את המחלוקות שמאחורי הפתגמים. ומכיוון שכל פרק עומד בפני עצמו, הלימוד כמוהו כ"סידור טעימות" המגלה את הייחודיות שבתלמוד ארץ ישראל. כדי לצמצם בהיקף השיעור העביר מידע גם להערות שוליים, ומומלץ לקרוא גם אותן. הרב בנימין לאו הדגיש כי קמפנינו השכיל לשלב עמקות יחד עם רוחב הדעת, ולהעביר לקורא עושר תורני כשהוא "מעובד ומזוקק עד דק".

למדתי, וגם הניתי. אדגים את הייחודיות של דרך הלימוד בשתי 'אמרות' מהספר "תבואת ראשית", שבו מ"א שיעורים.

האמרה "בנימוסון אינון עסיקין" (עמ' 285-291) מתייחסת לסוגיית קביעת זמן התקיעות לתפילת המוסף, ולא לשחרית. הבבלי (ראש השנה לב ע"ב) מביא את נימוקו של ר' יוחנן "בשעת גזרת המלכות שנו", ואינו מפרט. הירושלמי מרחיב ומבאר את המציאות שמאחורי "גזרת המלכות", ואף מביא את ר' אחא ור' תחליפא מקיסריה החולקים על ר' יוחנן, ולדעתם התורה עצמה כבר סמכה את התקיעות לקרבן המוסף. בלימוד המעניין קמפנינו משלב פסוקי מקרא, משניות, בבלי וירושלמי, פילון, הרמב"ם ושלושה חוקרים בני זמננו העוסקים בסוגיה

בשנת תשס"ט החל ראובן קמפנינו להוציא סדרת ספרים ייחודית על התלמוד הארץ ישראלי, הירושלמי. ספריו - "לקט מפאה", "פירות שביעית", "מעון הברכות", "שיח תעניות", וכעת "תבואת ראשית" - מתייחדים במטרתם, ברוחב הידע הנפרש ללומד ובדרך הלימוד הקצרה, הפשוטה והבהירה.

במשך גלות עם ישראל מארצו, נותר התלמוד הירושלמי כמעט בלתי ניתן להשגה לרוב לומדי התורה בשל הארמית הגלילית, השונה מהבבלי, ובשל מיעוט זמינותו. נוסף על כך, נפלו בו שיבושים רבים "עד שלעתים לא מוצאים את הידיים ואת הרגליים בסוגיה". גם הפרשנות "מועטה ולעתים מטעה, בהיותה שעונה על מה שנראה כמקבילה מן הבבלי". וכשם שגורלה של ארץ ישראל העסיק רק מעטים, כך היה גם מעמדה של 'תורת ארץ ישראל'. במאה ה-81 החל שינוי עם הופעת ראשוני מפרשי הירושלמי, והרב אברהם יצחק הכהן קוק אף "קשר לו כתרים" בהשוואתו לתלמוד הבבלי. בהגותו, תורת חוץ לארץ גדורה ומוגבלת, בעוד תורת ארץ ישראל פורצת אל מקורות הקדושה; תורת חו"ל דואגת לתיקון נפש הפרט, ואילו תורת ארץ ישראל - לאומה כולה; תורת חו"ל, יסודה בחכמה, אך בתורת ארץ ישראל משוקעות גם סגולת הנבואה והשראת השכינה. רחל קרן הסבירה כי הירושלמי הוא "הביטוי הנעלה ביותר לעולמה הרוחני של ארץ ישראל, ומבטא את התמודדות חכמי ארץ ישראל עם החיים בארץ על כל היבטיהם". פרופ' א'. שגאן אף טען כי את שיבת עם ישראל לארצו יש להשלים בחזרה אל "תורת ארץ ישראל הקדומה והליכותיה", ומייצגה, התלמוד הירושלמי, הוא הביטוי "הנעלה ביותר לעולמה הרוחני של יהדות ארץ ישראל".

קמפנינו הגדיר שלוש מטרות לספריו: הראשונה - לאפשר לימוד מהירושלמי ללא צורך להזדקק לעיון בירושלמי עצמו; השנייה - ליצור כלי עזר ללומדים את הירושלמי; והמטרה השלישית והמרכזית היא "להסיר הרתיעה מפני הירושלמי, המוצבת כחומה בצורה בפני ציבור הלומדים". בספריו ראה

ולהגיע לחוף מבטחים על אדמת ישראל, ונקלט בקבוצת יבנה, אשר קיבלה בזרועות פתוחות את אמו האלמנה עם שני ילדיה ובן אחיה.

הרב בני לאו, רב הקהילה של קמפניינו, ציין את מידות הישרות והצניעות המאפיינות אותו ומתבטאות בלימודו ובכתיבתו. מהיכרותי אותו בקבוצת יבנה, ביתנו המשותף, אוכל להוסיף עליהן את מידת הכרת הטוב, מידה שנשמעה באישיותו, ואף עיצבה אותה. ייתכן שתכונה זו, היא שהובילה אותו להימנות על החוג המצומצם של תלמידי חכמים שמטרתם גאולת 'תורת ארץ ישראל' הגלומה בירושלמי, העוסקים ב"השבת עטרה לבעליה". ואכן, בספריו על הירושלמי שזורה הכרת תודה לארץ, שבה מצא גם ביטחון וגם חירות לעסוק בלימוד תורה.

בספר "תבואת ראשית" מציין קמפניינו כי "אנו לא טעמנו כאן אלא מקצת מן המקצת הדרוש לעניינו, ואידך זיל גמור" (עמ' 50). בברכה זו גם נברך אותו, ונחזק את ידיו שיזכה בע"ה להמשיך במפעלו המיוחד, "ואידך זיל גמור".

✪ יואב איתן, קבוצת יבנה

ובכך מעשיר את הלומד ברקע ההלכתי וההיסטורי, ומדגים את חשיבותו של התלמוד הירושלמי לשם הבנת התלמוד הבבלי.

שיעור כ"ו (עמ' 291) עוסק בהבדלים בהשקפת העולם וב'דרך ארץ' שבין הירושלמי לבבלי, שיש להם גם השלכות הלכתיות. וכך, בדיון על עונשם של צאצאי בית עלי כתב הירושלמי כי כפרתם בתפילה, בעוד גרסת הבבלי היא שכפרתם היא בלימוד תורה ובגמילות חסדים. קמפניינו מצטט מהראי"ה קוק, שכתב שבארץ ישראל "משיגים אורה של תורה גם על ידי התפילה וההתבוננות בה... ובוזה יש הבדל בין אווירא דארץ ישראל... ובחוף לארץ". מכאן השיעור מתרחב לשאלת נתינת שלום של תלמיד לרבו, ומלמד כי בארץ ישראל קבעו "צריך לשאול במי שהוא גדול ממנו בתורה", אך בבבל קבעו ש"קטן אינו שואל בשלומו של גדול". הבדלים אלו נראים לכאורה קטנים, אך הם משקפים עולם אנושי וערכי שונה.

ראובן קמפניינו הוא אוד מוצל מאש, ואת השואה שרד בזכות אמו, חולדה לבית קאסוטו, שבחירוף נפש החביאה את ילדיה מציפורני הקלגסים. בגיל שלוש זכה לצאת מתוך התופת,

עינים בגב -
שישה מבטים על חינוך
 משה (קינלי) טור-פז
 הוצאת ידיעות ספרים
 תשע"ט, 2019

הספר בנוי משישה פרקים, ובכל פרק משה טור פז (קינלי) מתבונן על מערכת החינוך מזווית אחרת, כולן זוויות שמהן הוא ראה את המערכת בעצמו בתחנות חייו עד כה.

הפרק הראשון עוסק בחינוך מנקודת מבטו של התלמיד, הפרק השני עוסק בחינוך מנקודת מבטו של המורה, ובהתאמה אחר כך: הורה, מנהל בית ספר, מנהל מחוז, ולסיום – מבט אל העתיד.

"עיניים בגב, שישה מבטים על חינוך" הוא ספר על נושא מרכזי בחיינו – מערכת החינוך הישראלית. דומה שאין מי שלא חשוף אליו: תלמידים, הורים, מחנכים ומורים ועובדי מערכת שלמה, מה שהופך את הספר לרלוונטי לקהל רחב.

הספר משלב בין סיפורו האישי של איש חינוך שצמח מהשטח והוביל את המחוז הגדול בארץ לבין הסיפור הכללי של מערכת החינוך בישראל.

בתהליך ולהורים לא ניתן קול מכשילה אותו..."

העמדה העולה מהספר - שבית הספר נתפס כמרחב קהילתי, ושתפקיד מנהל בית הספר אינו מתמצה בהוראה - היא אבן יסוד בעולם משתנה, שבו למידת ידע יכולה לקרות מול מסכים באופן פרטני, ואילו הכלים הערכיים-חברתיים-קהילתיים זועקים לטיפול, והם כנראה יהיו נושאי הליכה בבתי הספר בשנים הבאות. זהו קול שחיוני להשמיע.

קינלי מספר על התמודדויות עם סוגיות של שתייה ואלומות בלי להתנצל ובלי לייפות מציאות, ובכך נותן פתח להתמודדות חשובה זו.

קינלי מדגיש את חשיבותו של התחום הבלתי פורמאלי דווקא בחינוך הפורמאלי. בין היתר הוא מספר על זירה חשובה וחיונית: "מדי יום הגעתי למגרש הכדורסל בהפסקת עשר", ומתאר כיצד הוא וצוותו הפכוהו ממוקד של אלימות למוקד של מעשים טובים.

בפרק יש התייחסויות גם לחשיבותו של ניהול התקציב בבית הספר, כורח שהוא גם הזדמנות - התמודדות עם פיטורי מורים, פתיחת מסלולים חדשים, דרכים לשינוף פעולה עם פילנתרופיה וחשיבותו של ניהול נושא זה כחלק אינטגרלי של תפקיד המנהל.

הפרק "עין של מנהל מנח"י" נפתח בפתיחה כפולה. אם כל הפרקים האחרים נפתחים בכותרת: "חמישה דברים שלמדתי", פרק זה נפתח פעמיים - הפתיחה הראשונה: "דברים שלמדתי כמנהל בשירות הציבורי", והשנייה: "דברים שלמדתי כמנהל מערכת החינוך הגדולה בישראל". כן, כדאי לקרוא את עשר ההמלצות הללו החל מ: "התמקדו בנושא ערכי אחד שיהפוך לסימן ההיכר שלכם" ו"תפקיד המטה לשרת את השטח" ועד האחרונה: "תפרשו בזמן".

רבים בישראל כתבו על מערכת החינוך כתלמידים או כמורים, יש גם כתיבה של מנהלי בתי ספר. (בשנים האחרונות מכון 'אבני ראשה' נותן בית, ומעודד כתיבה איכותית זו). מעטים כתבו על המערכת בראייה כוללת שאינה אקדמית. וכאן בפרקים החמישי והשישי עיקר כוחו וחשיבותו של הספר בעיניי. התובנות של תלמיד-מורה-מנהל מתורגמות לתובנות ברמת מטה ומערכת, ואף משנתות.

קינלי "אוחז בשור בקרניו", ומתאר את ההתמודדויות הגדולות במערכת החינוך בירושלים, שהיא אכן הגדולה בארץ, ומכילה DNA היכול ללמד על המערכת הישראלית כולה.

הוא מתאר את המערכת, ומסביר את ההבדל בין מנהל בית ספר המוביל את המערכת דרך החינוך עצמו, ובו בלבד, לבין מנהל מחוז, האחראי על כוחות מערכתיים גדולים, שדרכם מעוצב מקרו: מבנים פיזיים, תקנים, הסכמי עבודה, הסעות - שמקבלים מזווית זו מקום מכריע. וכן נושאים כמו בית הספר בקהילה כפרויקט כלל עירוני, אוזרי רישום פתוחים או סגורים (השוואה בין תל אביב לירושלים) עבודה עם ועדי הורים, או

כל פרק נפתח בחמש תובנות - תמצית רעיונותיו והמלצותיו של קינלי על החינוך מהזווית של אותו פרק.

תובנות אלה מפורטות בתוך הפרק באמצעות סיפורי מקרה שנבחרו בקפידה, ומאפשרים למידת "מקרו" באמצעות סיפור ה"מיקרו". כתיבה זו מזכירה ספרי ניהול מתחומים אחרים, והופכת את הספר לקריא ומעניין, מספקת זווית אישית, ומציעה כלים ורעיונות לשיפור.

אפתח בגילוי נאות: מחבר הספר הוא חברי הטוב. היינו עמיתים כשניהלנו במקביל את בתי הספר העל-יסודיים בתנועת הקיבוץ הדתי - קינלי בשק"ד, ואני בקבוצת יבנה - ואף זכינו לשתף פעולה ביניהם. לימים זכיתי לעבוד בצוותו של קינלי במנהל חינוך ירושלים (מנח"י).

אמשיך באזהרה: קוראיו הירושלמים והקיבוצניקים של הספר עלולים לגלות בו סיפורים המסופרים עליהם, ולהיות עסוקים בכך תוך כדי הקריאה, וזו לטעמי החמצה. אמנם נחמד להרגיש "בבית" בתוך סיפור, מעט כמו הצצה אל מאחורי הפרגוד של מחזה שבו אתה השחקן. עם זאת, יש כאן בעיניי, הרבה יותר משינוף בסיפורי מקרה - חשובים, עצובים שמחים או מצחיקים ככל שיהיו. קינלי מצליח לשרטט תמונה שהיא מקומית, ובאותה העת כלל-ישראלית, המאירה את מערכת החינוך הישראלית מבפנים.

לא אתייחס במסגרת זו לכל פרקי הספר, אלא לכמה מוקדים ממנו.

בפרק "עין של מנהל" קינלי מגדיר את תפקיד מנהל בית הספר כ: מצמיח של אנשים, מנהל חדר המורים, ממונה כספים, מנהיג פדגוגי ומנהיג קהילתי. הוא שואל: "כיצד הפך המנהל למי שנתפס בעיקר כמנהיג פדגוגי?" (עמ' 551) שאלה זו מאתגרת את האופן שבו תופסים את תפקיד המנהל בעשור האחרון. תפיסה זו עוצבה במשרד החינוך ובמכון 'אבני ראשה', האמון על הכשרת מנהלים וליוויים המקצועי, ומכוון את המנהלים להיות בעיקר מנהיגים פדגוגיים. קינלי מתייצב נגד תפיסה זו, וטוען שמרוב חשש להתנגש עם המגזר הדתי/חרדי/ ערבי בחרו לדלג על השיח הערכי, שאותו הוא רואה כחיוני. והוא מוסיף: "כתוצאה מכך שרוב מנהלי בתי הספר היסודיים אינם אחראים לכסף או לכוח אדם... תופעה זו אפשרית, אף שאינה נכונה מבחינה ניהולית". הוא מדגיש, בעיניי בצדק, ואני מניחה שיסכימו עמי גם מנהלי בתי ספר רבים: "מנהל הוא מנהיג המצמיח אנשים, הוא נמדד בתוצאות שלו - האנשים שהוא מגדל, לא בציונים שלהם, הוא חייב לקבל שליטה על המשאבים ובהתאם לכך לשאת בתוצאות."

בפרק זה קינלי מתייחס בהרחבה גם להיבט הקהילתי של בית הספר (עמ' 851) "אני אפשר להתעלם מכך שבית הספר אינו יחידה ממשלתית רגילה. הוא ארגון חברתי-חינוכי הקשור בהקשר גיאוגרפי-קהילתי מסוים... התעלמות ממאפייני הקהילה... יכולה להכשיל מנהל... והעובדה שקהילה לא שותפה

הכותרת בלבד, הוא לב העניין, והוא חשוב!

קינלי מציע מערכת חינוך עתידית שבה יש מטרות חינוכיות ברורות, שהליכה שלהן היא שלושת הביטחונות הללו.

הוא קורא להגביל את מספר מקצועות הלימוד, לבנות מערכת שעות אישית המותאמת לכל תלמיד, בדומה למערכת החינוך המיוחד, להשקיע בצוותי מורים איכותיים ולומדים, להתאים את חללי הלמידה הפיזיים לצורכי המורים והתלמידים, ולפתח אתוס ייחודי לכל בית ספר.

כנגד תפיסות רווחות, המפרידות את העמדות הפוליטיות מהמערכת החינוכית, הוא מדבר בעד דיבור לגיטימי של אנשי חינוך בנושאים הללו.

בסוף הספר קינלי מתייחס למערכת החינוך בגיל הרך - לגני הילדים ולחשיבותם המרובה. כאן אני מסכימה אתו עד מאוד, אך חוששת שבספר של קרוב ל-400 עמודים התייחסות של עמוד וחצי לשנים קריטיות אלה רחוקה מלהספיק.

בעיניי הספר מעניין, וחשוב מאוד שיקראו אותו כל מנהיגי המערכות החינוכיות בישראל - מנהלים, אנשי מטה ורשתות חינוך - וכן מורים, אנשי חינוך והורים.

* שרה עברון, סעד

בתי ספר שש-שנתיים או שמונה וארבע שנתיים - כל הסוגיות האלה הן סוגיות משמעותיות המעצבות מערכת.

בפרק זה יש התייחסות לשני נושאים ייחודיים לירושלים: מערכת החינוך הערבי במזרח העיר ומערכת החינוך החרדי. בכל אחת מהן קינלי מתאר את ייחודה ואת אתגריה, ומסמן הצלחות וכישלונות.

הפרק מכיל תיאור ממצה ובהיר של מערכת החינוך החרדי המרשימה, עם עוצמותיה וחולשותיה, וגם של העוולות ושל האתגרים, למשל במיונים לסמינרים.

המפעל החשוב שהוביל קינלי בתוך מנח"י, גיוס חרדים לצה"ל, הוא בעצם אחד מסימני ההיכר שהוא השאיר במערכת, (המלצה מס' 5 בפתיחת הפרק) והוא מוקד שינוי בחברה החרדית הנמצא בעיצומו - פרק חשוב ומומלץ ביותר לקריאה בעיניי.

הפרק החותם את הספר הוא מבט לעתיד. בפרק זה קינלי מסכם את תורתו במודל שאותו הוא מציע לאנשי חינוך: "מודל שלושת הביטחונות" - המודל הוא אמפירי, ומגיע מהשטח: ביטחון עצמי, ביטחון חברתי וביטחון ערכי - כל אלה הם כלי בסיסי שיש לתת לכל ילד, ובהם יש להשקיע. בחירת השם ה"ביטחוני" אולי נועדה למשוך את האוזן הישראלית המייחסת חשיבות לעיסוק בנושא הביטחון, ועם זאת, הנושא עצמו, ולא

חנה בן יצחק (מורפורגו) ז"ל

נולדה: כ"א בשבט תרפ"ג 7.2.1923
נפטרה: י"ד בתשרי תשע"ט 23.9.2018
שדה אליהו

סובב סבב הולך הרוח... // מה-יתרון לאדם בכל עמלו שייעמל
תחת השמש... // מי יודע רוח בני האדם העלה היא למעלה...
וגם: לכל זמן...

כך נקרא בקהלת. הגיע זמנך חנה. הגוף דעך לאטו, הנשמה נסקה למרום, ובתוך ימי המועד היא שבה אל מקורה, אל מתחת לכסא הכבוד, ואת המספד והדמעות החנקנו עד לאחר מצוות השמחה. אני נפרדת ממך, חנה, בשם הקבוצה – קבוצת שדה אליהו וקבוצת 'אריה', שאת ואריה אישך הייתם בין מייסדיה. אני נפרדת ממך בשם קבוצת 'סייפן-ורד', קבוצת הילדים שחינכת באהבה ובמסירות.

בהיותך נערה צעירה נסחפת וטולטלת מהקן המשפחתי אל העולם שסער אז, ערב מלחמת העולם השנייה. בגיל 16 עלית ארצה, ובמשך שנתיים התחנכת במוסד 'אהבה' שבקריית ביאליק. משם בחרת להצטרף לשדה אליהו, והיית מראשוני האיטלקים שהצטרפו לייקים המייסדים.

מן השילוב הזה צמחתם את ואריה כווג, והקמתם משפחה לתפארת, גדולה במיוחד, שהייתה אז חריגה בנוף הדמוגרפי. זכית לנכדים, לנינים ואף לחימשים. ראית בהקמת משפחה גדולה מטרה נעלה, אך לא בלעדית. התמסרת גם לעבודה החקלאית ככרם, לעבודת החינוך בבית הילדים, לעבודות השירות במכבסה ובמוחסן וליצירה המשותפת בקיבוץ. דבקת והאמנת בכל לבך בחיי השיתוף בדרך התורה והעבודה. חיית אותם בצניעות, ברגישות לזולת ובמעשים של חסד. עינייך היפות היו מצטעפות דמעה בנקל, אך גוון הזקוף, האצילי, לא התקפל, גם כשהשכול והצער פקדו אותך - קודם רפאל ואח"כ דנה, וגם סלעית. הצרות שניחתו עלייך חרשו בך קמטים, אך לא שברו אותך עד עפר. תמיד היה שמור אתך חיוך של חן לכל אדם, גם אם העין לחה בדמע. גם כשתש ממך הכוח לדבר, עדיין חייכת לכל חבר. זכית להיפרד מהעולם בערב חג, כשכל ילדייך סביבך. בעודך מחייכת נשמתך עזבה, ועלתה למרום לפגוש את מי שלא זכה להיות כאן לצדך.

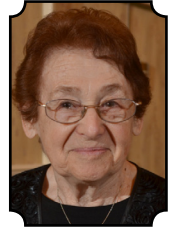
היי נא מליצת יושר בעבור כולנו, ובקשי נא מעושה השלום במרומו, כי ברחמי יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל.

יהי זכרך ברוך.

מרב פלק

סידי בר שלום ז"ל

נולדה: כ"ו בחשוון תרפ"ג 17.11.1922
נפטרה: כ"ג באלול תשע"ח 2.9.2018
שדה אליהו

סידי יקרה ואהובה,

בחרת להיפרד מאתנו בזמן שבו התחלנו לומר סליחות ולקרוא את שבע הפטרות הנחמה. סליחה ונחמה. את היית עולם מלא טוב לב ורגישות לכל הסובבים אותך. מפיך לא נשמעו ערעורים על מהלכיו של הקב"ה.

התייתמת בגיל צעיר מאמך, וזכית לאמא שנייה אוהבת ומסורה, שנספתה בשואה. התגברת על הצער ועל הכאב בזכות האמונה התמימה שלך ומתוך מבט ותקווה לעתיד טוב יותר. יחד עם יהודה ז"ל בנית בית בארץ ישראל, שהוא היה משאת נפשך.

ידעת איך לנטוע בילדייך ובדורות הבאים את הכרת הטוב ואת היכולת לראות בכל קושי והתמודדות הזדמנות להפוך לאנשים טובים יותר. ידעת להתנהל תמיד עם הסובבים אותך בענווה וביחס אישי חם. בילדותי נהגתי לבוא ולהתארח אצלכם, ותמיד הרגשתי רצויה ואהובה, והתכבדתי בפינוקים מעשה ידייך. אני זוכרת איך ניסית בסבלנות אין קץ להראות לי את השלבים של גיהוץ החולצות מהצווארון עד לשרוולים. התרשמתי איך לכל דבר התייחסת כאל תורה שיש ללמדה. אני נפרדת ממך בעצב גדול ובגעוע. בעבורי ביתכם היה כבית שני.

ערך החברות תפס אצלך מקום חשוב מאוד. לא סירבת לקבל עלייך תפקידים ועבודות גם כשיהודה כיהן בתפקידים ציבוריים ונעדר מהבית ברוב ימות השבוע.

בשנים האחרונות לחייו של יהודה, בזמן מחלתו, הקדשת את כל כולך במסירות ובאהבה להקל עליו ולהנעים לו את השעות הקשות. לא ראית בזה דבר מיוחד; שמחת שאת מסוגלת להתמודד עם הכול לבדך.

הייתה בך סקרנות אינטלקטואלית וצימאון לדעת, השתתפת במגוון חוגים, והגעת באופן קבוע לשיעורים ולהרצאות עד ערוב ימייך. השכלת לראות בכל אחד מהסובבים אותך את מעלותיו, ולהכיר תודה על שזכית לחיות במקום שכה אהבת.

ילדייך ראו בך מקור השראה ושמחה, והשיבו לך באהבה רבה. "שאני סביב עינייך וראי פלם נקבצו באו לך, בנך מרחוק יבאו ונבנתך על צד תאמנה". נאספה סביבך משפחה ענפה של בנים ובני בנים, שילשים, ריבעים וחימשים - בעבור כולם את הגזע והשורשים שמהם מסתעפים ומתגשמים החלומות והתקוות שלך ושל יהודה.

יהי זכרך ברוך.

בלהה שטראוס

שרה (שריתה) דוידסון

ז"ל

נולדה: י"ט באייר תש"ז 9.5.1947
נפטרה: ג' באדר ב' תשע"ט 10.3.2019
עין צורים

שריתה יקרה,

נולדת וגדלת בארגנטינה, להורים שחינכו אותך לצינונות ולשמירת מצוות. הגעת ארצה ב-1964 במסגרת המכון למדריכי חו"ל, כחניכת בני עקיבא. נשאת בארץ כדי לקלוט את הוריך, שעלו זמן מה לאחר מכן. בהמשך, נישאת לאברהם יקירך, ויצאת ללימודי הוראה בגבעת וושינגטון. יחד גידלתם כאן ארבע בנות יקרות: מירב, רותי, מ'ה ואפרת.

עבדת בגן ובבתי ילדים, ואחר כך יצאת להוראה בביה"ס היסודי בקבוצת יבנה. בכל מקום שבו עבדת, השארת את רישומך כחרוצה, ישרת דרך, מקפידה על קלה כחמורה. הרבצת בתלמידיך תורה ודרך ארץ, וחיבבת עליהם את לימודי המתמטיקה. כאשר חדר המחשב לחיינו, בשונה מהרבה מורות בנות גילך, התיידדת עמו. שנים רבות הייתי שותפה אתך לנסיעות הבוקר לקבוצת יבנה, ואת תמיד היית הראשונה להגיע... קיץ וחורף...

נשאת את מחלתך בדומייה. המושכת כרגיל במלאכת ההוראה. לקח לנו הרבה זמן להבין כמה קשה לך. כאשר נישאו הבנות, היית ממש "אם הבנות שמחה".

בעת האחרונה ראינו כמה קשה לך, אך כיצד אינך מוותרת. יוצאת שלובת זרוע עם אברהם להליכה מסביב לקיבוץ. מגיעה בשבתות לתפילה, ומירב תמיד לצדך...

קיוונו להחלמתך, אך התבשרנו בגרועה שבשורות. החברות נרתמו לבקרך ולהנעים עלייך את הימים הקשים. הבנו ממך שאת מבינה היטב מה שקורה... אני זוכרת שניסיתי לבדוק אם אפשר להציע לך ספר טוב, ואת ענית: "כשאני מתחילה לקרוא, המחשבות הולכות למקום אחר."

גיבורה היית בעינינו בימים הקשים הללו. יודעת שאת אולי לא תזכי לרקוד בחתונתה הקרבה של אור, נכדתך הבכורה שכל כך אהבת. יודעת שכל יום שחולף ולא מביא עמו נס - קשה לך, לאברהם ולבנות שסעדו אותך באהבה גדולה. וגם שם, בשכך במצבך - התעניינת בנעשה סביבך, השפעת מחכמתך על אנשי הצוות שסבבו אותך, לא הכבדת. קיבלת עלייך את הדין. היש גבורה יותר מזו?

אברהם יקר, בנות אהובות, חתנים ונכדים, מחבקים אתכם בשעה קשה זו. נשתדל לתמוך ולסייע ככל שנוכל, כמיטב המסורת של עין צורים.

יהיה זכרך ברוך, מיכל חן

נאוה לבנה ז"ל

נולדה: ה' באדר א' תשי"ד 8.2.1954
נפטרה: כ"ג בשבט תשע"ט 29.1.2019
בית יתיר

נאוה,

בת למשפחה דתית וציונית מאוד, שתמיד חלמה לעלות לארץ. בסיום שנת הכשרה בקיבוץ עין הנצי"ב חזרה לחו"ל, והמשיכה להיות פעילה בתנועת 'בני עקיבא', ובד בבד ללמוד לתואר ראשון בפסיכולוגיה. אחרי מלחמת יום הכיפורים התנדבה בעין צורים, וייצגה את 'בני עקיבא' אמריקה בוועידה העולמית. זכתה להשתתף גם במפעל האדיר של אריה קרול, כשליחה ברוסיה. ב-1975 נישאה לחיים ליפניק-לבנה. יחד עלו עם חברי גרעין 'מוריה' לקיבוץ מעלה גלבע. בקיבוץ עבדה בחקלאות ובצוות הגינון. בשנת 1986 עברו לבית יתיר. גם שם עבדה בחקלאות, ואחר כך בצרכנייה, במיזם להקמת ספריות ביישובי דרום הר-חברון ובניהול הספרייה באפרת. לקראת הפנסיה ניהלה את המכבסה של כפר עציון.

וכך ספד חיים לאשתו האהובה:

מהרגע הראשון שהכרתי אותך הבנתי שאת מיוחדת. קודם כול בנתינה. אמרת שאנחנו חייבים לקדש את חיינו לנתינה - לזולת, למדינה, לחברים... ושאינן לזה גבול, וכך התנהגת כל חיך. לא הייתה מציאות שבה לא עצרת לטרמפיסטים. היית גם מקפידה אותם לאן שצריך בשעות מאוחרות של הלילה.

הייתה בך אחריות ומסירות נפש בכל תפקיד שקיבלת על עצמך. הייתה בך צניעות פנימית וחיצונית, ותמיד התייחסת לכל אחד בסבר פנים יפות. כסף היה בשבילך אמצעי לעשות טוב, לא כדי לבנות בית יותר יפה או לקנות רהיטים יקרים. הילדים שלנו זכו ממך לאהבה ללא סייג. הצלחת לרקום יחסים מיוחדים גם עם כל הנכדים. תמיד שמת את הצרכים שלהם לפני הצרכים שלך.

שלושה שבועות אחרי הציאה לפנסיה התגלתה אצלך מחלת סרטן אלימה. בתקופה האחרונה לחיך התפללנו לרפואתך, בני משפחה וחברים, אך לא נענינו. המחלה הכריעה אותך. אין דרך שבה אוכל למלא את החלל הזה. את היית המגדלור והמנטור שלי. לא הייתי יכול להיות מי שאני היום בלי הליווי שלך. ועל כל זה אני אסיר תודה. היית יהלום.

אני בטוח שתמשיכי להיות מליצת יושר בעבורי, בעבור הילדים והנכדים ובעבור כל עם ישראל.

"רבות בנות עשו חיל, ואת עלית על כולנה."

חיים

פנחס מוטוט ז"ל

נולד: ז' בכסלו תרפ"ה 4.12.1924
נפטר: ט' באייר תשע"ט 14.5.2019
ניר עציון

אבא יקר שלנו, מה נאמר עליך?

בזיכרוננו צרובים רק זיכרונות מתוקים: פיקניק בשקיעה בים, ישיבה על ברכיך כשנהגת בטרקטור או במשאית, טיולים בחו"ל, ומעל לכול - דאגה אמתית.

זכור לי שכשהייתי ילדה, נסעתי אתך לעתלית, ישבתי לצדך בקבינה, ולפתע בלמת את המשאית, יצאת, וחזרת כשבידך צב שהיה מונח על גבו בכביש. עד היום אני נושאת את התמונה של איש גדול המחזיק צב זעיר, ובכזאת רגישות גם טיפלת בו בבית עם "אבקת קסמים", ושחררת אותו כששריונו התאחה. כן, במשפחתך היית ידוע באהבתך לחיות, ואותה הורשת גם לבנותיך ולנכדיך.

תמיד היינו גאות בכך - היית אבא גיבור, לחמת במלחמת העולם השנייה, ואת סיפור השבי שלך בידי הגרמנים לא התעייפנו מלשמוע, אנחנו וילדינו.

גם במלחמות להגנת הארץ השתתפת, ובנית אותה - וזו לא קלישאה - בדם, ביזע ובדמעות. אהבת את המדינה שלמענה נלחמת, והיית פטריוט אמת.

אתה ואמא עזבתם מאחוריים את משפחותיכם, ובהרתם להקים כאן את ביתכם ואת עתידכם.

ניחנת בסובלנות, בפתחות ובפלורליזם: זכור לי חבר מוסלמי שלך שהיה כאן בן-בית, כומר שהזמנת אלינו לשבת, והנזיר מהמזרחק שנהגת לבקר. לכולם הייתה בלבך פינה חמה.

החברים שהכירו אותך היטב יודעים בטח עד כמה פדנט היית, ועד כמה עמידה בלוח זמנים הייתה טבועה בך. נהגת לומר: "צריך להגיע עשר דקות קודם, ולא דקה אחרי."

לאחרונה, כשמצבך החמיר, פנית אליי ושאלת: "למה אלוקים שכח אותי? הוא לקח את אשתי, את אחיי, את חבריי, ועליי דילג. למה?" חיבקתי אותך ואמרתי: "את הממתקים, אבא, אלוקים משאיר לו לסוף."

אבא, אנחנו נפרדים ממך, ועכשיו אתה מצטרף לאמא. שמרו עלינו שם מלמעלה, והיו בעבורנו מליצי יושר.

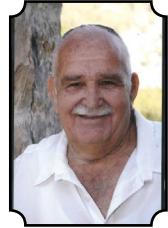
אוהבים אותך, וכבר מתגעגעים,

מיכל, נגה, אסנת, החתנים, הילדים והנינים. וכמובן, לורנס, שאוהב אותך כמו אב, ושאתה ראית בו בן. נוח על משכבך בשלום, ותהיה נשמתך צרורה בצרור החיים.

בתך, נגה טובלי

יצחק (אובי) שגיא ז"ל

נולד: ד' בכסלו תש"א 4.1.1940
נפטר י' בניסן תשע"ט 15.4.2019
עין הנצי"ב

"צדיק כתמר יפרח" - זה המשפט שליווה אותך רוב חיך, והשיר שאהבנו לשיר ביחד. בנוגע לתמרים, הקשר שלך אליהם גלוי וידוע לכל מי שהכיר אותך. לעומת זאת, אולי לא כולם מכירים צדדים אחרים שבהחלט מעידים על היותך ראוי לתואר 'צדיק'.

כשהגעתי כעולה חדש לעין הנצי"ב, שובצתי במטע התמרים בחברת ותיקי הענף, והיו לי לא מעט חששות. את הקליטה בענף ריכך לי מהר מאוד חבר קיבוץ, שגם לימד אותי ערכים חשובים לחיים - זה היית אתה, אובי. אחד הדברים המשמעותיים שלימדת אותי היה איך לשלב תורה עם עבודה - לא רק כאמירה, אלא כדרך חיים. בהפסקות מהעבודה היינו מתיישבים עם משניות קטנות, וכך למדנו כל יום לפחות שתי משניות עם קהתי.

דרך העבודה והלימוד המשותף התחלנו להתחבר, ובמשך שנים למדנו כחברותא בערבים. גם בשנים האחרונות הייתי מגיע פעם או פעמיים בשבוע, והיינו יושבים ולומדים. המטפלות של בית עינב, הבית הסיעודי שלנו, היו מופתעות לראות כמה טוב לך ללמוד תורה. בקורות חיך יש עדות לכך שהיית איש תורה ועבודה לאורך השנים - בין כהונה חוזרת של מרכז משק וגם של מרכז ועד חברים ועוד ועוד תפקידים, שילבת לימודים בשיבות. נוסף על כך, גם עזרת לנערים ולנערות שהיו צריכים חיזוק ותגבור במקצוע הגמרא.

מאפיין נוסף שחיבר בינינו היה ההומור. לא היינו מתחילים את החברותא בלי בדיחה. האם בגלל המושג מילתא דבדיחותא? לא יודע ולא חשוב, אבל זה היה חלק מהלימוד שלנו. צחקנו, כשמך הרשמי - יצחק, השם שקיבלת מהוריך, ושהיה כל כך מתאים לאישיות שלך. השמועות מספרות שבכל שבת זכור היית מוביל את השירה בסעודת ליל השבת עם כל חברי גרעין יבנה בשירי פורים עליזים, ושהיית משלב בהם שורות אקטואליות הקשורות בהוויי הקיבוץ, וכולם היו חוזרים אחרי קולך החזק והרועם בהתלהבות ובשמחה גדולה.

אני בטוח שכל הזכויות הללו, ואחרות שרכשת במשך חיך, יעמדו לזכותך מול הבורא.

אני נפרד ממך כפי שהיית נפרד ממני תמיד: "שלום חבר!"

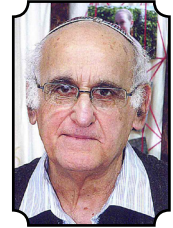
תנוח על משכבך בשלום.

עמנואל ארליך

חיים דניאל ליבמן ז"ל

נולד: י"ד בשבט תרצ"ג 5.2.33
נפטר: ט"ז באייר תשע"ט 20.5.19
עין צורים

אבא יקר שלנו, סבא אהוב,

איזה סוף עצוב לאיש שעשה רק טוב בעולם הזה.

אבא, התקופה האחרונה הייתה לא קלה לך, והשבוע האחרון לחייך היה קשה גם לך וגם לנו.

שכבת בבית חולים חסר אונים, לא מבין איך הגעת לשפל הזה, שבו אתה נתמך ולא עצמאי.

לא יכול לקום וללכת, פשוט ללכת הביתה למקום המוכר והאהוב.

ואנחנו כל כך רצינו להקל עליך, ולתת לך את הטיפול הטוב ביותר, ולא לעזוב אותך לרגע.

כל המשפחה התגייסה ועטפה אותך באהבה ובדאגה.

אבא, נשארנו המומים וכואבים, אבל הרוח שלנו חזקה בזכותך! הערכים שהענקת לנו ביחד עם אמא כל כך עמוקים ושורשיים, ואנחנו אוהזים בהם כדי לא לאבד אותך, כי כבר ממש קשה למצוא אנשים כמוך היום.

הפשטות היומיומית, הצניעות והענווה כל כך אפיינו אותך. ראית כל אחד בעין טובה, ולימדת זכות על כל אדם ואדם. אהבת אנשים כמו שהם, התעניינת בכל אחד, ורציית בטובת כולם.

אתה איש ירא שמים, והלימוד היה כל כולך, מקפיד על קלה כבחמורה, מדקדק במצוות, יודע את כל התורה על רגל אחת, אבל לא מודה בזה חס וחלילה... באמת צדיק גדול!

אבא, זכינו, באמת זכינו לגדול במחציתך באווירה נעימה, מכילה, מקבלת, עם הומור שמיוחד רק לך. דאגת לנו, ואהבת אותנו ואת הנכדים והנינים המתוקים.

אבא יקר, הלוואי שנצליח להעביר הלאה אפילו חלק מהתכונות הנדירות שלך.

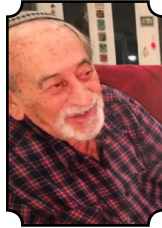
אתה תחסר לנו מאוד!

יהי זכרך ברוך.

בתך, שרה'לה

יעקב מרום ז"ל

נולד: ב' בטבת תרפ"ה 29.12.1924
נפטר: ו' בסיוון תשע"ט 9.6.2019
שדה אליהו

בשנת תש"ע סיים יעקב לכתוב ספר זיכרונות תמציתי, וכדרכו של יעקב - צנוע. בסיומו הוא כותב: "נולדתי בתקופה סוערת, זמן קצר לאחר מלחמת העולם הראשונה, וחוויתי על בשרי גם את המלחמה השנייה. גורלי אמור היה להיות כגורל רוב יהודי אירופה. הישרדותי את השואה הייתה בגדר של נס. שפר עלי מזלי ויצאתי מן התופת בריא בגופי ובנפשי."

יעקב נולד באנטוורפן שבבלגיה. אביו היה מתומכי השפה העברית, דבק בה, היה מהמורים הידועים בעיר, והנחיל לבנו ידע, אהבה לעברית וכישרון לשפות. במלחמת העולם השנייה נאלצו בני המשפחה לברוח מבלגיה לצרפת בדרך קשה, מטלטלת ומלאת סכנות. קשה לתאר את הדרך שעשתה המשפחה, את המחנות שבהם נאלצו לשהות ואת תחושות האימה והרעב שהם חוו.

יעקב נאלץ להחליף זהות, וה"כיסוי" שלו ושל כמה חברים היה שהם "חברי תנועת הצופים הפרוטסטנטיים". גם במסגרת זו הוא עבר חוויות לא פשוטות, וכשנודע לו שמתארגן מסע מעבר דרך הפירינאים במטרה להגיע לספרד ומשם לעלות לארץ ישראל, לא היה מאושר ממנו, למרות התנגדותה הראשונית של אמו. הוריו חזרו לבלגיה, ויעקב, כבן נאמן ומסור, ליווה אותם, ובד בבד התחיל להסדיר את עלייתו לארץ. בד' באב תש"ה 1945 הגיע יעקב לארץ.

יחד עם העולים האחרים נלקח כעציר למחנה עתלית, וכעבור שבוע הגיע חבר משדה אליהו עם משאית פתוחה, והם עשו את דרכם "הביתה". יעקב צורף ל"הגנה" למחלקת הסיירים, וב-1947, כשהחלו פעולות הגיוס לקראת מלחמת העצמאות, הצטרף כחייל. הקרב הראשון שבו השתתף היה הקרב על טירת צבי. במשך שנתיים היה חלק מגדוד שתפקידו היה לעזור ולהגן על יישובים בעמק בית שאן, ולשחרר את העיר בית שאן. יעקב השתתף גם בקרבות בנגב, באילת ובעוד מקומות.

יעקב היה איש חכם וצנוע במלוא מובן המילה, והוא היה מאגר מידע רב-תחומי מאין כמוהו - דיבר בשפות רבות ומגוונות, ואהב את התנ"ך - היה בקיא בשביליו, והתעמק בפרשנים לתקופותיהם. ויותר מכול אהב את צפונותיה ואת משעוליה של ארץ ישראל.

יעקב הלך לעולמו שבע ימים ועשייה.

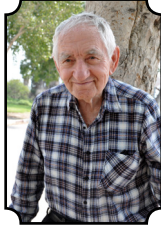
יהי זכרו ברוך.

תחיה תמרי

נתן קולקר ז"ל

נולד: ב' בטבת תרצ"א 22.12.1930
נפטר: ט"ז בסיוון תשע"ט 19.6.2019
עין הנצי"ב

אבא'ה,

מאיפה להתחיל? מילדותך בברטיסלבה, עת סחבת את הטלית של אביך החזן כשעבר מבית כנסת לבית כנסת בימים נוראים? ממסע הגבורה בגיל 8, עת נפרדת מהוריך לעד, ונסעת עם אחיך הצעיר ב"קינדר טרנספורט"? מהחצר החסידיית באנגליה, שאומצת בה? מההכשרה החלוצית שבה גם פגשת את אמא, ויחד החלטתם - שני אודים מוצלים - לבנות בית בארץ ישראל? מגאולת עמק בית שאן? מכך שהיית מראשוני מגדלי הכותנה בארץ? מכך שפיתחת את משק הילדים לחווה חקלאית לתפארת?

אבא - היית איש המעשה. איש העבודה. איש של ארץ ישראל ואדמתה! ריח האדמה הוא הריח שלך! אתה יכול בשקט לנוח באדמת העמק - היא אוהבת אותך עד מאוד.

היית שחקן קריקט וכדורגל. הבאת את הטניס לעין הנצי"ב. כתבת פיליטונים - מערכונים על סוגיות בוערות במשק. שיחקת שחמט, אהבת מוסיקה קלאסית, ארכיאולוגיה, לא הפסדת אף שיעור תורה והרצאה. הצלחת לינוק את המיטב מכל תחנה מתחנות חיך - מהתרבות החסידיית ומהתרבות הבריטית, ושילבת אותם בחיך. היית צמא דעת - למדת בישיבת הקיבוץ הדתי, באוניברסיטה וב'גיל-עוז'.

הקפדת על חינוך ילדיך בכל התחומים וללא פשרות. התמחית בכתיבי ש"י עגנון, וכתבת עליו. כתבת על חיך. נראה שחיית 200 שנה, ולא 88. ואת הכול עשית בצניעות ובהסתפקות במועט.

אבא - אתה הגיבור של חיי. הגבורה שלך היא היציבות, ההתמדה. לא שעית לאופנות משתנות או להשפעות חיצוניות. האמת שלך תחסר לנו מאוד. ידעת תמיד להיות האיש הנכון בכל מקום. השינוי בדרך הקבוצה לא היה לרוחך בהתחלה, אבל ידעת לקבל זאת באומץ. לא התווכחת עם החיים.

תמיד ידעת את הדרך, את שביל הזהב - בלי הנחות, וגם כשהיה קשה. ההומור וגם הצינייות היו לסימן ההיכר שלך. כיבדת כל אדם באשר הוא, וגם בימיך האחרונים הקפדת להשיב 'שלום' עם חיוך ולחיצת יד לכל חבר.

מאז שאמא האהובה שלנו נפטרה - כוחך ירד מעט.

"סוף דבר הכל נשמע, את האלקים ירא ואת מצוותיו שמור, כי זה כל האדם". וזה בדיוק מה שהיית - אדם שהכול בו.

יהי זכרך ברוך.

בנך, ברוך קרן

שרה (סוניה) רוט ז"ל

נולדה: י"ד בתשרי תרצ"א 6.10.1930
נפטרה י"א בסיוון תשע"ט 14.6.2019
משואות יצחק

אמא, ראי, כולם נקבצו ובאו לך.

שני שמות היו לך - השם סוניה, שרשום בתעודת הזהות שלך, והשם שרה, ש"העניק" לך פקיד הסוכנות כשעלית לארץ. "סוניה הוא לא שם ישראלי," כך טען, ובאחת, מחק את השם שהעניקו לך הורייך. כל ימיך התגעגעת לשם סוניה, ולא סלחת.

נולדת בריגה שבלטביה, וכשהיית ילדה, עלית עם הורייך לפלסטין. את תל אביב הקטנה ואת הבית ברחוב שלמה המלך לא שכחת מעולם. את ימי מלחמת העולם השנייה עברת בשוויץ, לשם נסעת עם משפחתך. לאחר המלחמה עברתם לצרפת, שם השלמת את חוק לימודיך, והמשכת ללימודים גבוהים. פעילותך המבורכת בצופים היהודיים, שם טיפלת בילדים ששרדו את זוועות השואה, זירזה את עלייתך המחודשת לארץ. בניר עציון פגשת את אבא, ושם התחתנתם. למשואות הגעתם כי רצינתם חיי משפחה במושב שיתופי. אני נזכר בגעגוע בבית ילדותי - בית עם משפחה קטנה, כמעט ללא קרובים. ילדות קסומה הענקתם לנו את אבא, וזוהי ההזדמנות לומר לך אמא - תודה. תודה על בית חם ואוהב, על ילדות מפנקת וחובקת.

תודה על ערכים של תורה ושל עבודה, שהיו כל כך נטועים ומושרשים, ועל אכפתיות ודאגה.

הבית שאת ואבא הקמתם במשואות הוא לב המשפחה.

שנים רבות עבדת בהנהלת חשבונות, המקצוע שלמדת בצרפת. תחביבים רבים היו לך: נגינה באקורדיון, קריאת ספרים, רקמה, ועוד. אך התחביב האהוב עלייך ביותר היה הסריגה.

בתחום זה היית ממש אומנית - סרגת סוודרים ואפודות לכל בני המשפחה. תמיד התהלכנו בידיעה הבלתי ניתנת לערעור, שלנו יש את הסוודרים היפים ביותר בעולם. כל תינוק שנולד זכה לקבל בגדים וצעצועים סרוגים, מעשי ידיך. ביום שבו רעדו ידיך, ביום שבו היית עסוקה בפרימה יותר מאשר בסריגה, הבנו שמשוה לא טוב קורה. קשות היו שנותייך האחרונות. המחלה שינתה אותך, והפכה אותך לסייעודית. השתדלנו כמיטב יכולתנו להעניק לך את המיטב הראוי לך. אמא אהובה, כבר ימים רבים שאנחנו מתגעגעים לאמא האמתית שהיית לנו.

יהי זכרך ברוך.

בנך, צבי

בשם המשפחה

צביה דרעי ז"ל

נולדה: י"ב בטבת תרצ"ח 16.12.1937
נפטרה: ל' בסיון תשע"ט 3.7.2019
טירת צבי

אנו נפרדים מחברתנו הטובה והנעימה צביה דרעי. צביה הגיעה לטירת צבי בחורף 1956 במסגרת גרעין של עולים ממרוקו, שהיו בו רק שלוש בנות. הן הגיעו לכאן לבושות בבגדים יפים, בנעלי עקב ובתסרוקות מטופחות, קיבלו חדרים בצריפי מחנה הנח"ל, והשתלבו מיד במקומות העבודה. במחנה חברו לצעירי גרעין "גאולים", ובהם יעקב, שהתאהב בצביה. השניים נישאו בסתיו 1956, ונולדו להם שישה ילדים - ארבע בנות ושני בנים. כאשר נבנתה מכבסה לתפארת, הייתה זו צביה שקיבלה על עצמה את ניהולה. כשעברה לנהל את מחסן בגדי הילדים, מדדה בגדים לכל ילדי הקיבוץ, בחורף ובקיץ, דאגה בסבלנות רבה, שכל ילד יקבל את הבגדים המתאימים לו, בגדים חדשים ויד שנייה. מדי פעם הייתה צביה מרחיקה לחיפה או לתל אביב כדי לקנות בגדים ובדים חדשים. עובדות המחסן, ותיקות וצעירות, הוקירו את מאמציה לשפר את תנאי עבודתן, והכול ברוח טובה וחברית.

אחרי כמה שנים במחסן התבקשה צביה להיכנס לעזרה במטבח טירת צבי "לשנה אחת" שהלכה והתארכה. במהירות בלתי רגילה נכנסה צביה לעבודה כמבשלת ראשית, הבינה נפש הסועדים, הנחתה חמישה או שישה אקונומים, התמצאה להפליא בכמויות המזון הנדרשות בימי החול, בשבתות ובחגים, ותכננה את העבודה לפי תפריט שבועי קבוע. למרות לחצי העבודה התנהלה צביה בסבלנות, העובדים אהבו לעבוד לצדה, ויצרו עמה קשר של חיבה הדדית.

כאשר גדלו ילדיה, חשקה נפשה של צביה לעסוק בתורה, ויצאה יומיים בשבוע במשך שנה תמימה ללמוד ברמות שפירא. לאחר מכן מצאה דרכי לימוד בטירת צבי או בסביבה בעמק. היא נהנתה מההרצאות ומשיעורי התורה, והתמידה להשתתף בהם.

את צביה נזכור כאישה יפה, שמחה, טובת לב מאוד ומאירת פנים. נזכור את צחוקה המתגלגל, את תרומתה לכל חג ומסיבה, את האווירה הטובה אשר ידעה להשרות בכל מקום שבו עבדה או ניהלה. ברצוני לציין את בני המשפחה, אשר מסירותם לאמא, סבתא צביה, בימי חוליה, הייתה מופת לכיבוד אב ואם. מי ייתן שלא תוסיפו לדאבה עוד.

יהי זכרה ברוך,

יזרעאלה כספי

חיים הופמן ז"ל

נולד: כ"ט בתשרי תרצ"ג 29.10.1032
נפטר: ג' בתמוז תשע"ט 6.7.2019
שלוחות

אבא שלנו,

נולדת בארצות הברית, ובגיל 22 נישאת לאמא, ונולדו לכם ארבעת הילדים. סיימת תואר ראשון ושני באוניברסיטת ייל כמהנדס בניין עם מלגת לימודים מחיל הים האמריקאי, ועם סיום לימודיך גויסת ושירת במשך שנתיים כקצין בחיל הים. לפני 47 שנים החלטת לעלות ארצה. כלום לא היה חסר לך ולנו. היה לנו בית גדול, הייתה לך משרת מהנדס מכובדת, היו לך ולאמא משפחות ענפות, ובכל זאת יום אחד קיבלת החלטה. אני זוכרת את הכינוס המשפחתי שבו הודעת שעושים הצבעה בנוגע לעלייה ארצה, אבל הדגשת מראש שיש לך זכות וטו. עלינו ארצה אף על פי שלא הייתה לנו משפחה בארץ, ושהשפה לא הייתה שגורה בפינו. אתה ואמא השארת בארצות הברית הורים מבוגרים שלא הבינו בשביל מה נחוץ המעבר הרחוק כל כך, אבל כשראית בני דודים וקרובי משפחה שנישאו לגויים, החלטת - לא אצלי! נוסף על כך, החלטתם להיות דתיים, כי אם כבר עולים ארצה - עולים גם ברמה הדתית.

כשגרנו בדירה קטנה משלנו בירושלים, עבדת בעיריית ירושלים, וזכית להיות בין מתכנני בית החייל והייתה לך נגיעה בעוד בניינים בעיר המפוארת הזאת. כשהחלטתם לעבור לקיבוץ שלוחות - הקיבוץ שבו אריה וג'ודי בתכם קבעו בו את ביתם, התעקשתם להגיע לא כהורים של חבר, אלא בזכות עצמכם, ואכן תרמתם תרומה משמעותית לקיבוץ - עבדת בתחום הקרוב ללבך - תכנון ובנייה, סייעת תמיד בנועם ועם הרבה צניעות וענווה. עבדת גם בדוד הקיטור, ומילאת את תפקידך נאמנה, לעתים רבות בשעות לא שגרתיות. היית איש של דיוק, של רשימות מסודרות, ושל לוחות זמנים. 14 השנים מאז מותה של אמא היו בעבורך לא קלות בכלל. ניסית להתעודד מהמשפחה שעטפה אותך, וחשת אושר גדול וגאוה במפגשים המשפחתיים שהיו חשובים לך מאוד. היית ציוני ברמ"ח אבריך ובשס"ה גידיך.

כל השבט המכובד שהקמתם, אתה ואמא, נפרד ממך בלכתך - ארבעה ילדים, 17 נכדים ו-8 נינים כן ירבו!

אבא, היה מליץ יושר על כולנו.

בתך אילנה דרור

יוסף שלסינגר ז"ל

נולד: ל' במנחם אב תרפ"ד 30.8.1924
נפטר: ה' באייר תשע"ט 10.5.2019
משואות יצחק

יוסף נולד במגנצה (מייניץ). עם התרבות הגזרות שלחו אותו הוריו לקרובי משפחה בצרפת. כשבגר קצת, חבר לתנועת 'הצופים' היהודיים, התחבא אצל כפריים בדרום צרפת, ועבר את הגבול לספרד במסע דרך הרי הפירנאים. בארץ התיישב בטירת צבי, ולאחר מכן חבר לגרעין המייסד את עין צורים בגוש, נפל בשבי עם חבריו לקיבוץ, ויחד אתם עלה להתיישבות ב'שפיר'. בשנת תשי"ט עברה המשפחה למשואות יצחק.

כשהגיע לארץ, והיה צריך להחליט לאן פניו מועדות, כתב כמה עקרונות שעל פיהם רצה לחיות: לפרנס, ולא להיות תלוי באחרים; להיות חקלאי על פי התורה; לא לכפות על אחרים החמרות שנוהג לעצמו; לחנך מתוך דוגמה אישית.

כשנפל בשבי הדהדו בלבו של יוסף דבריו של 'נעים זמירות ישראל': 'גם כי אלך בגיא צלמוות, לא אירא רע כי אתה עמדי', שנשא עמו שנים רבות מאז שנפרד מאמו בתקופת השואה הנוראית. הייתה לו אמונה גדולה בקב"ה, אמונה בחיים ודבקות בתורה. אלו היו נכסי צאן ברזל להישרדותו. תורתו לא הייתה רק בבית המדרש. זו הייתה תורת חיים. בכל רגע פנוי למד. כל מי שנכנס לבית הכנסת ראה אותו לומד משניות, או מכין שיעור לקבוצה שלימד בעין צורים. האור בבית היה דולק עם שחר, עת שקד בלימוד תורה. יוסף היה תלמיד חכם עצום, שרכש את כל תורתו באופן עצמאי. זיכרונו היה פנומנלי, ובאמצעותו זכר מנהגים מהבית עוד מתקופת ילדותו. ידיעותיו בתורה היו מופלגות גם בתחומים ייחודיים כמו קו התאריך, חודש מלא וחסר ושנה מעוברת. יוסף שלט שליטה מלאה במצוות התלויות בארץ. תורתו הייתה לשמה, על מנת ללמד, ויותר מכך – זו הייתה תורה של חסד, שאותו עשה עם אביונים שטיפל בהם באופן אישי. תורתו נמהלה בעבודה, באהבת הארץ והאדמה. כשם שלמד תורה בדבקות, כך עשה מלאכתו במסירות אין קץ. גם בימיו האחרונים רגליו נשאו אותו לבית הכנסת ולבית המדרש. יוסף לא ויתר כל עוד עמד לו כוחו. לצאצאיו השאיר יוסף ירושה אדירה של תורה, של דרך ארץ ושל אהבת אדם ואדמה.

יהי זכרך ברוך.

מתוך ההספדים

אילה (איה) דיאור ז"ל

נולדה: י"ד בסיוון תרצ"ד 28.5.1934
נפטרה: ב' במנחם אב תשע"ט 2.8.2019
עין צורים

אמא אהובה, היית, ולפתע אינך. נשמתך, הליכותייך ויופיך, נוף מולדתנו. מושבניקית היית, הקטנה ל'שבת' מבצרי, מקימי מושב כפר חסידים. כמה הערצת את הורייך על ההתמודדות עם הקשיים ועם המחסור. כמה הערצת את אחיך הבכור, מאיר, על התגייסותו לפלמ"ח ועל השתתפותו במלחמת השחרור. כמה אהבת את אחיך דוד (מושבניק) ז"ל מגשים חזון הצינות, וכך גם עם אחיך שמואל ז"ל, שחזר לכפר.

לא היית אמא של עוגות קרם לימי הולדת, אך השכלת ביחד עם אבא לבנות בית ומשפחה שבה יצרתם גאוות יחידה, אחווה ואהבה. ידעת לומר את החשוב לך, גם כאשר רצינו לשמוע דברים אחרים. עם זאת, תמיד התחברת אלינו, ותמכת בבחירותינו.

בפועלך בחיק המשפחה ובקיבוץ הבאת אתך מסר של "הצנע לכת", כבוד והערכה לאנשי העמל והמלאכה וקבלת האחר כפי שהוא. ברחת מכל סוג של רכילות, ויותר מכול, ידעת להודות לכל איש ואישה על מחווה או על עזרה שזוכית לקבל. הזוגיות הקסומה שטוויתם, את ואבא, היא דוגמה ומופת לאהבה שאינה תלויה בדבר - עמוקה וחזקה, איתנה וכנה, אהבה של שותפי אמת.

הקיבוץ היה בעיניך חזון יפה, ואף שראית בדרך יישומו סימני שאלה רבים, היית הקיבוצניקית הראשונה בחריצות ובמוסר עבודה בכל התפקידים שמילאת: גנת, מדריכה ואם בית בחברות הנוער, עבודה באולפנים לעברית ולגיוור ושיניית.

בשבת האחרונה אספת את עצמך בכוחות גדולים כדי להיות אתנו. בערב שבת, בעמדנו לפני הנרות, קרס גופך, כמה ימים לפני האזכרה של אורית שלנו ז"ל, אליה התגעגעת ערב ובוקר, ובכל יום תמיד.

הכרת הטוב הייתה כל הווייתך. כל דבר שעשינו היה הכי טוב בעיניך. היית מלאה שבח והודיה לקיבוץ, לחבריו ולמנהליו על שהשכילו לשמור על המרקם החברתי הכל כך ייחודי לעין צורים; לסימי המיוחדת והאהובה, שהצטרפה אלינו כדי לסייע לאבא; ומקום מיוחד היה לך לעדינה'ה, שהייתה בשבילך, וגם בשבילנו יש לומר, מגדלור של טוב וחסד, של אהבה ושל תמיכה נפשית וגופנית.

אמא אהובה, נוחי בשלום על משכבך, ומסרי את אהבתנו לאורית שלנו ולכל בני המשפחה המתבוננים בנו מלמעלה.

שלך באהבה ובגעגוע,

רז

הספרים שנשארו בחוץ

את הספרים האלה לא תלמדו בפרויקט 929...

הצטרפו אלינו ללימוד קבוצתי משותף של הספרים

'צוואת השבטים' ו'ספר אדם וחוה'

בואו להכיר את הפנינים החבויות באוצרות תרבותנו

בהנחיית: ד"ר גבי ברזלי

ימי שני 20:00-21:30

<<< במרכז יעקב הרצוג, בקיבוץ עין צורים >>>

מחיר לתוכנית שנתי: 750 ש"ח

שבתות עיון ונופש

סופי שבוע של הקיבוץ הדתי

שמחים להזמינכם להשתתף בסופי השבוע המסורתיים של הקיבוץ הדתי!
הזדמנות למפגש חברתי, טיולים בשישי ובשבת, אירוח חם וחברי בשילוב
שיחות ודברי תורה.

אכסניית תל חי

פרשת שמות
כ' בטבת
17.1.20

העיתונאית אורלי גולדקלנג
הרב צבי והרבנית אושרה קורן

1,100 ₪ לזוג | 720 ₪ ליחיד
סיור בעקבות קנאים ומרדכי בגליל
במרד הגדול

מלון נחשולים

פרשת וישב
כ"ב בכסלו
20.12.19

הרב מאיר נהוראי
העיתונאית חן ארצי סרור

1,350 ₪ לזוג | 1,190 ₪ ליחיד
בעקבות ראשונים - מפגש עם
דמויות מפתח בזכרון יעקב

מלון נחשולים

פרשת תרומה
ג' באדר
28.2.20

הרב שי פירון
הפעילה החברתית יובי תשומה

1,350 ₪ לזוג | 1,190 ₪ ליחיד
בעקבות ראשונים - מפגש עם דמויות
מפתח בזכרון יעקב

מלון רות דניאל, יפו

פרשת וארא
כ"ז בטבת
24.1.20

הסופר והעיתונאי מתי פרידמן
הרב חונן והטוענת רבנית רבקה לוביץ

1,450 ₪ לזוג | 1,200 ₪ ליחיד
יפו, עגמי, גבליה והחצר הגדולה של
ילדי כפר עציון

ההרשמה המקוונת תיפתח בשעה 9:00 בבוקר ביום ראשון ז' בתשרי, 6.10 באתר הקיבוץ הדתי

> www.kdati.org.il <

> פרטים נוספים בקרוב בלוחות המודעות ובעלוני הקיבוצים. מזמנים לעקוב <

אנחנו מזמינות אתכן להצטרף לתוכניות שלנו בשנת תש"פ:

בשיתוף

תוכנית מורות הלכה

בית המדרש למורות הלכה במדרשת עין הנצי"ב
 מזמין נשים בעלות השכלה תורנית רחבה
 להצטרף לשורות לומדות ההלכה.
 בשנת הלימודים תש"פ יילמדו הלכות שבת.
 מורה ההלכה הוא הרב בני הולצמן,
 ראש ה"כולל" בשיבת מעלה גלבע.
 סדר הלימוד:
 מהלך יום א' במדרשה ושאר הזמן – לימוד עצמי.
 הלומדות תיבחנה במבחני הסמכה ואצל רבנים.
 לפרטים: ר' רחל קרן, ראש התוכנית 0506520978

זמן חורף במדרשה לבוגרות שירות צבאי/לאומי

אחרי שעשית כל כך הרבה,
 נחת כל כך הרבה,
 עכשיו הזמן למלא את הנפש והרוח.
 את מוזמנת לתוכנית של לימוד תורה מעמיק
 וחוויה רוחנית,
 בין ראש חודש חשוון לראש חודש ניסן.
 לפרטים: 0502687999

מאגן ארגון הדתי

מדרשת עין הנצי"ב הולכות לפני המחנה

חפשו אותנו בפייסבוק